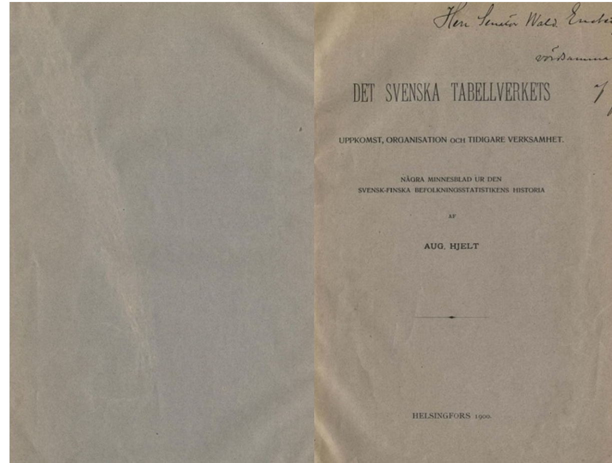

DET SVENSKA TABELLVERKETS

UPPKOMST, ORGANISATION OCH TIDIGARE VERKSAMHET.

NÅGRA MINNESBLAD UR DEN SVENSK-FINSKA BEFOLKNINGSSTATISTIKENS HISTORIA

AF

AUG. HJELT

HELSINGFORS 1900.

KUOPIO 1900
O. W. BACKMANS BOKTRYCKERI.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **August Hjelt** (1862-1919) har digitaliserats av **Nationalbiblioteket i Helsingfors** och anpassats för Projekt Runeberg i april 2015 av Ralph E.

Förord.

»Frihetstiden» var rik på idog verksamhet för befordrande af det ekonomiska, liksom af det kulturella och vetenskapliga lifvet i Sverige och Finland. Med ökad flit och arbetsskicklighet, med ett mångsidigare tillvaratagande af landets naturliga ressurser, med vidgade insigter, särskildt på naturvetenskapernas område samt med en mera ingående kännedom af land och folk sökte frihetstidens generationer att inom rikets landamären återvinna hvad det under föregående långa fäjder förlorat i yttre makt och vidsträckta besittningar på främmande botten. Nationens krafter samlades till intensivt arbete på egen utveckling, på höjandet af Sverige såsom kulturstat.

Till de bestående skapelserna från detta tidehvarf hör den organiserade befolkningsstatistiken i Sverige och dermed äfven i Finland. Förberedd genom den enhetliga kyrkliga bokföring af församlingsmedlemmarne,

hvilken 1686 års kyrkolag stadgat, och äfven genom de försök, som sedan 1730-talet gjorts att, på grund af kyrkoböckernas uppgifter, åstadkomma årliga statistiska öfversigter af nativitet och mortalitet, samt främjad genom det intresse och de studier, som inom Svenska Vetenskapsakademin egnades hithörande frågor, utarbetades vid 1746—1747 års riksdag planen att för svenska riket organisera en fortlöpande, systematisk statistik öfver befolkningens antal, sammansättning och förändringar. Långt innan ännu någon annan stat i Europa gjort ens ett allvarligafe försök i enahanda riktning, realiserades denna plan i det s. k. tabellverket, som trädde i verksamhet med ingången år 1749.

Oafbrutet har sedan dess denna, länge i sitt slag unika, statistiska institution funktionerat. Den har under denna långatidrymd åstadkommit ett siffermaterial af enastående omfattning och värde för studiet af lifsföreteelserna inom det svenska och det finska folket samt dermed värdefulla bidrag till den populatio-nistiska vetenskapen i allmänhet.

Med tillfredsställelse och stolthet kan Sverige blicka tillbaka på denna skapelse af fruktbringande samverkan emellan dess då nyss stiftade initiativrika och framsynta vetenskapsakademi samt folkrepresentationen, liksom ock på det mödofulla arbete prästerskapet sedan dess offrat i tabellverkets tjenst.

Då nu jämnt halftannat sekel förflutit sedan tabellverkets inrättande, har denna tidsgräns synts mig vara en speciel anledning att framlägga några bidrag till tabellverkets historia, så mycket hellre som de dokument, hvarpå denna studie hvilar, samtliga förut icke publicerade, delvis hittills ansetts vara försvunna.

Må denna skrift gälla såsom en vördnadsfull hyllningsgärd åt de dyrbara kulturminnen Sverige äger i sitt och dess tvillingssyster Finlands tabellverk och såsom en maning att tabellverkets historia och resultat måtte egnas en fullständig kritisk utredning!

Såsom ett komplement till denna historik ansluter sig min publikation (i »Fennia», tom XVI, n:o 3) »De första officiela relationerna om svenska tabellverket åren 1749—1757. Några bidrag till den svensk-finska befolkningsstatistikens historia.»

Jag begagnar tillfället att uttala min lifliga erkänsla för det välvilliga tillmötesgående, hvarmed mina arkivstudier vid så många skilda tillfällen under årens lopp befrämjats af öfverdirektören för Sveriges statistiska centralbyrå, doktor Elis Sidenbladh, riksarki-varien, professor *C. T. Odhner* och universitets-bibliotekarien *Cl. Annerstedt.*

Helsingfors den 1 Januari 1900.

Aug. Hjelt.

*

I.

Befolkningsstatistiken har icke i någon kulturstat ffamträdt fullt och systematiskt organiserad från första stunden af sin tillvaro. Öfveralt ser man densamma föregås af mer eller mindre planmässigt utförda försök till beräkning eller uppskattning af folkmängden, vare sig upplysningar härom äskats för beskattnings-, militära eller andra, af praktiska statsbehof dikterade ändamål. Äfven anteckningar eller förteckningar angående befolkningsrö-relsen, giftermål, födelser och dödsfall, hafva redan under tider, liggande vida bakom den organiserade befolkningsstatistikens uppkomst, i de flesta kulturstater här och hvar verkställts af enskilde, af kommunala myndigheter, af prästerskapet m. fl. Mång-artade samhällsuppgifter, i arbetet för hvilka kännedom om befolkningens antal och fördelning efter kön, ålder, stånd o. s. v. samt dess till- eller aftagande är af vikt, hafva sålunda redan långt tillbaka i tiden gifvit anledning till insamlande af uppgifter och till beräkningar på ifrågavarande område, innan ännu ens en aning förefunnits om beskaffenheten af en verklig befolkningsstatistik och dess resultat

De kunde, dessa förberedande försöksarbeten, betraktade i deras historiska förhållande till den organiserade

befolkningsstatisti-ken, förliknas vid vårens tidiga källsprång, hvilka, hvar blott markens beskaffenhet dertill föranleder, tränga sig fram, omedvetna ännu om sitt slutliga mål.

Också den svenska befolkningsstatistikens uppkomst och tidigare utveckling afger ett mycket typiskt vittnesbörd om denna allmänna företeelse i statistikens historia. Långt innan tabellverket för halftannat sekel tillbaka trädde i verksamhet, kunna före-löpare till detsamma spåras ej mindre på administrativt, än på kyrkligt håll. Dess rötter sammanlöpte sålunda från tvenne skilda riktningar. På hvartdera hållet hade marken blifvit förberedd för uppbärandet af en verklig, systematisk befolkningsstatistik, när en sådan slutligen organiserades.

Det äldre administrativa befolkningsstatistiska materialet, hvilket dock icke förmår afgifva exakta siffror, utan endast kan tjena såsom underlag för sannolika beräkningar af folkmängdsförhål-landena, utgöres af skattelängder. Sådana finnas ännu i behåll från medlet af 1500-talet; anmärkningsvärda bland dem äro sär-skildt sölfskattelängderna för år 1571.*) Från 1600-talet äro främst att anteckna de år 1609 påböljade, af presterskapet veri-ficerade hjonelagslängderna för hvarje socken, upprättade i anledning af den vid riksdagen i Stockholm nämnda år åtagna bevillning af 6 mark för hvart hjonelag. Relativt värdefullare äro ur statistisk synpunkt de s. k. kvarntulls-mantalslängderna, som föranleddes af den år 1625 påbjudna kvarnskatten, från hvilken präste- och bondestånden vid 1627 års riksdag friköpte sig genom en årlig personel bevillning-, utgående för hvaije person öf-ver 12 år, hvilken bevillning emellertid år 1635 förvandlades till en stående skatt, — mantalspenningar. De för uppbörden af

) Att ifrågavarande kamerala förteckningar, som äga den viktiga egenskapen alt vara nominativa, likväl, då de begagnas med vaken kritik och med anlitande af så många hvarandra kontrollerande källor som möjligt, gifva mycket värdefulla upplysningar om samtida befolkningsförhållanden, har Hans Forssell ådagalagti sina banbrytande arbeten: >Sverige 1571 (1872 och 1883) samt »Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring i sextonde seklet> (1884).

För Finland har en likartad forskning med begagnande af jordeböcker, skattelängder, boskaps- och mantalslängder, tionderäkenskaper m. m. inledts af professor, frih. E. G. Palmén, hvars ännu ej publicerade studier öfver de ekonomiska och befolkningsförhållandena i Hvittis socken 1540—1640 redan synas utvisa, att resultaten af ifrågavarande forskning kunna ernå en större grad af sannolikhet, än hvad man a priori vore böjd för att antaga.

Utgifvandet af Finlands sölfskatteregister påbörjades år 1891 af aktuarien, doktor A. G. Fontell. Af denna publikation har emellertid hittills endast första häftet, omfattande Egentliga Finlands fyra härad, utkommit.denna skatt erforderliga årliga nominativa längderna öfver samtlige skattskyldige omhänderhades af särskilde mantalskommissa-rier, som ägde förteckna alla öfver 15 och under 63 år gamla personer. Vid mantalsskrifningen borde dessutom, enligt den for ifrågavarande tjenstemän år 1693 utfärdade instruktionen, närvara kyrkoherden, kronofogden, länsmannen samt nämnde- och kyrko-sexmännen, hvilka alla ålåg att med sina namns underskrift och signeter vid sin själs salighet betyga, att veterligen ingen skattskyldig uteslutits. Ej blott den omständigheten, att personer under och öfver anförda åldersgränser alls ej antecknades, utan ock de talrika legala befrielserna från mantalspenningars erläggande samt svårigheten att kontrollera dem, hvilka olagligen undandrogo sig denna skatt, minska dock kännbart dessa längders värde såsom befolkningsstatistiskt material. Deras uppgift var ock rent kameral. AfVen då år 1765 den viktiga förändring vidtogs, att jämväl alla från mantalspenningars erläggande befriade borde i mantalsläng-derna antecknas, skedde detta mindre för att dermed grundlägga en administrativ befolkningsstatistik, än för att vinna en pålitligare kontroll öfver skatteuppbörden och möjliggöra en jämförelse med det dåmera inrättade tabellverket Men äfven i denna fullständigare gestalt ernådde berörda längder aldrig åsyftad öfverens-stämmelse med tabellverket och dess grundval, presterskapets hus-förhörslän gder.

Såsom redan antydts, förefunnos fullständigare personförteckningar och dermed äfven befolkningsstatistiska uppgifter på kyrkligt håll. Der borde, synes det, församlingsvården och försam-lingsekonomin samt omsorgen om kyrkotukten redan tidigt hafva väckt behofvet af anteckningar och förteckningar öfver vigda par, födda, resp. döpta, döda m. m. Det har derför såsom någonting anmärkningsvärdt framhållits, att i Sverige och Finland

sådana församlingslängder synbarligen först under jämförelsevis sen tid begynt allmännare föras. Det faktum, att 1571 års kyrkoordning hvarken påbjuder eller ens på något sätt antyder förekomsten af sådana förteckningar eller kyrkoböcker, utgör ett bevis härpå. Under 1600-talet kommo ändock i anledning af föreskrifter, ut-färdade af biskoparne i vissa stift, kyrkoböcker af antydd beskaffenhet småningom i bruk. Det första initiativet i detta afseende torde tagits af den ryktbare biskopen i Wes ter ås Johannes Rud-beckius, som uppgifves redan år 1622 hafva ålagt prästerskapet i stiftet att föra kristnings-, vignings- och likböcker. Hans samtida, Abo-biskopen Isak Rothovius upptog i sina 2Constitution.es pastoribus in Dioecesi Aboensi traditae» (1628) stadgandet, att kyrkoherdame skulle en hvar »hafwa en Kyrko-Bok liggandes, der man kan rätta sig efter». Deri skulle antecknas: 1) deras namn, som fästas och vigas; 2) deras namn, som döpas, föräldrarna och faddrarna; 3) deras namn, som begrafvas med platsen och testament. Att dessa stadganden ej förblefvo en död bokstaf, framgår ur uttalanden vid samtida visitationer och ur domkapitelscirkulär. *) I en af biskop Johannes Gezelius år 1665 utfärdad ordning för biskopsvisitationema nämnes, att der-vid skulle granskas »protocollum» d. v. s. anteckningarne öfver brudfolk, kristningsbarn och döde. Något senare samma år förmanade han stiftets prästerskap att författa en fullständig katalog på alla familjer i resp. församlingar. Dessa bestämningax sammanfattade och utvecklade han vidare i sina 1673 utgifha »Per-breves Commonitiones.» Deri stadgades uti femte kapitlet, att i »protocollum ecclesiae» skulle upptecknas: 1:0 alle brudfolk med deras namn, föräldrars namn och orten, dädan de äro; 2:0 alla barn, som döpas, med deras och föräldrarnas namn och hvad dag de äro födde och döpte; item faddrarnes namn, om det ske kan, för alla händelsers skull; oäkta barn skrifvas särdeles med föräldrarnas namn; 3:0 alla lik, som begrafvas antingen i kyrkan eller på kyrkogården med deras namn och vilkor såsom ock ålder, om den kan någorlunda erfaras, och hvad efter hvart lik till kyrkan är gifvet. I sjette kapitlet ingå bestämningar om skrifte-

*) Pastor Ad. Neovius meddelar i sitt arbete »Kyrkornas i Borgå stift inven-tariipersedlar, bibliotek och arkiv t (Kuopio 1893), sid. XXXIV, att äfven i detta stift historieböcker finaas äldre än 1686 års kyrkolag. Så i Wederlaks från 1656, i Lappträsk från 1663, i Helsingfors och Sulkava från 1667 o. s. v.boken eller förteckningen på församlingsmedlemmarne hushålls-vis uppgjord.

Bland åtgärder i samma riktning i Sverige äro att nämna 1679 års prästmötes i Westerås stift beslut, att kyrkoherdarne borde bl. a. hålla en husförhörsbok, deri äfven födda, vigda och döda skulle antecknas, äfvensom biskop S ca r i ni i förordning vid prästmötet i Wexiö nyssnämnda år, innehållande samma bestämningar angående anteckningar om födde, vigde och döda som G e z e 1 i i Commonitiones.

Älven i de förslag till kyrkoordning, hvilka under denna tid utarbetades, beaktades nödvändigheten eller nyttan af församlings-böcker. Så i biskop Emporagrii år 1659 författade förslag till kyrkolag, »Den svenska Kyrkoordningen öfuersedd och förbättrad», samt mera positivt, i Dr. Olai Laurelii skrift af samma år »Den gamla Svenska kyrkoordningen med sin nödiga förbättring.» Däremot innehåller prästeståndets kyrkolagsförslag vid 1680 års riksdag endast, att det vore godt uti allt tillstundande fall att pastorerne förde längder öfver de födde, hvaremot intet nämnes om längder öfver döde, vigde och församlingsmedlemmar (Cap. IV).

Alla dessa olikartade, stiftsvis utfärdade bestämningar eller förslag kodifierades och ersattes kort derpå genom 1686 års kyrkolag. För hela svenska riket infördes nu stadganden angående en enhetlig kyrklig bokföring af befolkningen.

I kyrkolagens II kap. 10 § föreskrefs, att »prästerne skola hålla vissa längder på alle sine åhörare Huus ifrån Huus, Gård ifrån Gård». I III kap. 12 § stadgades, att »Presten skal uti Kyrckeboken anteckna Orten och Dagen, hvar och när ett Barn födt är, såsom ock när thet döpt warder, jämväl Barnetz, dess Föräldrars och theras Namn, som Wittnen til dess döpelse warit hafwa», äfvensom i XXIV kap. 8 §, att i kyrkoböckerna, borde under vissa blad och titlar införas: (mom. 9) »Alle Brudefolck, med deras och Föräldrarnas Namn samt underrättelse, hwadan the äro komne och hvad Witnesbörd the haft hafwa»; (mom. 10) »Alle Barns, så ächtas, som oächtas, med theras Föräldrars och Faddrars Namn, födelse och döpelsedag så och Orten, ther the födde äro»;(mom. 11) »The aflednas Namn, som i Kyrckian eller på Kyrckiogården äre begrafne, med kort underrättelse om dheras

Lägerställen, stånd, wilkor, lefwerne och ålder», samt slutligen (mom. 12) »Theras Namn, som tijd efter annan flyttia in uti eller utur Församlingen, med efterrättelse, hwadan the komne äro, huru the sig förhållit och hwart the fara.»

Den kyrkliga bokföringen, sådan den ordnades genom 1686 års kyrkolag, beaktade sålunda, sjelffallet utan någon tanke på befolkningsstatistikens kraf, de viktigaste af de uppgifter, hvarpå denna statistik bygger, och år efter år hopade sig från denna tid i hvarje af svenska rikets församlingsarkiv ett omfattande och rikhaltigt befolkningsstatistiskt material. De befolkningsstatistiska primäruppgifter, hvilka sålunda från slutet af 1600-talet i oafbruten följd insamlades och bokfördes uti hvarje kyrkoförsamling, ställvis såsom fortsättning till äldre likartade anteckningar, erhöllo derigenom ett ökadt värde, att den befolkning, hvars lif de i siffror afspeglade, var i hög grad ensartad och tillika under ifrågavarande tider jämförelsevis stabil, oberörd af flyttningsrörelsen. Generationer föddes, lefde och dogo inom samma kyrkliga områden, erbjudande ett i hög grad typiskt och homogent siffermaterial för den befolkningsstatistik, som ville begagna detsamma.

Det dröjde emellertid länge innan den tanken vaknade, att ifrågavarande, i församlingsböckerna gömda uppgifter om befolkningens antal och förändringar kunde såsom ett helt samlas och bearbetas i allmänt intresse. Den oafbrutna härjande ofreden under Karl XII:s regering riktade styrelsens alla tankar på krigens förande och anskaffandet af medel för deras behof. Fredliga kulturuppgifter måste stanna i andra rummet och bida lugnare tider. När emellertid de långvariga krigen ändtligen lyktat och folket, decimeradt genom krigens härjningar, päst, sjukdomar, armod och andra landsolyckor, åter fick begynna ett normalt fredligt lif, blef en af styrelsens och enskilda patrioters närmaste omsorger att finna utvägar till den tryckande folkbristens afhjelpande. En första betingelse för att häri lyckas var vinnandet af kännedom om befolkningens antal och tillstånd. Det gälde, bildlikt taladt, atträkna och mönstra de trupper, med hvilka Sverige nu i fredlig id skulle inom egna landamären återeröfra hvad det i krigets blodiga fäjder förlorat. Under frihetstidens första decennier väcktes förslag om insamlande af officiela befolkningsstatistiska redogörelser.

Äran af prioriteten i detta afseende torde tillkomma assessorn i kommerskollegium, sedermera landshöfdingen Jakob von Hökerstedt, som enligt egen uppgift omkring år 1728 framlagt ett förslag i denna riktning, hvilket förslag emellertid »i Rådet icke vunnit bifall, utan blifvit ansedt såsom Konung Davids exempel, då han ville räkna Folcket.» Det ledde derför icke till någon åtgärd.

Några år senare hade emellertid regeringens uppfattning i berörda fråga hunnit blifva en annan.

Vid 1734 års riksdag ingåfvo ständerna, »som giäma önska at wid deras sammankomster i möjeligaste måtto blifwa underrättade icke allenast om Landets tilstånd i gemen, utan ock om hvarje Province isynnerhet, huruvida de emellan Riksdagarne, uti deras wälstånd til- eller aftagit», till Kongl. Majestät en anhållan, det landshöfdingarne måtte åläggas att, förutom deras årliga berättelser till vederbörande kollegier, jämväl för hvarje riksdag insända till Kongl. Majestät särskilda relationer om »Lähnens tilstånd, Inbyggarnes til- eller aftagande, Bergwerkens, Lands Cul-turens och Skogarnes tilstånd etc. etc., huruvida Manufacturerna samt Handtwärkerier i Staderne må hafva tiltagit med hvad mehra, som til förbättring ok til Landets bästa kan wara at påminna», af hvilka relationer ständerna utbådo sig nådig del.

Till denna Ständernas anhållan, framställd i underdånig skrifvelse af den 13 december 1734, gaf Kongl. Majestät den 22 april 1735 sitt bifall. Medels en konglig skrifvelse af samma dag ålades landshöfdingarne att framgent inkomma med slika riks-dagsrelationer, i hvilka, såsom anfördt blifvit, frågan om befolkningens tillväxt eller minskning borde särskildt beaktas. I dessa riksdagsberättelser, så innehållsrika och för Sveriges ekonomiska utveckling upplysande de än äro, egnades dock aldrig befolknings-förhållandena sådant beaktande eller sådan utredning, att de kunnat ersätta eller ens tjena till underlag för ett ordnadt tabellverk. Redan den allmänna form, hvari ständerna uttalade sin önskan att erhålla upplysningar om befolkningens tillstånd, liksom saknaden af för alla län gemensamma formulär verkade att landshöf-dingarnes relationer i antydda afseende saknade kontinuitet, noggrannhet och nödig likformighet

Mer fruktbringande blef ett annat uppslag, som vid samma riksdag gafs, till grundandet af en svensk

befolkningsstatistik, ett uppslag, som måhända stod i närmaste samband med anförda ständerpetition.

Den framstående biskopen i Linköpings stift, sedermera ärkebiskopen, doktor Erik Benzelius, som deltog i 1734 års riksdag, hade prosterivis uppgjort en summarisk »Förteckning, som utwisar antalet på dem, som ifrån början af åhr 17 21 til och med 1730 uti Lindkiöpings Stifft födde och döde äro samt huru stort öfverskottet blifver, sedan de sednare blifvit afdragne.» Denna statistiska tablå, hvilken sålunda baserade sig på församlingames kyrkoböcker, öfverlemnade biskop Benzelius till kammarkollegium. Syftet med denna tablå finnes icke uppgifvet. Men med skäl torde man kunna antaga, att biskop Benzelius i densamma velat framlägga ett prof på de nyttiga och värdefulla upplysningar, som ur den kyrkliga bokföringen stodo att hemta. Huru härmed än må förhålla sig, var emellertid nu det rätta spåret utpekadt, riktig lösen gifven. Kammarkollegium erkänner sjelft, att Benzelii lilla siffertablå hos detsamma väckt till lif tanken på en allmän riksstatistik öfver födda och döda. Denna borde begynna med året 1721 och närmast omfatta tiden till år 1735, men från och med år 1736 årligen fortsättas. Materialet till denna statistik borde erhållas sålunda, att konsistorierne blefve ålagdt att från prosterierna i hvarje stift infordra och vid årets slut till Kongl. Majestät insända förteckningar öfver födda och döda. Detta sitt förslag, hvilket kammarkollegium motiverade med den mångfaldiga nytta för landets ekonomiska upphjelpande, hvilken vore att för-.vänta ur antydda uppgifter, framlade kollegium i följande skrif-velse af den 7 januari 1736:J)

»Stormächtigste, Allemådigste Konung! •

Under nästförflutne Riksdag har Collegium wid tillfälle undfått af Biskopen i Lindkiöping Doktor E. Benzelius en Förteckning på dem, som sedan början af år 1721, til och med år 1730 uti Lindkiöpings Stifft blifwit födde och döde, hwar af, sedan desse senare wore afdragne, öf-werskåttet utwijste, huru många personer år 1730 wärckeligen i bemelte Stifft sig befunno, som hosfogade afskrifft af bemelte Förteckning med mera gifwer wid handen. Detta har gifwit Collegio anledning at wara omtänckt, om icke en slik underrättelse om tillwäxt på folck och personer i provincieme, öfwer hela Riket må kunna erhållas, hälst en sådan kunskap för detta Collegio wid åtskillige tillfällen är ganska nödig, besynnerligen wid omsorgen för Landets cultur, ödeshemmans uptagande, samt hwarjehanda plantagers och Manufacturers befordran, och huru in-wåname dermedelst till lofliga och nyttiga näringsmedel kunna för-hielpas, med mera; Och fördristar sig för den skull Eder Kongl. Maijs:ts nådigste wälbehag Collegium med underdånig wördnad at underställa, om icke i anseende härtill Eders Maijs:t i nåder skulle täckas anbefalla samtelige Consistorierne i Riket, at af Probsterierne i hwarje Stifft infordra, och till Eders Kongl. Maijs:t wid hwarje års slut insända behörige Förteckningar på alla de födde och döde personer för det förflutna året, hwaraf sedan öfwerskåttet utwijsa kan, huru många personer wärckeligen finnas i hwart Stifft; dock synes nödigt, at samma Förteckningar nu första gången taga sin början ifrån och med år 1721, då Gud förlänte Riket den hugnelige Freden, och sluta sig med nästledne år 1735, men at sedan årligen dermed continueras på sätt som i underdånighet förmält är.» 2)

Denna skrifvelse föredrogs i rådet den 29 januari 1736 och bifölls dervid kammarkollegii hemställan. Samma dag lemnades kollegiet till nådigt svar meddelande härom och till rikets samtliga konsistorier afläts följande kongliga bref:

»Friedrich etc. etc. Såsom Wi finne nödigt wara, at hafwa en säker underrättelse om tillwäxt på folk och personer i Provincieme öfwer hela Riket, helst en sådan kundskap vid åtskillige tilfellen erfordras, be-

t) Kammarkollegii skrifvelser 1736. (Svenska riksarkivet).

-) Skrifvelsen är undertecknad af Otto R. Strömfelt, Arfwed Häger-flyckt, Alb. Lindecreutz, Carl von Grooth, C. J. Piper och S. I. Leyon-marck,synnerligen wid omsorgen för landets cultur, ödeshemmans uptagande, samt hwarjehanda plantagers och manufacturers befordran, och huru Jn-wåhnarne dermedelst til loflige och nyttige näringsmedel må kunna för-hielpas, med mera; Altså är härmed till Eder Wår nådige wilje och befallning, det J hwad Edert anförtrodde Stift angår, af Probsterierne in-fordren samt till Oss insänden behörige förteckningar på alle födde och döde Personer ifrån och med år 1721 till och med nästkt åhr 1735 samt sedan för innewarande och effterföljande åren likaledes till Oss inkommen med slike förteckningar wid hwart års slut, kunnande desse förteckningar bestå af 3:ne Columner, af hvilka i den första utsättes summan och antalet af de födde, uti den

andre antahlet af de döde och öfwerskottet sedan i den tredie.»

Så knapphändiga än de infordrade uppgifterna voro, — de gällde endast totala årssiffror för födde och döde, utan fördelning efter kön eller ålder, — var härmed ändock nu det första försöket till en allmän svensk-finsk befolkningsstatistik gjordt.

Egendomligt nog, synes dock detta nya statistiska arbete icke väckt någon synnerlig uppmärksamhet, än mindre dess resultat funnit någon intresserad bearbetning. Det är karaktäristiskt att, då ett år senare en ny embetsmyndighet tog sig an ifrågavarande statistik, ej ett ord nämndes om, att densamma redan var satt i gång.

Sedan den s. k. Sundhetskommissionen genom kongliga bref-vet af den 26 april 1737 inrättats med anledning af att »på en och annan ort så in- som utom rikes någon ovanlig sjukdom sig yppat», mot hvilken »alla möjliga praecautioner borde tagas», gällde nämligen dess första ämbetsåtgärd ett förslag om insamlande af mortalitets- och sjukdomsstatistik. I skrifvelse af den 27 april 1737 åflät kommissionen till Kongl. Majestät en hemställan, hvari yttrades:

»Häijemte håller Commissionen äfven före det på åtskilligt sätt skulle hafva sin nytta med sig om Eders Kongl. Maj:t i nåder täcktes låta bref afgå till alla Consistorier i Riket att af kyrckioherdame infordra qvartalsvis en noga författad förteckning på alla, som dö och födas i hvar Församling, samt att densamme med Landshöfdingarne i orten straxt communicera, som berörde Förteckning sedan till Eders Kongl. Maj:t insända, men att ifall någre ovanlige häfftige och smittosammasjukdomar sig skulle yppa, vederbörande då ofördröjeligen hade att inkomma deröfver med tidiga och omständeliga berättelser, på det man alltid måtte hafva säker efterrättelse om och huruvida mer eller mindre dödliga sjukdomar kunna i Riket [sig] inrita.»

Med bifall till denna hemställan aflät Kongl. Majestät redan den 29 april 1737 till samtliga konsistorier följande bref:

»Friedrich etc. Såsom Wij för wisse orsaker, nödigt pröfwe, det J af Kyrkioherdarne i Edert anförtrodde stifft, infordren qvartals-wijs en noga författad förteckning uppå dem som döö och födas i hwarje församling; Altså är Wår Nådige willje och befallning, det J icke allenast om wärkställigheten häraf dragen behörig försorg, utan och berörde förteckningar med landzhöfdingen i orten straxt communiceren, hwilcken Wi anbefalt densamma sedan till Oss i underdånighet at insända.»

Genom skrifvelser af samma dag till landsböfdingarne anbefalldes desse att till Kongl. Majestät insända förberörda förteckningar och tillades: »i fall några ovanlige, häfftige och smitto-samme sjukdomar skulle uti det Eder anförtrodde länet sig yppa, är Wår nådige willje och befallning, det I då ofördröjeligen inkommen deröfver med tidig och skyndsam berättelse».

Någon annan förändring i de redan föregående år påbjudna statistiska förteckningarna infördes sålunda icke genom sundhets-kommissionens förslag, än att förteckningarna skulle afgifvas qvar-talsvis, en bestämning som dock redan genom kongl. brefvet af den 31 Juli 1738 ändrades derhän, att landshöfdingarne först vid böljan af ett efterföljande år borde insända föregående års uppgifter.

En verklig, om än högst knapphändig utveckling af desamma innebar deremot sundhetskommissionens den 18 mars 1738 aflåtna föreskrift, att förenämnda förteckningar skulle affattas enligt ett afkommissionen dåmera uppgjordt formulär, upptagande de födde äfvensom de döde, fördelade efter åldern i tre kategorier: 1) barn under 5 år; 2) personer emellan 5 och 50 år; 3) personer öfver 50 år.

Härmed var sålunda en första början gjord till en i tabellform ordnad mortalitetsstatistik, deri åldern beaktats. Men längre hannej heller i sin utveckling den svenska befolkningsstatistiken, innan tabellverket inrättades. Den stannade vid de första elemen-terna för en navitets- och mortalitetsstatistik, återgifvande blott de allmännaste konturerna af »folkets til- eller aftagande».

Af allt att sluta, afgåfvos ifrågavarande förteckningar öfver födda och döda mycket ofullständigt. Häröfver beklagade sig sundhetskommissionen såväl i skrifvelser till Kongl. Majestät, som i upprepade cirkulärbref

angående uteblifna förteckningar.*)

Antagligen kändes ifrågavarande nya, ovana sifferarbete för prästerskapet som en besvärlig tunga, hvilken dessutom ökades genom saknaden af klara, tryckta formulär för uppgifternas af-gifvande.

Hvad specielt de finska stiften vidkommer, var det i en mängd församlingar ytterst svårt eller verkligt omöjligt att hopbringa de äskade uppgifterna särskildt för tidigare år, då efter »Stora ofreden» församlingsmedlemmarne voro förskingrade samt mångenstädes både präster och kyrkoböcker saknades, hvilket förhållande bestyrkes genom anteckningar å flere ännu förvarade församlingslistor. 2)

Då vidare kontrollen från kyrklig sida, efter hvad det förefaller, ej handhades med behörig energi och intresse, kan det derfor ej väcka förundran, att det inkomna siffermaterialet vardt bristfälligt och inkorrekt.3) Antagligen bidrog äfven denna omständighet i sin mån dertill, att detsamma ej synes hafva lockat till någon nämnvärd bearbetning. Siffrorna för den första 15-års perioden blefvo veterligen aldrig sammanställda, ej heller uppgifterna för året 1736.

*) Se >Betänkande och förslag rörande inrättandet af ett statistiskt embets-verk•, afgifvet 1856, sid. 18 (Stockholm 1856).

2) Då Pehr Wargentin till biskop C. F. Mennander i Åbo i och för bearbetning öfversände ifrågavarande uppgifter från Åbo stift, yttrade han i ett åtföljande bref af den 7 maj 1767: >Men intet Consistorium var ovuligare än det i Åbo, som till Konungen inskickat öfver xoo lösa lappar, just sådane som de inkommit från Pastorerne, utan att lägga ringaste hand dervid » »Af så orediga Förteckningar lärer Regeringen ej kunnat hem ta särdeles upplysning.»

®) Se härom Wargentins uttalanden i Svenska Vetenskapsakademins Handlingar 1769, sid. 4, och 1774, sid. 259.Deremot upprättade sundhetskommissionen på grund af de under förra hälften af år 1738 inkomna länsförteckningama ett sammandrag eller en s. k. »General-lista», hvilken dock med afseende å saknaden af uppgifter för vissa län och uppgifternas bristfällighet i öfrigt icke var fullständig för hela riket Denna generallista insändes till Kongl. Majestät jämte följande skrifvelse af den 1 juli 1738:

»De i anledning af Eders Kongl. Maijst:s afgångne nådige befallning under den 29 Aprilis förledit åhr, ifrån Landshöfdingarne dehls till Eders Kongl. Maj:st i underdånighet, och dehls till Commissionen insände Förteckningar på födde och döde för förledit åhr här uti Riket, har Commissionen till genomseende förehaft, samt dermed för så många Höfdingedömen, som dermed inkommit och kunnat extraheras, låtit författa hosgående utdrag, hvilket Commissionen till Eders Kongl. Majestät härmed afgifva bort, samt derhos i underdånighet berätta det Commissionen under den 18 sistledne Martii, anmodat Landshöfdingarne at för innevarande åhr och alt framdeles med samma förteckningars insändande qvartalsvis fortfara.»

Ifrågavarande sammandragstabell för år 1737, veterligen den enda, som till närvarande tid uppbevarats, förtjenar att såsom ett i sitt slag unikt minnesmärke från sundhetskommissionens befolkningsstatistiska arbete publiceras. Den meddelas såsom Bilaga I.

Likartade generallistor, äfven de defekta, torde sundhetskommissionen uppgjort och afgifvit åtminstone för några af de följande åren.Se *»Betänkande och förslag rörande inrättandet af ett statistiskt embetsverk»* afgifvet 1856, sid. 18. Till några åtgärder i administrativt eller statistiskt syfte synas de dock ej föranledt. Synbarligen vann hela det ofvan berörda statistiska arbetet hos samtiden ett jämförelsevis mycket ringa beaktande.Det är betecknande, att Wargentin, som till först riktat uppmärksamheten på här berörda befolkningsstatistiska material och bearbetat delar deraf för publikation, först på 1760-talet fick kunskap om detsamma. Det låg då förvaradt i kanslikollegii inrikes civilexpedition, derifrån det åt Wargentin utlånades till granskning och bearbetning.

Samma befolkningsstatistiska förteckningar hade, såsom det synes, efter remisser emellan riksarkivet och collegium medicum ånyo hamnat i okända öden, till dess förf. år 1889 hade lyckan att återfinna dem i ett af kongl. statistiska centralbyråns arkivhvalf.Det befolkningsstatistiska arbete, som under 1730- och 1740-talen

utfördes, gaf visserligen, såsom ofvan antydts, ett mycket ringa positivt utbyte och i tryck hafva endast några spridda studier utgifvits, grundade på ifrågavarande siffermaterial.I Svenska Vetenskapsakademins Handlingar ingå följande afhandlingar, i hvilka berörda siffermaterial för åren 1721—1735 begagnats:

Wargentin: *Om Stockholms Stads tilväxt i folkrikhet ifrån år 1721 til och med 1766* (1769).

Mennander: *Afhandling om Åbo stifts tilväxt i folkrikhet på 50 år* (1769)-

Wargentin: *Om Carlstads Stifts tilväxt i folkrikhet sedan år 1721* (1774).

Dens: *Om antalet födde och döde i Upsala stift 1721—1735* (1776).

Och dock har detta arbete obestridligen varit af betydelse för utvecklingen af Sveriges befolkningsstatistik. Det representerade de första nödvändiga experimenterande försöken att ur kyrkoböckerna excerpera det statistiska primärmaterialet och det höll derigenom vid lif tanken på åstadkommandet af en allmän befolkningsstatistik. I sina bristfulla och knappa resultat öppnade det ett vidsträckt perspektiv emot de mångsidiga upplysningar, som stodo att hemtas ur ett bättre, rikhaltigare siffermaterial. Genom sina egna ofullkomligheter och med ledning af vunnen erfarenhet blef det en sporre till en förbättrad organisation af befolkningsstatistiken i Sverige och Finland.

*

II.

Kongliga Svenska Vetenskapsakademin, som år 1739 stiftats med uppgift att främja naturvetenskapliga studier och forskningar samt att praktiskt tillämpa deras resultat till landets ekonomiska förkoffan, synes tidigt hafva riktat sin uppmärksamhet på befolkningsstatistiska spörsmål.

Den tryckande folkbristen och insigten om vikten att i den ekonomiska verksamhetens tjenst, inom jordbruket ej mindre än inom industrin, som just under »Frihetstiden» begynte få större betydelse för Sveriges näringslif, äga tillräckliga arbetskrafter, liksom den allmänt utbredda föreställningen, att en betydande emigration från Sverige ägde rum, kunde icke heller undgå att bland akademins för fosterlandets väl nitälskande medlemmar ofta nog väcka frågan derom, hurudana befolkningsförhållandena i Sverige faktiskt voro och hvad till deras förbättrande kunde göras.

Härtill kom otvifvelaktigt ett väckande inflytande af särskilda samtidigt framträdande utländska arbeten på befolknings-statistikens då ännu alldeles nya område. Det framgår med tydlighet, äfven ur särskilda uttalanden i akademins *»Handlingar»,* att man inom akademin, som underhåll anmärkningsvärdt lifliga relationer med vetenskapliga samfund i främmande länder, ägde kännedom om dessa arbeten. Särskildt intim var förbindelsen med Royal Society i London, »ur hvars sköte befolkningsstatistikens både grundläggare och metod härstammade».V. John, *Geschichte der Statistik,* s. 178. (Stuttgart 1884). John Graunts för befolkningsstatistiken epokgörande »*Observations upon the Bills of Mortality*» (1662), liksom William Pettys »*Essays in Political Arithmetic*» (1681—1683) hade utkommit under dess egid och i dess »*Philosophical Transactions*» hade publicerats Halleys första försök till en fullständig mortalitetstabell (1693). I samma vetenskapliga publikation ingick 1736 en historia öfver London af Maitland, — hvars befolkningsstatistiska uppgifter och beräkningar af samtida ofta citeras, — samt referat af W.Kerssebooms 1738 utgifna undersökning om folkmängden i Holland och Westfrisland. Det största uppseendet torde dock bland skrifter på befolkningsstatistikens gebit vid denna tid väckts af den preussiske fältpredikanten Johann Peter Sussmilchs stora arbete »Die Göttliche Ordnung in denen Veränderun-gen des menschlichen Geschlechtsa, hvars första upplaga utkom år 1741 och hvari författaren med begagnande af ej blott sina föregångares skrifter, utan ock af ett jämförelsevis omfattande, nytt statistiskt material från särskilda tyska städer och landskap, specielt Preussen, behandlade befolkningsstatistikens spörsmål såsom bevis på en gudomlig ledning af människolifvets skenbart så vex-lande, men i sina allmänna drag så regelbundna

skickelser.

Det antagandet kan ej vara annat än fullt berättigadt, att dessa skrifter äfven i Sverige, som i sina kyrkoböcker ägde en skattkammare af upplysningar för studier på samma område, väckte uppmärksamhet och åstundan att inom eget land spåra och vidare utforska de märkeliga lagar för den mänskliga lef-naden, för hvilkas verklighet särskildt Sussmilchs arbete gif-vit så öfvertygande bevis.

Enligt egen uppgiftJ) begynte vetenskapsakademin redan under de första åren af sin tillvaro insamla uppgifter angående befolkningsförhållandena i Sverige och gick dervid så långt tillbaka i tiden, som kyrkoböckerna det tilläto. Dét synes särskildt varit akademins år 1744 valde sekreterare, den rikt begåfvade och synnerligen verksamme Pehr Elvius, som främst eller uteslutande haft ifrågavarande statistiska samlings- och forskningsarbete om händer. Han publicerade år 1744 i akademins »Handlingar» den första vetenskapliga uppsatsen i svensk befolkningsstatistik med titel: »Förtekning uppå Barnens årliga antal, som är o födde uti U ... . [= Upsala] Stad under de sistförflutne jo åren. Jemte anledning til anmärkningar deröfver. 2) Elvius, som sjelf ur Upsala stads kyrkoböcker för hvarje af åren 1694—1743 anteck-

•) Se Vetenskapsakademins memorial »Angående menighetens talrikhet i Sveriges Rike», ingifvet 1746 till Riksdagen. Ingår bland Bilagorna, såsom N:o II.

2) Vetenskapsakademins Handlingar, 1744, sidd. 293—300.antecknat antalet födde, med fördelning efter kön, såvidt barnens namn angaf detsamma, upptog i denna afhandling till besvarande frågan om könens numeriska förhållande bland de födde, hvarvid han konstaterade gossarnes öfvertalighet emot flickorna samt ådagalade, att de absoluta siffrorna visade ett årligt medeltal af 85 födelser under periodens förra och 111 under dess senare hälft, en ökning sålunda af 26 eller ungefär ett barn per år. Slutligen beräknade han, enligt samma relation emellan de föddas antal och befolkningens hela numerär, hvilken Maitland konstaterat för London eller 1 födelse emot 23.4 personer, att befolkningen i Upsala i början af 1740-talet bordt stiga något öfver 2,600 personer. Elvius inskjuter härvid dock den reservation, att »det kan väl hända at denna proportion är olika på olika orter, ty den härrörer af folkets olika åldrar, hvaruppå de giftas och dö, hvilka åter kunna komma an på olika lefnads sätt och olika climater på åtskilliga orter.» Elvius säger sig hafva försökt utreda, hvilken »denna proportion» vore i Sverige. Han hade i sådant syfte sökt begagna »förtekningar uppå de dödas årliga antal, der deras åldrar varit utsatte, hvilka jag velat utdraga utur kyrkoböckerna». Från denna undersökning hade han dock, i följd af brist på nödigt siffermaterial, måst afstå. »Det är», säger han, »illa, at åldrarna blifva der [i kyrkoböckerna] ej införda, som jag sedan funnit, åtminstone på somliga orter, hvilket likväl lätteligen kunde ske, isynnerhet uppå landet, def man altid hörer den dödas ålder uti personalierna, som upläsas på predikstolen vid begrafningen».

Med denna afhandling ville Elvius fästa den svenska allmänhetens uppmärksamhet på vikten af befolkningsstatistiska förteckningar och de intressanta studier, för hvilka de erbjödo material. »Det vore fördenskul väl», säger han, »om sådana förtekningar blefve utdragne utur Kyrkoböckerne öfver hela riket, det skulle ej allena lända at fulgöra en blott vetgirighet, utan sielfva Regeringen skulle också derutaf få anledning at göra åtskilliga högst nyttiga upmärksamheter. Man skulle derutaf kunna see om icke Rikets invånare naturligen böra föröka sig, och omde för nogon tid hafva aftagit, om icke dertil varit utvärtes orsaker vållande, såsom krig, allmänna siukdomar, hunger med mera som kan förstöra och rubba människosläcktet, hvilket man lätteligen kunde see vid sådana förtekningars jämnförande med Historien».

»Man skulle derutaf också kunna sluta, huru stor förlust sådana allmänna landsplågor kunna förorsaka på Landets inbyggare. Ja man skulle äfven utaf barnens antal, som årligen födas öfver hela Riket, något när kunna sluta huru folkrikt Landet måste vara, som eljest icke utan stor svårighet lät sig göra. Åtminstone skulle man med mycken säkerhet derigenom kunna jämnföra städernes och orternas folkrikhet sins emellan.»

Elvius uppmanade derför dem, som ägde tillgång till kyrkoböcker att ur dem göra utdrag och insända dem till Vetenskapsakademin, »på det de måtte komma til allmännare och fulkomligare tienst.»

Denna maning att genom enskildes frivilliga samverkan hopbringa material till en svensk befolkningsstatistik

förklingade icke alldeles ohörd. Vetenskapsakademin fick emottaga utdrag ur kyrkoböckerna för några församlingar; ett par af dessa förteckningar hade t. o. m. föranledt utarbetandet af särskilda uppsatser, hvilka publicerades i akademins Handlingar.Till år 1755 hade förteckningar ingått från: Wassända församling i Elfsborgs län (25 år); Jerlsö i Helsingland (26 år); Kuopio i Finland (25 år); Råneå i Westerbotten (24 år); Ålem i Kalmare län (25 år); Fläckebo i Westmanland (24 år); Kräklinge i Nerike (25 år) och Lerbäcks församling i Nerike (5 år). Se Velenskapsakad. Handl. 1755, sid. 5.

Vetenskapsakademin förskaffade sig dessutom ett mera generelt befolkningsstatistiskt material för 1740-talet, nämligen utdrag ur de förteckningar öfver födda och döda, hvilka landshöfdingarne, enligt hvad ofvan nämnts, ägde insända till Kongl. Majestät. Detta siffermaterial hade år 1746 bragts derhän i fullständighet, att akademin bl. a. för hvarje särskildt län ägde uppgifter på de föddas antal, hvilka uppgifter synas ansetts vara relativt pålitliga, medan deremot förteckningarne öfver de dödabefunnos så osäkra, att endast en mindre del af dem, — särskildt 1742 —1744 års förteckningar för de södra länen (Malmö, Chri-stianstad, Blekinge, Hallands och Götheborgs län), — ansågs kunna läggas till grund för allmänna beräkningar angående befolkningsförhållandena i riket.

På grund af detta siffermaterial gjorde Elvius ett försök att beräkna folkmängden i Sverige samt att utröna huruvida och i hvad mån den ägde »naturlig art och fallenhet» att ökas. Denna beräkning är i det afseende märkelig och minnesvärd, att den utgör det första vetenskapliga försöket att konstatera de allmänna hufvuddragen af det svensk-finska folkets demografiska karaktär. Elvius tecknar deri, låt vara med mycket få och osäkra stödjepunkter, de första allmänna grundlinjerna af den svensk-finska be-folkningsstatistiken. Ifrågavarande, förut icke publicerade skrift införes in extenso såsom Bilaga II. Här må några förtydligande anmärkningar angående det beräkningssätt Elvius tillämpat och det siffermaterial, som stått honom till buds, finna plats.

Ur de inkomna länstabellerna framgick, att de föddas antal i Sverige, inclusive Finland, uppgick till 69,100, hvilken siffra Elvius afrundade till 70,000. Ehuru han nogsamt kände till, att »det gärna vil vara et öfverskått på mans sidan» och att man i utlandet iakttagit den proportion, att endast 17 flickor födas emot 18 gossar, — hvilken proportion Maitland i sitt förberörda arbete funnit gälla för London, — antog han likväl, att detta antal jämnt delade sig på hvartdera könet. Han föranleddes till detta antagande deraf, att öfverskottet af födda gossebarn för halfseklet 1694—1743 både i Upsala och i Fahlun var jämförelsevis mycket obetydligt eller endast 29 på 4,924 födelser, resp. 136 på 11,528. Emellertid reserverade sig Elvius emot tanken, att i Sverige en verklig afvikelse skulle äga rum från det i utlandet fastställda numeriska förhållandet emellan de föddas kön.

Nämnda 50-års förteckning från Fahlun var äfven vidkommande uppgifterna om de döda »så fulkomlig och tilräklig som den kunnat åstundas.» Elvii ord äro i denna punkt otydliga, men antagligt synes, att ur uppgifterna från Fahlun för det stora fler-talet döda eller för 10,860 af hela antalet 11,568 äfven framgått deras åldersfördelning i tioårs-klasser, för den tidigaste åldern t. o. m. ännu mer detaljeradt. Äfven i förteckningarna från före-nämnda södra län var »de dödas antal indelat uti vissa Classer efter åldrarna», men högeligen osannolikt synes, att denna indelning kunnat vara någon annan eller mer detaljerad, än den, som föreskrifvits i Sundhetskommissionens redan nämnda cirkulär af den 18 mars 1738, således en fördelning i ålderskategorierna: under 5, 5—50 samt öfver 50 år.

Med ledning af detta material verkställde nu Elvius en beräkning af de dödas fördelning i tioårs-klasser, förutskickande anmärkningen, att han, »til at så myket beqvämare kunna jämföra efter dessa Classer de dödas antal» i de södra länen med deras i Fahlun, »antagit at lika många barn dö under 10 års ålder på det ena stället som på det andra.» Siffrorna för Fahlun gåfvo emellertid, såsom redan nämndt, summan 10,860 och för de södra länen antogs ett reduceradt antal af 10,000 döda, hvadan relationstalen ej äro lika, medan icke desto mindre samma absoluta siffra 4,190 införts för den första tioårs-gruppen i hvardera siffer-serien. Dessa serier äro emellertid ej heller i öfrigt parallela. Omräknade i procent, äro de nämligen följande:

De södra länen. Fahlun. Under 10 år .... 41.9 38.6 10—20 » .... 3.4 4.2 20 — 30 » .... 4-3 8.4 30—40 » .... 8.6 I

1.2 40—50 » . . . . 11.6 I 1-5 50—60 » .... 13.0 11.6 60—70 » . . . . II.I 9.4 70—80 » .... 5-1 4-3 Öfver 80 » 1.0 0.8

Enligt hvilka grunder eller under hvilka förutsättningar Elvius gjort sin beräkning, kan ej med säkerhet konstateras. En viss sannolikhet synes dock tala för, att han förfarit på följande sätt. Sedan han till 10,000 reducerat de södra länens dödssiffra31,521, har han till det kända antalet för gruppen o—5 år lagt så många personer för gruppen 6—10 år, att hela antalet för den första tioårs-klassen blifvit 4,190 eller samma antal, som i motsvarande grupp för Fahlun. Det återstående personantalet i kategorin 5—50 år och antalet personer i kategorin öfver 50 år har sedan fördelats i tioårs-klasser enligt samma proportion, som gällde för dödssiffrorna från Fahlun. Såsom nedan anförda procentsiffror, — själf anför Elvius endast absoluta tal, — utvisa, hafva härvid dock vissa afvikelser ägt rum. Procentsiffrorna äro nämligen:

För de södra läuen. För Fahlun. 10 — 20 år . . 12.2 % 12.0 % 20 —30 • 15-4 » 23-8 » 30- —40 » . . 30.8 » 31.6 » 40 -50 » . . 41.6 » = IOO 0 / /o 32.6 » = IOO % 50 — 60 » • • 43-0 » 444 » 60 —70 » . . 36.8 » 35-9 70- —80 » . . 16.9 2> 16.5 » Öfver 80 år • • 3-3 » = IOO 0/ /o 3-2 » = IOO %.

Det är uppenbart, att Elvius ej afsett någon absolut noggrann beräkning. Redan den omständigheten, att han ej reducerat de absoluta siffrorna för Fahlun samt synbarligen afrundat dem, tyder derpå. Sistnämnda omständighet förklarar måhända äfven de oväsendtliga differenserna mellan procentsiffrorna för öf-riga åldersklasser, utom för klasserna 20—30 och 40—50 år. De betydande, hvarandra motvägande olikheterna i de relativa siffrorna för dessa två, åldersklasser måste tillskrifvas en afsigtlig korrigering af siffrorna, motiverad möjligen deraf att Elvius ej ansett berörda dödssiffror för Fahlun normala, hvilket förhållande han ock antyder vid påpekandet af de talrika offer gruf-brytningen i Fahlun plägade kräfva.

Den relativa fördelning af de döda på skilda åldersklasser, hvilken Elvius sålunda ansett sig kunna fastställa för de fem södra länen, tillämpade han sedan på den af honom supponerade totala dödssiffran för riket eller 70,000 personer, hvilken siffra han, »såvida ingen märkelig tillväxt kan förmodas», antog ensamt påden grund, att de föddas antal var 70,000. *) De allmänna döds-siffror för Sverige—Finland, hvilka han på denna väg erhöll2), voro:

Aflidne. I procent.

Under- io år . . . . 29,300 = 41.9 % 10—20 » . . . 2,400 = 3-4 8 20—30 » . . . 3,000 = 4-3 8 0 1 0 ». . . . 6,100 - 8.7 8 40—50 » . . . 8,100 11.6 » 50—60 » . . . 9,100 = 13.0 » 60—70 » . . . 7,800 = 11.1 » 70 -80 » . • • 3>5oo 5.0 » Öfver 80 ». . . . 700 — 1.0 » 70,0000 = 100 %

Elvius gjorde nu det djärfva försöket att på grundvalen af ofvan relaterade siffror beräkna Sveriges—Finlands totala folkmängd. Vid denna beräkning tillämpade han »en särdeles Me-thod», hvilken han dock ej yppade, under förklaring att akademin antagligen framdeles komme att i sina Handlingar publicera densamma. Denna metod, för hvilken emellertid någon redogörelse i akademins publikationer icke någonsin lemnats, har sanno-

!) Att detta antagande af en stark mortalitet, som skulle uppväga nativiteten, var grundfalskt, ådagalades inom kort af tabellverkets siffror. Medan år 1749 de föddes antal utgjorde 76,286 (i Sverige 59,483 och i Finland 16,803) samt år 1750 81,940 (resp. 64,511 och 17,429), utgjorde nämligen de dödas antal år 1749 endast 61,171 (i Sverige 49,516 och i Finland 11,655) och] år 1750 blott 58,845 (resp. 47,622 och 11,223). Under qvinqvenniet 1751 —1755 utgjorde årliga medeltalet födde 87,762 (i Sverige 67,807 och i Finland 19,955) ocl> döda 60,602 (resp. 48,002 och 12,600), motsvarande i procent af medelfolkmängden i Sverige 3.75 resp. 2.65 och i Finland 4.53, resp. 2.86. — Om än åren 1742 —1744 för befolkningsrörelsen i Sverige och särskildt i Finland obestridligen voro mindre gynsamma än ofvan anförda år, står det sålunda dock utom tvifvel, att de Verkliga mortalitets- och nativitets-siflfrorna för början af 1740-talet, om de varit kända, ingalunda gifvit stöd för hypotesen om en stationär folkmängd i dessa länder. Jfr. Några grunddrag af Sveriges befolkningsstatistik 1748 —1875, sidd. 37 o. 41. (Stockholm 1878) samt A. Boxström, Folktillväxten i Finland 1751- 1885, i Fennia III, s. 3. (Helsingfors 1890). ä) Elvius anger blott de absoluta siffrorna.likt varit en modifikation af den, som länge med

orätt burit Hal-ley’s namn. Ifrågavarande metod, enligt hvilken folkmängden vid en viss tidpunkt beräknas ur de aflidnes åldersfördelning, baserar sig på den godtyckliga förutsättningen af en stationär befolkning, inom hvilken förty de under en viss tidrymd aflidne, grupperade efter åldern, antagas hafva framgått ur lika stora årskullar af födda. Under samma förutsättning bilda de, hvilka vid en viss ålder beräknas kvarlefva, befolkningens totalantal, fördeladt i motsvarande åldersklasser. De inom en viss tidrymd aflidne likställas sålunda med de aflidne af en viss generation.J)

Den förste, som tillämpat ifrågavarande metod för folkmängdens beräknande, var holländaren W. Kersseboom i hans år 1738 utgifna undersökning om folkmängden i provinserna Holland och Westfrisland. 2) Antagligt synes, att Elvius ur denna källa, — måhända i andra hand, då Kersseebooms små afhandlingar voro jämförelsevis föga spridda, — hemtat idén till här berörda beräkningar. Åtminstone finnes intet, som antydde, att Elvius skulle sjelfständigt konstruerat sin metod, medan deremot hans inledningsvis gjorda meddelande om dess förutsättning, en stationär befolkning med lika nativitet och mortalitet, frapperar genom likheten med Kersseebooms resonnement, också derutinnan att han likasom Kersseboom insåg svagheten, för att ej säga ohållbarheten af denna metodens förutsättning.

Emellertid är det tydligt, att Elvius icke i sin kalkyl stricte tillämpat antydda metod; en enkel kontrollräkning ådagalägger detta. Han har gjort afvikelser eller korrektioner, hvilka han dock tyvärr lika litet förklarat som han redogjort för sjelfva metoden, men hvilka faktiskt varit fullt motiverade.

') Se Knapp: Theorie des Bevölkerungs- Wechsels, sid. 60, (Braunschweig

1874) samt R. Böckh: »Halley als Statistiker» i Bulletin de l’Institut international de statistique, T. VII (Rom 1893).

~) Eerste verhandeling tot een proeve om te -weetcn de probable meenigtc des volks in de provintien van Hollandt en IVest- Vrieslandt etc. — Under förutsättning, att de föddas antal årligen utgjorde 28,000, och med kännedom om antalet atlidna inom särskilda åldersgrupper, beräknade Kersseboom folkmängden i nämnda provinser till 980,000 personer.På ofvan relaterade vidlyftiga omväg af antaganden och beräkningar kom Elvius slutligen fram till sitt sökta mål, — Sveriges och Finlands totala folkmängdssiffra, hvilken han fann vara 2,097,000 personer. Denna folkmängd fördelade sig, enligt samma kalkyl, efter åldern på följande sätt:

Under 10 år . . . . 491,000 = 23-4 % IO—20 » . . . . 392,000 — 18.7 » 20—30 » . . . . 365,000 = •74 » 30—40 » . . . . 322,000 = 15.4 » 40—50 » . . . . 252,000 : 12.0 » Cn 0 1 O O » . . . . 166,000 = 7.9 » 60—70 » . . . . 82,000 = 3-9 » 70—80 . . . . 24,000 = 1.2 » Öfver 80 » .... 3,000 = O. I » Summa 2,097,000 = 100 °/o.

Men Elvius gick ännu längre. Han ville leta sig fram äf-ven till de särskilda landskapens folkmängdssiffror och han begagnade sig i detta syfte ytterligare af en beräknad medeltalssiffra af mycket dubiöst värde. De föddes antal 70,000 utgjorde »trettionde-delen af hela menighetens antal» (närmare angifvet 29.96 °/o). Under förutsättning, att samma relationstal äfven gällde för hvaije särskildt län, uträknade nu Elvius, med ledning af uppgifterna om de föddes antal, folkmängden uti hvart och ett län. Resultatet af denna beräkning, — öfverallt utförd med afrundade tal, — gaf emellertid en totalsiffra för Sverige och Finland af endast 2,073,000 personer eller 24,000 färre än den egentliga totalsiffran 2,097,000, hvilken differens Elvius dock ej synes ansett förtjena att vare sig framhålla eller förklara.

Elvius, känd som en sällsynt skarp matematiker, smickrade sig ingalunda med den föreställningen, att hans beräkningar skulle gifvit ett noggrant riktigt resultat, sådant »som en värkelig man-talsskrifning öfver hela Riket dét skulle förmå.» Redan den ungefärlighet, hvarmed han efter hvad ofvan framhållits, åtnöjde sig i sina kalkyler, antyder, att han med afseende å det förefintligasiffermaterialets knapphet och osäkerhet samt de många antaganden, hvarpå kalkylerna måste byggas, ej ansett sträng noggrannhet motiverad. Särskilda egendomliga förbiseenden och sifferfel*) i Elvii undersökning synes dessutom gifva vid handen, att densamma mycket hastigt nedskrifvits.

Det förtjenar emellertid påpekas, att den totala folkmängds-siffra Elvius beräknade, 2,097,00g personer, mycket

nära träffade den riktiga, efter hvad sedermera genom tabellverket konstaterats. 2) Likaså sammangick den af honom beräknade åldersfördelningen af befolkningen i sina hufvuddrag synnerligen nära med den faktiska åldersfördelningen.3) Detaljsiffforna för folkmäng-

1) Dessa påpekas i noter till Bilagan II. Att de icke bero på fel vid utskrif-ningen, framgår deraf, att de förefinnas i hvartdera af de originalexemplar, hvari Elvii ifrågavarande undersökning förvaras i svenska riksarkivet, det ena antagligen originalkoncept, det andra renskrifvet och af Elvius underskrifvet.

2) Folkmängden uppgifves år 1749 i Sverige till 1,746,449 och i Finland till 408,886 eller tillsammans 2,155,335 personer, således endast 58,335 flere än det af Elvius beräknade antalet, hvilken differens fullt motiveras af folkökningen under åren 1745— 1749. — Sannolikt är dock Sveriges folkmängdssiffra för år 1749 antagen c. 17,000 personer för låg. (Se H. Gullberg och G. Sundbärg: Folkmängden och folkökningen i Skandinavien 1815—1880. Kritisk undersökning, sid. 4 (Stockholm 1882).

3) Åldersfördelningen var år 1751 enligt tabellverkets siffror i Sverige och Finland följande:

Sverige. Finland. 0 — 10 år . . . . 2,416 2,705 lo—20 > .... 1,894 1,990 20—30 » . . . . 1,662 1,682 30—40 » .... 1,293 1,041 40—50 » .... 989 905 50—60 » .... 767 765 60—70 » .... 631 529 0 00 1 O > .... 266 277 80— > .... 82 106 Summa 10,000 10,000

Se >Några grunddrag af Sveriges befolkningsstatistik 1748—1875» sid. 12, samt »Hufvuddragen af Finlands befolkningsstatistik för åren 1750—l8go. I. Befolkningens tillstånd» (Bidrag till Finlands offic. statistik. VI. 29) sid. 159 (Helsingfors 1899). I sistnämnda publikation i ngå, sid. 137, om samma åldersfördelning några uppgifter, oväsendtligt afvikande från de anförda.den i olika län deremot skattade betydligt åt beräkningarnes osäkerhet. Särskildt öfverstego de för de finska länen beräknade folkmängdssiffrorna med mer än 20 % de verkliga, och berodde detta hufvudsakligen derpå, att den af Elvius antagna allmänna nativitetsprocenten var för låg för Finlands vidkommande.

Pehr Elvius' ofvan relaterade beräkningar vittna ej blott om hans lifliga intresse för den i Sverige fullkomligt nya befolkningsstatistiska forskningsuppgift han föresatt sig, utan ock om hans förmåga att ur ett högeligen bristfullt siffermaterial med öfverraskande säkerhet härleda slutsatser af allmän betydelse. Dessa beräkningar kontrastera i sjelfva verket både med afseende å de ernådda resultatens riktighet och den relativa pålitligheten af beräkningssättet i märkelig grad emot de famlande, ofta fantastiska försök att beräkna rikets folkmängd, hvilka vid denna tid gjordes.Såsom belysande för den osäkerhet, hvilken under denna tid rådde vid uppskattning af folkmängden i svenska riket, må anföras följande uttalande i professor A. Berchs samma år (Stockholm 1746) utgifna arbete »*Sätt, at igenom Politisk Arithmetica utröna länders och rikens husholdning*»: »Meningarne äro ganska skiljaktige angående inbyggarnes antal här i riket: någre räkna dem til 4 millioner, andre til 3 somlige allenast til 2 millioner: ingen är i tilstånd at sluta denna räkning med visshet, så länge mantals skrifningen på det vanliga sättet är inrättad, då icke allenast vissa stånd varda uteslutne, utan ock ingen uppmärksamhet göres på barn, som äro under en viss ålder, samt på åldrige personer sedan de hunnit öfverlefva vissa år.» Sjelf gjorde Berch ett försök att beräkna folkmängden på grund af antalet skatte-, krono- och frälsehemman, kungsladugårdar, säterier, rå- och rörshemman, prästgårdar, äfvensom knekte-, ryttare- och öfriga torp. Han kom härvid till det resultat, att i riket funnes 331,000 hushåll, med i medeltal 8 personer hvarje, och således en total folkmängd af *2,648,000* personer (Sid. 53 o. ff.). Till det rika beröm, hans samtid egnade den unge, i blomman af sin ålder bortryckte vetenskapsmannen, kan derför läggas erkännandet, att han varit den förste banbrytaren för svenskfinsk befolkningsstatistik.Elvii förtjenster på statistikens område hafva hans biografer icke beaktat eller måhända icke känt till, antagligen derför att hans så tidigt afbrutna arbete för Sveriges befolkningsstatistik hann endast obetydligt framträda i tryck. — Rättvisare voro hans samtida. I det minnestal Olof von Dalin år 1750 i Svenska Vetenskapsakademin höll öfver Elvius betonade han den inom akademin kända viktiga insats E. gjort för åstadkommandet af tabellverket. — Också Pehr Wargentin, Elvii efterträdare såsom akademins sekreterare, erinrade vid tal om tabellverkets grundande, att »Framledne Secreteraren Elvii derpå använda flit bör aldrig förgätas.» (Vetenskapsakad:s Handl. 1754, sid. 166). Inskriptionen på den minnespenningSvenska

Vetenskapsakademin lät slå öfver Elvius »*Cujus vita brevis, memoria perennis*», har sitt berättigande äfven från här framhållna sida af hans vetenskapliga verksamhet.

Elvii ofvan relaterade statistiska beräkningar eller, enligt ordalagen, »det angelägnaste deraf» sammanställdes »på akademins befallning» i ett betänkande angående *»Menighetens talrikhet i Sveriges Rike»,* hvilket betänkande den 8 november 1746 i akademin föredrogs.Derom ingår i akademins »Dagbok» (förvarad i akademins arkiv) för nämnda dag (§ 5) följande med Elvii handstil gjorda anteckning; »Uplästes utkast til et memorial til Sekreta Utskottet angående menighetens antal i Sveriges Rike, hvarvid Academien förklarade sit nöje, men åstundade at dervid borde bifogas et förslag, hvarefter de årliga insända förteckningar af födde och döde, som årligen insända äro ifrån orterna, kunde fullkomligare upsättas än nu sker. Hvaruti borde tagas i akt i hvad sjukdomar de blifvit döde. Häruti Hr. Baeck lofvade at vara Secreteraren behjelplig.» Det betraktades såsom en riksviktig statshemlighet, den der omöjligen kunde prisgifvas åt allmänheten och utlandet. Deremot öfverlemnades betänkandet till Riksens Ständer, hvilka dess uppgifter »borde vara allena förbehållne.»

Att uppslaget härtill skulle utgått från riksdagen, — som tidigare af akademin begärt dess utlåtande i frågor, som vid riksdagen förehadesSe S. Rosenhane: *Anteckningar hörande till Kongl. Vetenskaps-Academiens historia,* s. 15. (Stockholm 1811)., — synes icke sannolikt. Någon antydan om att akademin i denna angelägenhet efterkommit en anhållan af Riksens Ständer finnes hvarken i akademins betänkande eller i protokollen, som fördes vid sekreta utskottets behandling af detsamma.

*

III.

Alldeles oberoende af vetenskapsakademins ofvan relaterade åtgärder för och betänkande angående Sveriges befolkningsstatistik, framställdes samtidigt från ämbetsmannahåll ett motiveradt yrkande på regelbundet insamlande af fullständigare och tillförlitligare uppgifter angående befolkningsförhållandena i riket.

Den framstående, mångsidigt bildade brigadieren, sedermera friherren och öfverståthållaren Jakob Albrecht von LantingshausenSe C. G. Malmström: *Minne af öfverståthållaren m. m. friherre Jakob Albrecht von Lantingshausen* i Svenska Akademins Handlingar, del 62. (Stockholm 1886). hade efter en långvarig och lysande militärtjenst i franska armén år 1746 återkommit till Sverige. Under sin mångåriga vistelse i utlandet hade han synbarligen tagit kännedom om de undersökningar beträffande befolkningsförhållandena, hvilka utförts i England, specielt London, Holland m. fl. länder, och om de statistiska lagar man redan vid denna tid konstaterat. — Då han kort efter hemkomsten tog del i den år 1746 öppnade riksdagen och dervid, såsom ledamot i sekreta utskottets kammar-, ekono-mie- och kommersdeputation, ägde taga kännedom om landshöf-dingarnes riksdagsrelationer, i hvilka, såsom tidigare nämndt, uppgifter äfven borde meddelas om befolkningens antal samt till-eller aftagande, kunde han icke undgå att frapperas af det synnerligen otillfredsställande sätt, hvarpå ifrågavarande relationer behandlade berörda viktiga frågor. Då någon »viss föreskrifven ordning» icke fanns för relationernas uppsättande, än mindre bestämda formulär, hade följden blifvit en genomgående brist på öf-verensstämmelse emellan uppgifterna för olika län. En del landshöf-dingar meddelade en totalsumma af alla sedan föregående riksdag födde och döde, en annan del lemnade samma uppgifter årsvis. Andra landshöfdingar deremot nöjde sig med att hänvisa till de befolkningsstatistiska uppgifter, hvilka resp. domkapitel voro skyldiga insända. Några slutligen förbigingo med tystnadhela befolkningsfrågan. Följden af detta sakförhållande var, att en fullständig totalbild af befolkningsförhållandena i riket icke ens närmelsevis kunde åstadkommas.

Von Lantingshausen fastslog som en obestridlig sanning, »at en ren och noga kunskap om undersåtarnes antal är omistelig för en Lagstiftande makt så wäl til at känna sina kraffter i anseende til åkerbruk, handel och försvarswärck som til at rätta dereffter sina steg och afsikter. En regering äger ock intet annat medel til at vinna en så högstangelägen sak som at känna sig sielf och sin styrka, än genom uträkningen på sina undersåtare.»

I detta syfte kunde tre olika förfaranden iakttagas. Beträffande befolkningens antal kunde uppgifter infordras, afseende: i) endast totalantalet; 2) detta antal med fördelning efter ålder, t. ex. i 5-års-klasser, och efter kön; 3) samma uppgifter med vidare fördelning efter civilstånd m. m. För sin del förordade von Lantingshausen infordrandet af befolkningsstatistiska uppgifter för Sverige med jämförelsevis rik specificering. Och såsom motiv till detta förslag framhöll han de fördelar, hvilka vore att förvänta af sådana uppgifter.

I fråga om födelser borde tillika angifvas antalet bestående äktenskap. Härigenom kunde utredning vinnas om den äktenskapliga fruktsamheten och en beräkning af rikets framtida folkmängd möjliggöras. Ty, säger han, befolkningsrörelsen följer sina gifna lagar. »Som alting är räkning underkastadt, så kunna naturens alster eij derifrån undantagas. Han går sin jämna väg i alla sina värkningar och hans Följder svara så mathematiskt emot hans Physiska orsaker, hwarifrån de härröra, at man med temmelig visshet kan uträkna hans bekanta värkan, utan fruktan at mycket bedraga sig och utan at det lönar mödan, at hålla räkning öfver skiljemonen.» Vidare erhölles säker uppgift om de föddes fördelning efter kön.

Ännu viktigare vore uppgifter om de aflidnes antal och deras fördelning efter åldern. Nyttan af dylika uppgifter hade af »kloke rikshushållare» i England, Holland, Frankrike och annorstädes till fullo insetts; de hade »deruti på mer än hundrade årtillbaka funnit en outöselig brunn til ny styrka för deras Öfver-het genom väl inrättade lifräntor, fruktbärande inrättningar och väl förvaltade besparingskassor, hvilka alla hafva sin grund i en riktig underrättelse om landzens invånares antal.» Sverige borde icke försumma att efter »andra fria folks effterdömen» på antydda väg upphjelpa såväl den invärtes hushållningen som handeln och försvarsväsendet.

Om uppgifter vidare erhölles beträffande de sjukdomar, som vållat dödsfallen, skulle regeringen få tillfälle at »låta lysa sin ömhet om sina undersåtare genom fredlige och kloka anstalter emot alt det, som kan förorsaka deras förtidiga afgång.»

Dessa tankar och förslag, hvilka sålunda dikterats af praktiska samhällssynpunkter, sammanfattade vonLantingshauseniett memorial på franska språket angående »Nödvändigheten af närmare underrättelsers inhemtande om Rikets styrka i anseende til des Inbyggares antal, tilväxt och afgång med mera.» x) I detta betänkande, hvilket von Lantingshausen ingaf till sekreta Utskottet, hade han sålunda direkt och mera uttryckligt, än det skett från vetenskapsakademins sida, framhållit vikten och nödvändigheten af att befolkningsstatistiska uppgifter måtte i Sverige insamlas efter en enhetlig plan och fastställda, för alla landsdelar lika formulär. Den otillfredsställande erfarenheten af de dittills gjorda försöken att insamla befolkningsstatistiska uppgifter jämte å andra sidan vori Lantingshausens kännedom om hvad i utlandet allaredan på befolkningsstatistikens område åstadkommits, hade i förening gifvit uppslaget till hans projekt om ett stort tabellverk för hela riket.

Detta projekt åtföljdes tillika af utkast till fyra formulär för

i) Detta memorial synes redan tidigt, antagligen redan under riksdagen, hafva af någon anledning förirrats från sin riktiga plats bland sekreta utskottets protokoll och handlingar. Det har, trots upprepade efterforskningar, icke kunnat af förf. anträffas.

En af Olof von Dalin utförd svensk öfversättning af det franska originalet har emellertid förvarats bland von Lantingshausens papper i Svenska Riksarkivet, och är det denna öfversättning förf. citerat.antecknande af uppgifter angående i) födda, fördelade efter kön, äkta eller oäkta härkomst samt enkla eller tvillings- m. fl. börder, hvilka alla uppgifter borde antecknas månadsvis; tillika borde i formuläret uppgifvas såväl antalet bestående som under året af-slutade äktenskap; 2) döda, fördelade efter kön och ålder (under 1 år, från 1 till 5 år, 5 till 10 år, o. s. v.) samt efter månader; med anteckning tillika om de sjukdomar, som mest bidragit till dödligheten; 3) folkmängden, fördelad på följande kategorier: gifta; enklingar; enkor; ogifte, ungdom och barn; tjenare; utländingar, resande och vagabonder; 4) folkmängden, fördelad efter kön och ålder (under 1 år, 1—5 år, 5—10 år, o. s. v.) med anteckning om antalet orkeslösa, som ej kunde försörja sig sjelfva.

V 011 Lantingshausens här relaterade, för den svenska befolk -ningsstatistikens organisation så betydelsefulla memorial har hittills icke publicerats. Det meddelas, jämte tabellförslagen, in extenso såsom Bilaga III.

*

IV.

Sverige och Finland, ännu blödande och utmattade efter det stora nordiska krigets härjningar, hade bragts nya lidanden och förluster genom det olyckliga fälttåget emot Ryssland åren 1741 —1743. Missväxt, sjukdomar, penningebrist samt hotande politiska förvecklingar försvårade ytterligare rikets nödställda läge.

Då riksdagen i september månad 1746 åter sammanträdde i Stockholm, framställde sig derför med bjudande makt som en af dess närmaste och viktigaste uppgifter att finna utvägar till upp-hjelpande af det ekonomiska läget och utvecklande af folkets för-värfskällor. Den lifliga diskussion, som vid ifrågavarande tid förts emellan flere af Sveriges ekonomiske skriftställare angående nä-ringarnes inbördes företrädeSe J. W. Arnberg: *Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi. 1. Handeln och näringarna,* sid. 180 o. ff. (Upsala 1868)., — i det flertalet, jämlikt tidens allmänna merkantilistiska åskådning, dittills ställt industrin främst, antecknande af uppgifter angående i) födda, fördelade efter kön, äkta eller oäkta härkomst samt enkla eller tvillings- m. fl. börder, hvilka alla uppgifter borde antecknas månadsvis; tillika borde i formuläret uppgifvas såväl antalet bestående som under året af-slutade äktenskap; 2) döda, fördelade efter kön och ålder (under 1 år, från 1 till 5 år, 5 till 10 år, o. s. v.) samt efter månader; med anteckning tillika om de sjukdomar, som mest bidragit till dödligheten; 3) folkmängden, fördelad på följande kategorier: gifta; enklingar; enkor; ogifte, ungdom och barn; tjenare; utländingar, resande och vagabonder; 4) folkmängden, fördelad efter kön och ålder (under 1 år, 1—5 år, 5—10 år, o. s. v.) med anteckning om antalet orkeslösa, som ej kunde försörja sig sjelfva.

V 011 Lantingshausens här relaterade, för den svenska befolk -ningsstatistikens organisation så betydelsefulla memorial har hittills icke publicerats. Det meddelas, jämte tabellförslagen, in extenso såsom Bilaga III.

*

IV.

Sverige och Finland, ännu blödande och utmattade efter det stora nordiska krigets härjningar, hade bragts nya lidanden och förluster genom det olyckliga fälttåget emot Ryssland åren 1741 —1743. Missväxt, sjukdomar, penningebrist samt hotande politiska förvecklingar försvårade ytterligare rikets nödställda läge.

Då riksdagen i september månad 1746 åter sammanträdde i Stockholm, framställde sig derför med bjudande makt som en af dess närmaste och viktigaste uppgifter att finna utvägar till upp-hjelpande af det ekonomiska läget och utvecklande af folkets för-värfskällor. Den lifliga diskussion, som vid ifrågavarande tid förts emellan flere af Sveriges ekonomiske skriftställare angående nä-ringarnes inbördes företrädeSe J. W. Arnberg: *Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi. 1. Handeln och näringarna,* sid. 180 o. ff. (Upsala 1868)., — i det flertalet, jämlikt tidens allmänna merkantilistiska åskådning, dittills ställt industrin främst,betraktande landets gamla modernäring, jordbruket, såsom en lägre handtering, den der ej närmelsevis i samma grad ökade landets förmögenhet och lika litet förtjen ade som den kunde främjas genom understöd från det allmännas sida, — denna kontrovers återspeglade sig äfven i riksdagens verksamhet på det ekonomiska området. Fabriker och manufakturer gynnades fortfarande med ensidig protektion; jordbrukets intressen stannade i andra rummet.

Men från hvilken ståndptinkt än de ekonomiska spörsmålen och reformförslagen betraktades, kunde de ej undgå att på det närmaste beröras af frågan om tillgången på arbetskraft och möjligheten att öka densamma, frågan om befolkningens fördelning på skilda yrken, om dess till- eller aftagande o. s. v. Den åsig-ten begynte vinna anslutning, att »folk är ett lands reella styrka och rikedom», så att »det kanske är bättre att folk hafver brist på land än att land lider brist på folk» 1), hvarför ock samhället borde rikta sina bemödanden på att befolkningen så snart som möjligt måtte tillväxa.

Behofvet af exakta uppgifter om befolkningsförhållandena i riket gjorde sig derför under denna tid vid upprepade tillfällen kännbart. Och tanken att utvägar borde utfinnas för åstadkommande af en tillfredsställande utredning på detta område måste under sådana förhållanden, synes det, ofta nog framställa sig. Det var derför ej heller någon slump att, såsom ofvan anförts, just vid 1746 —1747 års riksdag ständernas uppmärksamhet samtidigt från två skilda håll riktades på behofvet af en ordnad befolkningsstatistik.

Riksdagens stora centralorgan, sekreta utskottet, till hvars behandling frågan hänsköts, synes hafva först erhållit von Lan-tingshausens förenämnda memorial om nödvändigheten af noggrannare uppgifters insamlande angående rikets befolkningsförhållanden och först senare emottagit vetenskapsakademins, af El vi us uppsatta, såsom en riksviktig statshemlighet betraktade betänkande om rikets folkmängd.

Yttrande af D'Avenant i >Essay upon ways and means of supplying the warmed bifall citeradt af A. Berch i hans anförda arbete, sid. 16.VonLantingshausens memorial föredrogs i sekreta utskottet den 9 december 1746 och vann detsamma, enligt hvad det vid sammanträdet förda protokoll vidhandenger, i allmänhet utskottets bifall.

Diskussionen öppnades af landshöfdingen Jacob von Hö-kerstedt, som förinälte, att »han för sin del alltid hållit för ganska nödigt, at Regeringen skulle ega en tilförlåtelig kunskap om Rikets styrka i anseende til des Inbyggares antal.» Han gjorde tillika vid detta tillfälle det tidigare nämnda märkeliga meddelandet, att han mer än 18 år förut framställt ett likartadt förslag, som dock ej vann rådets bifall och derför ej heller föranledde till någon åtgärd.

Landshöfdingen Gabriel Gyllengrip deremot trädde i opposition emot det väckta förslaget, såsom mindre påkalladt. Han framhöll, att genom mantalslängderna allaredan uppgifter erhöllos på alla personer emellan 15 och 50 [!] år; de födde och döde åter förtecknades af prästerskapet. Beträffande slutligen »den omständigheten, som hålles nödig, at veta de gångbare siukdomars natur och egenskap, så vore sådant af nog svår execution för Landshöfdingarne», särskildt i de län, der provinciallläkare ej funnes. Det »vore ej at vänta at hvar och en skulle hafva den insigt i Physiquen och Medicinen at kunna gifva fullkomligt be-skied derom.»

Sedan förslag väckts att remittera »memorialet till statsdeputationen, erhöll den bekante politikern, professorn, sedermera biskopen i Abo, Johan Brovallius ordet. Han replikerade Gyllengrip i ett andragande, -hvari han skänkte von Lan-tingshausens memorial sitt obetingade understöd. Han yttrade, att »det ej vore någon tvifvel at ju et ricktigt antal af födde och döde kunde inhemtas igenom Hrr. Landshöfdingarne och Consi-storierne efter de til dem redan afgångne ordres. Men Hr. von Lantingshausen hade med detta förslag haft långt vicktigare af-sickter, neml. at uppå sådana data bygga de Grund-Walar, hvar-uppå en välbestält Regeringsstyrelse och en god Politie i landet med tilförlåtelighet kunna byggas. Som nu underrättelsen omdet mästa, som han härvid fordrar, måste sökas hos Prästerskapet, så lärer det ankomma uppå Consistorierne, at derom föranstalta och kunde altså deras härvarande deputerade blifva hörda i Statsdeputationen i fall det skulle dit remitteras, hvilket han ej ville vara emot, änskiönt han, för sin del, ej hade något betänkande, at genast bifalla detta förslag. Och hvad isynnerhet angår de erfordrade rapporter om gångbara sjukdomars natur och beskaffenhet, så lärer meningen ej vara, at någon som icke är Medicus, skulle gifva en Historiam morbi, utan allenast nemna dem med de namn, som de Populariter kallas.»

På landtmarskalkens förslag remitterades betänkandet till sekreta utskottets statsdeputation, som erhöll uppdraget att »der-vid höra vederbörande.»

Sedan frågan om en reorganisation af den så att säga be-folkningsstatistiska bokföringen i Sverige sålunda redan väckts vid riksdagen, inkom till sekreta utskottet det inom vetenskapsakademin utarbetade memorialet om menighetens talrikhet i Sveriges rike. Det föredrogs vid utskottets sammanträde den 6 februari 1747. Så kortfattadt än det dervid förda protokollet enligt sedvanligheten är, framgår ändock ur detsamma, hvilket spändt intresse och liffigt bifall vetenskapsakademins afhandling inom utskottet väckte.

Statssekreteraren Gabriel von Seth gjorde sig till utskottets tolk, då han yttrade, att »Wetenskaps Academien förtiente heder och tack för den möda de welat gifva sig med et så nyttigt och ingeniust arbete». Han hemställde,

»om icke Se-creta Utskottet ville igenom ett skriffteligt swar til Academien betyga sitt nöje deröfver», — »hvarmed en stoor del Hrr Ledamöter instämde.»

Öfverintendenten Carl von Horleman höll före, »at emedan uti en välbestält Regiering, Politie Inrättningarne böra stödia sig på fömufftiga grundsatser och kundskapen om landets styr-kia i anseende til des Inbyggares antal är en af de förste och förnämste, som Regieringen bör äga, detta Betänkande för den skuld, kunde upgifvas til Kongl. Maijrt med begiäran, at det måttefå ligga på Råds bordet, och i anledning deraf välgrundade författningar giöras til landets förkoffing i den delen och såvida möjeligt är Folkets nöd och förtidiga afgång af böjas; Men der-emot, med Folkets til växt i antalet, nyttiga näringssätt ökas och befrämjas.»

Professor Brovallius instämde i detta uttalande. Såsom ett exempel, belysande den nytta ett pålitligt tabellverk kunde gifva, anförde han, att man sedan långa tider tillbaka observerat, att det mesta folket i Orsa socken i Dalarne dog ovanligt tidigt och att kvinkönet der var talrikare än mankönet. Vid närmare undersökning af orsakerne till detta förhållande hade man funnit, att de i slipstensgrufvorna arbetande männen under-gräfde sin hälsa genom att dricka ett hälsofarligt vatten. Detta grufarbete var emellertid mindre lönande än jordbruket. Det »är oförnekeligt at det vore bättre, om Regieringen, då den kan få kunskap om sådant, kan med goda och utan något tvång, leda detta Folckets idoghet til arbeten, som jämte det de äro mindre förderfwelige för hälsan, kunna wara af mera nytta både för dem och det Allmänna.»

På landtmarskalkens proposition beslöts, att akademins betänkande skulle jämte underdånig skrifvelse öfverlemnas till Kongl. Majestät samt ett protokollsutdrag tillsändas akademin, med uttalande af sekreta utskottets erkänsla för dess arbete.1)

Sedan frågan om en reform af den svenska befolkningssta-tistiken sålunda definitivt bragts på riksdagens arbetsprogram, förblef densamma nästan hela året 1747 dold i sekreta utskottets sköte. Den nämnes icke i utskottets sessionsprotokoll förr än vid årets utgång, den 12 december 1747.

Under denna långa intervall hade emellertid uti utskottets statsdeputatipn, till hvars handläggning denna fråga, såsom nämndt, öfverlemnats, pågått ett, såsom det synes, flitigt arbete för dess noggranna utredning och för praktiskt realiserande af de önsk-

b Någon sådan tacksägelseskrifvelse har icke kunnat återfinnas i vetenskapsakademins arkiv, lika litet som något koncept till densamma anträffats bland sekreta utskottets handlingar.ningsmål, som i densamma uttalats. Intressant vore att känna, hvilka af statsdeputationens ledamöter verksammast tagit del i detta arbete. Tyvärr lemna källorna härom ej några upplysningar, Dock synes domprosten, sedermera biskopen i Linköpings stift, doktor Petter Filenius förtjena att i detta afseende särskildt nämnas; han åtog sig att efter riksdagens afslutande öfvervaka de stora tabellupplagornas tryckning och rekommenderades han till detta uppdrag af sekreta utskottet med den försäkran, att »utskottet haft ymnogt tillfälle att ärfara hans mogna insickt i the till thetta ändamål hörande stycken.» Sannolikt är ock, att statsdeputationens ledamöter från prästeståndet, som ju komme att ensam utföra det dryga primärarbete tabellverket kräfde, egnat här berörda ärende särskild uppmärksamhet. Såsom deputationens sekreterare fungerade Johan von Strokirch, då sekreterare i statskontoret, sedermera hofrättsråd.')

Närmast synes sekreta utskottets statsdeputation hafva sökt skaffa sig en noggrann kännedom om de försök och erfarenheter, som på befolkningsstatistikens område gjorts i andra länder. Sjelft säger sig utskottet härvid ej hafva skytt någon möda. Utskottet hade »ej räknat then tiden förlorad, som kunnat användas till genomläsande och tillämpningar till vårt kära Fädernesland af alt, hvad the vittraste män uti England, Frankrike, Holland, Preussen och flere Länder uti vidlyftige skrifter och ibland the Lärdas handlingar, i så måtto, till en lika, fast senare skörd, för vårt Rike, kunna uptäcka och utröna.» Utskottet visade sig sålunda hafva en vaken blick för vikten af att vid den reorganisation i stort af befolkningsstatistiken i Sverige, som planlagts, noggrant *)

*) Ledamöter i statsdeputationen voro: revisionssekreteraren grefve Carl Gustaf Löfvenhjelm och hofmarskalken Erland Broman, godsägaren, friherre Carl Wilhelm Cederhjelm samt landshöfdingarne Wilhelm Ludvig Taube och Jacob von Hökerstedt; biskopen, doktor Henrik Benzelius, domprosten, doktor Petter Filenius,

superintendenterne doktor Olof Kiörning och Mårten Kameker samt öfverhofpredikanten Samuel Troilius; borgmästarene Fi-nerus och Jernstedt, grosshandlaren Nettelblad, handlanden Modéen samt rådmännen Muncktell och Blom.beakta hvad i utlandet åtgjorts på samma område och låta eget land draga nytta af der gjorda erfarenheter.

Dernäst skred utskottet till utarbetandet af den plan, enligt hvilken de befolkningsstatistiska uppgifterna borde insamlas, och de formulär, som dervid skulle användas.

Det synes otvifvelaktigt, att statsdeputationen härvid för öf-verläggning och medverkan ställt sig i förbindelse med personer, stående utom densamma, och specielt till vetenskapsakademin. Redan den uppmaning att »dervid höra vederbörande», med hvilken sekreta utskottet till statsdeputationens särskilda beredning öfverlemnade von Lantingshausens memorial, väcker en förmodan åt detta håll. Ett stöd erhåller antagandet härom jämväl i ett meddelande (den 12 december 1747) till sekreta utskottet, att statsdeputationen »låtit utarbeta» förslag till tabellformulär enligt »en lätt och redig befunnen methode». När slutligen sekreta utskottets betänkande i ämnet föredrogs i rådet, sades det positivt i reciten till betänkandet: »sekreta utskottet uppgifver till den ändan några af Vetenskapsakademien författade Tabeller.» 2) Hade vetenskapsakademin tidigare underlåtit att till sitt betänkande om folkmängden i Sveriges rike foga förslag till nya befolkningsstatistiska tabeller, — hvilket synbarligen varit förhållandet, oaktadt det uttalande om saknaden af sådana tabellförslag, hvilket akade- *)

*) Den omständigheten, att vetenskapsakademin räknade icke så få af sekreta utskottets ledamöter bland sina medlemmar, borde hafva befordrat ett samarbete emellan utskottet och akademin. Till akademin hörde af statsdeputationens ledamöter friherre Cederhjel m, en af akademins stiftare, grefve Löven hjelm (sedan 1746) och biskop Benzelius (likaså sedan 1746) samt dessutom utskottsledamöterne professor Brovallius (sedan 1741) och öfverintendenten von Horleman (sedan 1744).

Påpekas bör i detta afseende ytterligare ett, om än långt senare uttalande från vetenskapsakademins egen sida, innehållande att akademin »til denna inrättning (tabellverket) gaf första anledningen samt utarbetade methoden därtil, hvilken sedermera af Hans Kongl. Maj:t blifvit i nåder stadfäst». Se E. F. Runeberg: Om Svea Rikes Folk-nummer och Naturliga styrka (Vetenskapsakademins Handlingar 17 Ö4, sid. 83). Runeberg var tabellkommissionens sekreterare och hade författat citerade afhandling enligt kommissionens befallning, hvadan hans uttalande borde kunna tillmätas fullt vitsord.min afgaf vid föredragningen af samma betänkande den 8 november 1746, — synes akademin sålunda senare hafva godtgjort denna försummelse. Det kan ej heller betviflas, att de af von Lantingshausen uppgjorda utkasten till tabellformulär under statsdeputationens öfverläggningar i detta ämne tagits under om-pröfning.

Under dessa studier och öfverläggningar mognade nu planen att för hela det svenska riket skapa en enhetlig statistisk organisation, genom hvilken rikets befolkning blefve så att säga ställd under oafbruten, systematisk och likformig observation. Denna skulle afse ej blott, såsom dittills, befolkningsrörelsen, utan äfven befolkningens tillstånd, folkmängden.

Vidkommande nativiteten skulle uppgifter afgifvas ej blott om de föddas antal med fördelning efter kön, utan ock om deras äkta eller oäkta börd, vidare uppgifter om flerfostriga födelser samt om dödfödda. — Uppgifterna om antalet aflidna skulle specificeras efter kön och civilstånd, nämligen enligt en fördelning i barn under 10 år, ungdom och ogifte samt gifte. Vidare borde de sjukdomar och »tillfälligheter», som föranledt döden, anges för samtliga aflidne, hvilka dervid skulle särskiljas efter såväl kön som ålder (yngre än 1 år, 1—3 år, 3—5 år, 5—10, 10—15 år o. s. v. ända till åldern öfver 90 år, hvilken ålder i förekommande fall borde särskildt uppgifvas). Alla dessa uppgifter skulle afgifvas månadsvis. — Också äktenskapligheten skulle i den nya statistiken beaktas. Uppgifter borde nämligen månadsvis afgifvas angående antalet ingångna och upplösta äktenskap. — Vidkommande slutligen folkmängden, hvarom uppgifter tidigare icke äskats, borde äfven för denna afgifvas en jämförelsevis ingående specificerad redogörelse. För hvartdera könet borde åldern angifvas på samma sätt som beträffande de döda. Efter civilståndet borde befolkningen, särskildt man- och kvinkön, fördelas i barn under 15 år, ogifte öfver 15 år, gifte samt enklingar och enkor. Slutligen borde befolkningen, jämväl hvartdera könet för

sig, efter »stånd» d. v. s. samhällsklass samt näring och yrke, fördelas i 32 skilda klasser,delvis med flere eller färre underafdelningar, omfattande ungdom öfver och barn under 15 år m. m.

Samtliga dessa uppgifter, hvilka det ålåge prästerskapet att särskildt för hvarje församling årligen afgifva, borde med stegvis skeende koncentrering prosteri-, stifts- och länsvis slutligen sammanfattas i »generaltabeller» för hela riket. *) Med ett så organiseradt »tabellverk» blefve det möjligt att noggrant år för år ej blott konstatera befolkningens storlek och öfverskåda dess sammansättning efter kön och åldersklasser samt dess sociala och ekonomiska struktur, utan äfven att oaflåtligen följa med befolkningsrörelsen, representerad af giftermål, födelser och dödsfall, samt iakttaga de störingar och hinder för en normal utveckling, hvilka kunde göra sig märkbara. Kunskapen om dessa sakförhållanden blefve i en mängd olika riktningar af ovärderlig nytta. För beskattningsffå-gor, för ekonomisk lagstiftning och administration, för den allmänna hälso- och sjukvården m. m. erbjöde tabellverkets uppgifter en utredning, som ej kunde skattas nog högt. Särskildt synes statsdeputationen fäst vikt vid den möjlighet, som genom tabellverket öppnades för beräknande af tontiner och lifräntor, en försäkringsgren, då ännu okänd i Sverige, och de stora fördelar sålunda fonderade kapital erbjöde samhället och regeringen.

Äfven tanken på de rent vetenskapliga vinningar, hvilka ur ett sådant i stor stil anlagdt tabellverk kunde hemtas för befolk-ningsstatistiken, synes, ej varit främmande för statsdeputationen, som väntade, att deraf med ovedersäglig klarhet skulle framträda »then allvise Gudens faderliga försorg och förunderliga samt härliga Regering, uti en altid och allestädes lika befunnen och oförändrad samt oförnekelig Ordning, uti Menniskio Slägtets tillkomst, vid macht hållande och afgång, så i anseende till Kiön som särskildte Lefnadsåldrar.»

De uppgifter, hvilka genom tabellverket komme att årligen

*) Forsamlingstabellerne skulle uppgöras endast i ett exemplar, som insändes till och sedermera återställdes af resp. häradsprost, hvaremot prosteri-, stifts- och läns-tabellema skulle affattas i två exemplar, hvaraf det ena borde förvaras hos resp. prost, domkapitel och landshöfdingeämbete.insamlas, borde hvad beträffar befolkningsrörelsen, födelser, dödsfall och giftermål, meddelas vetenskapsakademin och collegium medicum, hvilka säkerligen komme att begagna ifrågavarande uppgifter till betydande och direkt gagn för samhället. Deremot borde uppgifterna angående folkmängdens storlek »såsom en stor hemlighet» vara Kongl. Majestät och regeringen allena förbehållna. Generaltabellen för hela riket, hvilken borde uppgöras i kanslikollegium, finge derför i afskrift delgifvas endast statskontoret. Kollegierne och manufakturdirektionen borde blott undantagsvis vid angelägna tillfällen och på särskild underdånig begäran kunna erhålla utdrag af vissa artiklar i nämnda tabell. Presidenterne i kanslikollegiet och statskontoret äfvensom generalguvernörerne, öfverståthållaren i Stockholm, landshöfdingarne och biskoparne borde anbefallas att under försegling i sina kanslier och arkiv förvara de hos dem kvarblifvande duplettexemplaren af resp. folkmängdstabeller, »på thet ingen afskrift må kunna tagas, åt hvem thet ock wara må.» Detta hemlighetsmakeri, som ter sig så egendomligt för vår tid, då befolkningsstatistiken öppet ställer sina siffror till hvars och ens fria förfogande, var föranledt af en ängslig farhåga för att rikets vid denna tid så verksamma fiender kunde erhålla kännedom om dess folkbrist och deraf vållade svaghet.

Ur de uttalande, hvarmed förslaget om tabellverkets organisation framlades, framlysa dock främst de stora förväntningar man ställde på detsamma samt tillika tillfredsställelse och stolthet öfver att för Sveriges rike åvägabringa något, som ännu ingen annan nation kunde uppvisa.

Året 1747 och dermed äfven riksdagen närmade sig redan sitt slut, innan statsdeputationen hunnit afsluta sin beredning af frågan om tabellverkets organisation. Först vid sekreta utskottets sammanträde den 12 december var grefve Lövenhjelm i tillfälle att å statsdeputationens vägnar anmäla, att deputationen utfört sitt uppdrag och behandlat såväl von Lantingshausens memorial som vetenskapsakademins betänkande och uträkning angående menighetens antal i svenska riket. Deputationen hadedervid funnit, hurusom »denna uträkning kunnat vara långt till-förlåteligare, om Akademien dervid haft någon annan hjelpe-medel, än de ifrån länen i Riket insända Förteckningar öfver födda och döda, som varit ganska ofullkomliga.» Med fästadt af-seende å denna bristfullhet hos det dittills insamlade befolknings-statistiska materialet hade nu deputationen »låtit utarbeta en lika Methode,

som öfver hela Riket kan följas til slike Förteckningars afgifvande, bestående af åtskillige dertil inrättade Tabeller.» Den långt framskridna tiden gjorde det emellertid svårt att fullständigare redogöra för deputationens arbete, likasom sekreta utskottet sannolikt icke heller hunne egna detsamma en ingående pröfning, hvarför grefve Löven hjelm hemställde, huruvida icke statsdeputationen kunde bemyndigas att vidtaga de slutliga åtgärderna i ärendet, d. v. s. dels med boktryckare ackordera om tryckningen af de föreslagna tabellerna, dels i sekreta utskottets namn med landtmarskalkens samt talmännens i präste- och borgarestånden underskrift till Kongl. Majestät expediera deputationens förslag om tabellverkets upprättande.

Härtill biföll sekreta utskottet, hvilket sålunda icke någonsin in pleno slutligt handlade det i dess namn affattade betänkandet, som, sedan det efter dagen för dess anmälande i utskottet daterats den 12 december 1747, ytterligare justerades i stats-deputationen den 18 december.

Ifrågavarande till Kongl. Majestät ställda riksdagsskrifvelse, genom hvilken grunden lades och planen utstakades för den svenska befolkningsstatistikens första organisation i tabellverket, har redan till sitt väsendtliga innehåll ofvan vid redogörelsen för stats-deputationens verksamhet refererats. Denna viktiga skrifvelse för-tjenar dock att fullständigt publiceras och meddelas i det följande såsom Bilaga IV.

Betänkandet åtföljdes, såsom redan antydts, af förslag till tre skilda tabeller, deraf tabellerna I och II voro egnade uppgifter om födda, döda och vigda samt trycktes å en blankett, kallad »mortalitetstabellen», medan tabellen III innehöll uppgifter om folkmängden. Dessa tabellförslag hafva icke kunnat anträffas.Antagligt synes, att de i original öfverlemnats till tryckeriet och på denna väg förstörts. Då de emellertid fortlefva i tryck och då de före tryckningen verkställda modifikationerna émot manuskripten uppenbarligen varit högst oväsendtliga, afger den första upplagan af formulären för tabellverket en i hufvudsak fullt trogen bild af originalen.l)

Härmed var riksdagens verksamhet för tabellverkets upprättande afslutad. Nu vidtog regeringens för realiserande af ständernas uttalade önskningar.

Sekreta utskottets nyss nämnda skrifvelse inkom till rådet den 23 januari 1748 och föredrogs den 3 februari. De der framställda förslagen godkändes omedelbart i alla afseenden. Rådet beslöt, att alla åtgärder för tabellverkets organiserande skulle be-drifvas med största möjliga snabbhet, så att den nya inrättningen skulle kunna begynna sin verksamhet från början af det ingångna året. Till statskontoret, som ägde draga försorg om verkställigheten af rådets beslut, hvartill närmast hörde tryckningen af de för dåvarande förhållanden ovanligt stora tabellupplagorna, afgick samma dag följande kongliga bref, hvilket betecknar slutstenen i öfverläggningama och förslagen om upprättandet af ett enhetligt tabellverk för svenska riket:

»Friedrich etc. etc. Af hos följjande afskrift hafwen I at intaga, huruledes Riksens Ständers Secrete utskott i underdånighet oss tilstyrkt, at igenom trycket låta utfärda samt til wederbörande afsända nödige exemplar af närlagde 2:ne Tabeller, hwilka kunna tiena til en säker methode at utröna menighetens talrikhet uti hela Riket med mera. Och emedan Wi nogsamt finne den mångfaldiga nytta som denna inrättning med sig förer, och förthenskul til alt hwad Secreta Utskottet i detta mål hemstält, welat lemna Wårt nådiga bifall ock samtycke; ty är härmed til Eder Wår nådige willje och Befallning, det I om wärkställighe-ten af hwad nu i början uppå Eder ankommer, dragen all skyndesam

t) Dessa tabellformulär aftryckas här icke. De tabellbilagor, hvilka åtföljde de för tabellverket kommitterades berättelse för år 1749, ålergifva i hufvudsak ifrågavarande tabellformulär och hänvisas derför till förf:s publikation >De första officiela relationerna om svenska tabellverket åren 1749—<757* (* h ennia XVI, 3), der nämnda tabellbilagor meddelas sidd. 18—21 (Helsingfors 1899).försorg, sä at det påsyftade ändamålet ju förr dess häldre må kunna winnas.»

Sitt uppdrag likmätigt afslöt statskontoret den 5 mars med den bekante boktryckaren Lars Salvius kontrakt »om nödige pappersorters införskaffande och att genast anskaffa nödiga stylar och tryck Machiner att 6 veckor efter den tiden pappret var inkommet praestera Tabellerna öfver födda och döda.» Denna tabellupplaga levererade Salvius den 28 juni. Den 13 juli uppgjordes med honom ett nytt kontrakt angående tryckningen af

folkmängdstabellen, hvilken borde vara färdig i böljan af november månad. Då åstadkommandet af ifrågavarande, för en tid af 25 år beräknade, stora tabellupplagor, hvilka representerade ett för dåvarande typografiska förhållanden mycket betydande arbete, sålunda kräfde mer tid än förutsedt varit, måste tvifvelsmål uppstå, huruvida tabellverket kunde träda i verksamhet från början af året 1748. Prästerskapet blefve i sådant fall nödsakadt att vid årets utgång utfylla »mortalitetstabellen», utan att samtliga för denna tabell nödiga anteckningar gjorts under året, hvilket förhållande vore egnadt att göra tabellverkets uppgifter för dess första år mindre pålitliga.

Med framhållande af att »brist på tjenligt papper och flere anstalter, som bordt föregå, som ock den besynnerliga accura-tesse, som vid aftryckningen fordras», fördröjt tabelltrycket, hemställde derför statskontoret den 12 september till Kongl. Majestäts afgörande, huruvida tabellverket borde vidtaga med år 1749 eller ock »1748 och 1749 års Tabellarbeten på en gång insändas och dessa efterrättelser för 17 48 til den ändan, ehuru det efteråt med mindre accuratesse torde låta sig giöra, icke dess mindre så noga som vid så beskaffade omständigheter skie kan efter hand sam-kas tilhopa och uti det årets Tabell införas», hvilket senare alternativ statskontoret för sin del tillstyrkte. En omständighet, som i denna fråga vållade vederbörande särskildt hufvudbry, var att, enligt sekreta utskottets förslag, en proftabell gällande året 1748 (med fingerade sifferuppgifter) tryckts prästerskapet till upplysning och ledning samt att å baksidan af denna tabell införts en sam-mandragstablå för 25 års perioden 1748 —1772, i hvilken slutsiffrorna för hvarje af dessa år efter hand borde införas.

Statskontorets skrifvelse föredrogs den 15 och ytterligare den 22 september i rådet. Dervid beslöts till undvikande af att tabellverket skulle begynna med mindre tillförlitliga uppgifter, att dess verksamhet skulle vidtaga först år 1749. Ett skriftligt uttalande från föredraganden, statskommissarien R. von Hauswolff upplästes, hvari framhölls, att de i proftabellen införda årtalen ej kunde vålla något missförstånd samt att den sammandragstabell för hela 25 års perioden, hvilken komme att införas å baksidan af den ännu otryckta tabellen för det sista året, kunde erhålla års-siffforna 1749—1773.

Rådet fick emellertid ännu en gång anledning att diskutera frågan om tabelltrycket. Till rådet inkom nämligen den 20 oktober en den 11 i samma månad daterad skrifvelse, innehållande »Underdåniga påminnelser af Auctor til Tabell-arbetet öfwer Födde och Döde samt Fålkets talrikhet.» Skrifvelsen är osignerad och »auctors» namn uppgifves, egendomligt nog, icke en enda gång i akterna. Men mer än sannolikt synes, att med anförda beteckning afsågs den person, som öfvervakade tabellernas tryckning, och att den sålunda åsyftade domprosten Filenius, som af sekreta utskottet rekommenderats till detta uppdrag.

De påminnelser eller frågor bemälde auctor framställde gällde särskilda praktiska åtgärder för säkerställandet af tabellverkets behöriga igångsättning och handhafvande. Så föreslog han, att såväl tabellen öfver födda och döda som folkmängdstabellen för året 1749 borde snarast möjligt jämte tillhörande proftabeller tillsändas kyrkoherdarne samt i 2 exemplar öfrige vederbörande, »på thet i synnerhet Prästerskapet måtte förut få ögna thet (tabellverket) igenom, förrän thet i början af nästa År kommer at verkställas.» Tabellerna för öfriga 24 år borde, så fort tabellupplagorna hunne tryckas, följande vår utsändas och samtliga tabeller hos hvarje tabellafgifvare inbindas. »Til at undwika förhastande och mindre accuratesse af ålderstegne Prästmän», borde tiden för tabellernas afgifvande framskjutas med en månad eller till medletaf februari. Dessutom hade »auctor till tabellarbetet» i folkmängdstabellen för kyrkoherdarne gjort en icke närmare angifven »ringa ändring, som ej gör någon rubbning i själfwa ställningen», men väsendtligen minskade arbetet såväl för boktryckaren som prästerskapet, hälst arbetet med tabellerna då ej blefve för kyrkoherdarne nytt, »utan vanligt och med kyrkolagen enlikt.» I detta afseende borde prästerskapet påminnas om att enligt kyrkolagens föreskrift vid husförhören hålla riktiga längder öfver alla sina åhörare samt att noggrant annotera alla de uppgifter, som borde i tabellerna ingå.

Slutligen utbad han sig rätt att »med et eller annat ord förbättra i Tabell-wärket hwad han i synnerhet finner wara nyttigt och med själfwa Hufwudwärket öfwerens stämmande.»

Den 10 november behandlades dessa frågor i rådet. Samtliga af auctor till tabellarbetet framställda förslag, om hvilka statskontorets mening derförinnan infordrats, godkändes och erhöll folkmängdstabellen i sin nya

modifierade affattning konungens underskrift och approbation.

Under samma dag aflät Kongl. Majestät till samtliga de öfverordnade myndigheter, hvilka komme att lägga hand vid tabellarbetet, — nämligen statskontoret, generalguvernören i Finland och öfverståthållaren i Stockholm, äfvensom alla landshöfdingar och domkapitel, inclusive hofconsistoriet i Stockholm, — skrifvelser, i hvilka redogjordes för den nya inrättningens ändamål och organisation samt framhölls vikten af att de infordrade uppgifterna afgåfves med största möjliga omsorg samt att det i resp. myndigheters arkiv kvarblifvande exemplaret af folkmängdstabellen, borde såsom ett hemligt dokument förvaras under försegling. Statskontoret ombetroddes att med extra poster till resp. myndigheter fördela tabellerna, och ägde sedan domkapitlen, hvart och ett inom sitt stift, distribuera tabellerna till prostar och kyrkoherdar. Af dessa skrifvelser ingå bland Bilagorna såsom V och VI de, hvilka aflätos till domkapitlen och statskontoret. Skrifvelsen till förenämnda administrativa myndigheter voro i hufvudsak af samma innehåll som de sistnämnda.Så voro då de organisatoriska förarbetena för tabellverket definitivt afslutade. Nu skulle dess funktioner vidtaga och praxis pröfva dess förmåga att fylla de stora förväntningar, som man ställde på detsamma.

*

V.

Med ingången af år 1749 trädde den nya statistiska institutionen, »Tabellverket» i funktion. Uti en hvar af rikets kyrkliga församlingar, — Svenska Pommern undantagetUrsprungligen var afsigten, att tabellverket skulle utsträckas jämväl till Pommern, som derför äfven i det tryckta formuläret för kanslikollegiets generaltabeller för hela riket nämnes såsom deri inbegripet. Men redan 1748 förklarade Kongl. Majestät sin vilja vara, att tabellverket ej infördes i Pommern (härom hade statskontoret före den 12 september 1748 erhållit del), hvarför tabeller ej heller dit sändes.

På derom framställd underdånig begäran, erhöll dock Pommerska kommissionen år 1767 del af de svenska tabellförmulären. De torde likväl aldrig kommit till användning i Pommern, då i tabellkommissionens handlingar ett pommerskt tabellverk aldrig nämnes; och ej heller i arkivet å Preussens statistiska byrå några som helst spår af sådant tabellverk uppbevarats. — vidtog nu för prästerskapet ett väsendtligen nytt arbete, en fortlöpande delvis rätt komplicerad statistisk bokföring af befolkningen inom resp. församlingar inom de råmärken tabellförmulären angåfvo och under de synpunkter, som i dem fastställts. Det kunde icke fela att dessa formulär och sättet för deras bearbetning härvid i den praktiska tillämpningen underkastades en mycket ingående pröfhing.

Såsom så ofta vid planläggningen af nya statistiska uppgifter, visade sig äfven i detta fall, att man underskattat de svårigheter det nya arbetet komme att möta. I anmärkningarna till tabellförmulären hade det sagts, att kyrkoherdarne utan svårighet kunde ur sina kyrkoböcker införa de äskade uppgifterna i tabellerna och att t. o. m. ett barn kunde sammanställa dem. Erfarenheten visade dock snart, att denna optimistiska uppfattning ej var hållbar, i ty att affattningen af tabellförmulären Så voro då de organisatoriska förarbetena för tabellverket definitivt afslutade. Nu skulle dess funktioner vidtaga och praxis pröfva dess förmåga att fylla de stora förväntningar, som man ställde på detsamma.

*

V.

Med ingången af år 1749 trädde den nya statistiska institutionen, »Tabellverket» i funktion. Uti en hvar af rikets kyrkliga församlingar, — Svenska Pommern undantagetUrsprungligen var afsigten, att tabellverket skulle utsträckas jämväl till Pommern, som derför äfven i det tryckta formuläret för kanslikollegiets generaltabeller för hela riket nämnes såsom deri inbegripet. Men redan 1748 förklarade Kongl. Majestät sin vilja vara, att

tabellverket ej infördes i Pommern (härom hade statskontoret före den 12 september 1748 erhållit del), hvarför tabeller ej heller dit sändes.

På derom framställd underdånig begäran, erhöll dock Pommerska kommissionen år 1767 del af de svenska tabellförmulären. De torde likväl aldrig kommit till användning i Pommern, då i tabellkommissionens handlingar ett pommerskt tabellverk aldrig nämnes; och ej heller i arkivet å Preussens statistiska byrå några som helst spår af sådant tabellverk uppbevarats. — vidtog nu för prästerskapet ett väsendtligen nytt arbete, en fortlöpande delvis rätt komplicerad statistisk bokföring af befolkningen inom resp. församlingar inom de råmärken tabellförmulären angåfvo och under de synpunkter, som i dem fastställts. Det kunde icke fela att dessa formulär och sättet för deras bearbetning härvid i den praktiska tillämpningen underkastades en mycket ingående pröfhing.

Såsom så ofta vid planläggningen af nya statistiska uppgifter, visade sig äfven i detta fall, att man underskattat de svårigheter det nya arbetet komme att möta. I anmärkningarna till tabellförmulären hade det sagts, att kyrkoherdarne utan svårighet kunde ur sina kyrkoböcker införa de äskade uppgifterna i tabellerna och att t. o. m. ett barn kunde sammanställa dem. Erfarenheten visade dock snart, att denna optimistiska uppfattning ej var hållbar, i ty att affattningen af tabellförmulärenlemnade rum för tvifvelsmål och missförstånd samt deraf följande felaktigheter.

Af de anmärkningar, hvartill formulären gåfvo anledning, må några de väsendtligare här finna plats. — I mortalitets-tabellen indelades de »begrafne» d. v. s. döda i: a) barn under 10 år; b) ungdom och ogift folk; c) gift folk. Någon särskild spalt för kategorin enklingar och enkor fanns ej, hvilket är så mycket mera påfallande som denna civilståndskategori fått sin särskilda plats i tablån öfver folkmängdens fördelning efter »giftermål» d. v. s. civilstånd. — I följd deraf att de födda, månadsvis fördelade, upptogos under rubriken »döpta», lemnades rum för tveksamhet derom, huruvida barn, som blifvit födda t. ex. i december 1749, men döpts i februari 1750, borde ingå i folkmängdstabellen för året 1749 eller icke. I det senare fallet uppstod en differens emellan folkmängdssiffrorna för åren 1749 och 1750, hvilken ej öfverensstämde med uppgifterna angående folkmängdsförändringarna. — Enahanda anmärkning gäller uppgifterna angående de aflidne, hvilka i tabellen I skulle under rubriken »begrafne» antecknas efter månaderna. — I tabellen II, der de aflidne skulle införas efter kön, ålder och dödsorsak, fanns intet rum reserveradt för dem, hvilka veterligen ej aflidit i någon af de i tabellen förtecknade 33 sjukdomar eller »tillfälligheter», hvarigenom möjlighet förelåg att sådane aflidne utelemnades ur tabellen. — De mesta klagomålen riktade sig dock emot tabellen III. Föreskriften derom, att tabellen borde upprättas enligt status quo vid årets utgång, synes icke varit tydlig nog, Att ett afvikande förfarande i detta viktiga afseende åtminstone i enskilda fall följts, kan ej betviflas och torde till en del förklara den egendomliga brist på öfverensstämmelse emellan folkmängdsuppgifterna, som för vissa år och särskilda områden kan iakttagas.År 1780 egnade Wargentin denna fråga en särskild undersökning och erhöll för densamma af ärkebiskop C. F. Mennander i bref af den 29 september 1780 det meddelande, att prästerskapet i Åbo stift upprättat ifrågavarande tabell i början af påföljande år »på det tabellen måtte kunna utvisa antalet af folket vid det året, som står på tabellen antecknadt.» — Mestahufvudbry och svårigheter beredde dock befolkningens fördelning efter stånd i samma tabell, i ty att det ofta syntes mycket osäkert, till hvilken ståndsklass en person rätteligen borde hänföras, särskildt i de fall då någon faktiskt kunde räknas till flere.

De svårigheter tabellarbetet beredde prästerskapet framkallade redan vid närmast påföljande riksdag 1752 klagomål. Prästerskapet anhöll i sina »allmänna besvär» (§ 4), att, »som den tredje tabellen af det till kyrkorna afsända Tabellverket finnes vara hvarjehanda svårigheter underkastad och deraf på sätt som den nu är inrättad ingen tillförlitelig kunskap synes kunna är-hållas om Församlingarnes tilväxt eller talrikhet», antingen h. o. h. befrias från upprättandet af denna tabell eller ock »att dertil någon lättare och redigare method kunde utses.» Också borgareståndet förenade sig, för städernas vidkommande om ett underdånigt besvär i samma syfte, hvarjämte samtliga ständer i skrif-velse af den 4 juni 1752 hos Kongl. Majestät anmälde, det erfarenheten ådagalagt behofvet af modifikationer af tabellformulären.

Emellertid resolverade Kongl. Majestät den 7 juli 1752, att, då tabellarbetet i städerna, der svårigheterna vid

folkmängdsta-bellens uppgörande varit störst, borde kunna underlättas genom samverkan emellan prästerskapet och resp. magistrater, någon annan ändring icke kunde medgifvas än att nämnda tabell framdeles behöfde uppgöras blott hvart tredje år. Ett par månader senare, den 28 september, förklarade Majestätet ändock, att, allden-stund i folkmängdstabellen »torde fordras någon förbättring, i synnerhet hvad angår den i mera nämnda Tabell befintliga Stånds-columnen, hvaraf rätté förståndet kunde synas något mörckt och på olika idéer derom opåliteligt och sins emellan stridande underrättelser kunna uppgifvas», han ville låta »öfversee och efter giörligheten på ett mera tydeligt och lämpeligt sätt inrätta» samma tabell. Emellertid önskade Kongl. Majestät derförinnan höra de myndigheter, hvilka ägde lägga hand vid tabellverket, särskildt domkapitlen. Skrifvelser härom och med infordrande af deras yttrande i ärendet aflätos nämnda dag till antydda myndigheter.

Af den påyrkade revisionen och omarbetningen af tabellfor-mulären vardt emellertid intet. Vederbörande myndigheter iakt-togo synbarligen icke någon synnerlig skyndsamhet vid afgifvan-det af sina utlåtanden. *) Också synes missnöjet bland prästerskapet, efter den lättnad i tabellarbetet, hvilken beviljats detsamma, hafva minskats. Då vid följande riksdag år 1756 åter ett förslag väcktes om revision af tabellformulären, blef det af sekreta utskottet afböjdt, under förklaring, att med en slik revision borde anstå till dess de för 25 år tryckta första tabellupplagorna an-vändts till slut. Detta var synbarligen äfven regeringens önskan. Bekvämlighets- och finansiela skäl blefvo sålunda i denna fråga bestämmande till skada för kvaliteten af de statistiska uppgifter, hvilka genom tabellverket insamlades och för hvilka de första tabellupplagorna, såsom antydt, begagnades ända till och med år

1773-

I.än stabeller na insändes, såsom tidigare nämndt, till kanslikollegium. Detta åter lemnade åt sin ledamot, kanslirådet Edvard Carleson i uppdrag att af dessa särskilda länstabeller sammanställa de allmänna s. k. generaltabellerna för riket (Sverige och Finland). Detta arbete var dock för drygt för att kunna såsom en bisysselsättning omhänderhafvas af en enda person. Jämlikt ett kongl. bref af den 29 maj 1750 och enligt anmodan af kanslikollegium adjungerade Carleson sig till biträde i tabellarbetet tre andra af svenska vetenskapsakademins ledamöter, nämligen assessorn i kommerskollegium Ulrik Rudenschöld, öf-verdirektören för landtmäteriet Jacob Faggot och akademins sekreterare, astronomen Pehr Wargentin. Ingeniören vid landt-mäterikontoret Jacob J. Faggot, den förenämndes son, fungerade såsom de kommitterades sekreterare.

För alla dessa kommitterade var arbetet på tabellverket ett extra uppdrag att skötas på sidan om de egentliga tjenstegöro- 1

1) I svenska riksarkivet förvaras inkomna utlåtanden från sju domkapitel och äro dessa daterade’ Borgå domkapitels 14 december 1752; hofkonsistorii i Stockholm I februari 1753; domkapitlens i Karlstad 7 maj 1753, i Strengnäs 6 februari 1754, i Wisby 18 december 1754, i Göteborg 26 februari 1755 samt i Westerås 10 juli 1756.målen. Ingen af dem kunde helt egna sig åt tabellarbetet. Ej heller beviljades dem härför något som helst arvode. Det ligger i sakens natur, att en dylik anordning af tabellverkets ledning och bearbetningen af dess allmänna sifferresultat tyvärr ej var den mest ändamålsenliga.

Arbetet på tabellverket gick mycket långsamt framåt. Utom antydda förhållande, medverkade tvifvelsutan härtill icke oväsendt-ligt ofvan påpekade brister och fel i tabellformulären, försvårande och fördröjande det nya sifferarbete, som genom tabellverket pålagts prästerskapet. De föreskrifna terminerna för tabellernas af-gifvande iakttogos långt ifrån fullständigt. Generaltabellema för det första året 1749 kunde först år 1755 definitivt sammanställas, medan länstabellerna för 1750 och följande år inkommit till kanslikollegium så sent, att de då ännu ej hunnit för något af dessa år summeras till generaltabeller.1) Så äro exempelvis 1751 års tabeller för Finland af generalguvernören, grefve von Rosen undertecknade först den 7 augusti 1753. Och den 10 april 1761 anmälde tabellkommissionen, att 1756 års generaltabeller ej kunnat afslutas, af orsak att tabeller för några höfdingedömen då ännu saknades. Sedan särskilde landshöfdingar anfört klagomål öfver domkapitlens försumlighet att i tid infordra prosteritabel-lerna samt till landshöfdingarne insända resp. stiftstabeller, ålade Kongl. Majestät medels bref af den 28 februari 1755 domkapitlen att vid vites ansvar tillhålla prostarne att i

angifna afseende fullgöra sitt åliggande.

Oaktadt denna långsamhet i arbetet, insmögo sig ändock i tabellerna delvis ganska betydande fel och brister. Generaltabellerna för det första året 1749 äro i detta afseende betecknande genom den brist på öfverensstämmelse siffrorna uppvisa i särskilda med hvarandra korresponderande tablåer. Så uppgifves folkmängden efter ålder till 2,082,005 personer, efter civilstånd till 2,124,662 samt efter stånd till 2,070,469, medan folkmängds- 1

l) Se kanslikollegii skrifvelse till Kongl. Majestät af den 7 januari 1756, tryckt såsom Bilaga VII.siffran i det tabellerna åtföljande betänkandet med dertill hörande tablå öfver de skilda höfdingedömena fixeras till 2,132,619 personer. *) — Westerås län uppgafs år 1754 hafva en folkmängd af endast 56,190 och 1757 af 58,285 personer, men år 1751 en folkmängd af 71,952 och år 1760 af 72,892 personer. Differensen torde berott derpå, att de två förstnämnda åren den del af lärtet, som låg inom Upsala stift, utelemnats. — För Elfsborgs län, hvars folkmängd 1751 riktigt uppgifvits till 127,953 personer, upptog 1754 års folkmängdstabell allenast 116,007 och 1757 års 118,977 personer. Denna skenbara tillbakagång af folkmängden hade sin förklaring deri, att för ett prosteri, som låg dels inom Elfsborgs, dels inom Skaraborgs län, folkmängden inom den förra delen af prosteriet ej uppgifvits och detta förhållande endast med ett par ord omnämnts å länstabellens baksida. — Större felaktigheter in-gingo vidare i tabellen II, upptagande de aflidnes fördelning efter kön, ålder och dödsorsak, för Upsala län 1754, för Westerås län 1754 och 1757, Jönköpings län 1757 och 1760 o. s. v.2)

Att dessa och likartade fel kunde ingå i resp. stifts- och länstabeller synes, — äfven om man rättvisligen erkänner, att ovanan vid det nya sifferarbetet och saknaden af uppgifter för tidigare år försvårade kontrollen, — tyda på att nödig kritik vid domkapitlen och landshöfdingeämbetena icke städse egnades de inkommande tabelluppgifterna. Kommitterade för tabellverket der-emot, hvilka erhöllo endast de färdigt sammanställda länstabellerna, ägde icke tillgång till nödigt detalj material för en mera ingående kontroll af dessa tabeller. Då den korrespondens kommitterade

*) Se t De första officiela relationerna om svenska tabellverket åren ty49— 57}' sid. 6, 15 och 21.

“) Se Pehr Wargentin: > Undersökning om Folk-utflyttningen såväl utur hela Svea Rike som utur hvart och ett höfdingedöme i anledning af Tabellverket för 25 år ifrån och med är 1749 til och med år 1773* i Svenska Vetenskapsakademins Handlingar 1780. I konceptet till denna afhandling, hvilket förvaras bland »Tabellkommissionens Handlingar» å kongl. statistiska centralbyrån, uppräknas särskilda prof på felaktigheter i tabellverket, hvilka ej anföras i den publicerade afhandlingen.i och för tabellarbetet förde icke torde förvarats, är det numera omöjligt att afgöra i hvad mån de å sin sida varit verksamma för att tillvinna tabellverkets uppgifter så stor fullständighet och noggrannhet som möjligt. Det förtjenar dock nämnas, att kanslikollegium år 1756 intygade, hurusom kommitterade till landshöfdin-garne aflåtit »trägna påminnelser om specialtabellernes tidiga insändande» samt att de kommitterade sjelfve framhålla iakttagna felaktigheter i tabellverket. Redan i deras första betänkande påpekades, hurusom »af somliga special Tabeller klarligen märkes, at några små fel och missräkningar, genom Prästerskapets och andra Ämbetsmäns owana härwid, sig insmygt.» Närmast följande relation till 1761 års riksdag inledde tabellkommissionen med erkännandet, att »Tabellerne för de första åhren icke äga all önskad wisshet och pålitelighet, i synnerhet hwad ålder och stånds Tabellen angår.» Af en jämförelse med uppgifterna för åren 1749 och 1750 trodde sig kommissionen kunna sluta till en missräkning för nämnda år på mer än 60,000 personer, hvaremot kommissionen icke förmärkt så stora fel för de senare åren. Dessa och likartade uttalanden gifva otvetydigt vid handen, att man inom tabellkommissionen långt ifrån blindvis accepterade de inkommande länstabellernas siffror såsom riktiga, men synas också antyda, att kommissionens makt och förmåga att genomdrifva rättelser af felaktiga tabeller eller revision af sådana, hvilkas riktighet kunde betviflas, varit mer begränsad än dess önskan i samma afseende.

De kommitterades första »generaltabeller» jämte dertill hörande underdåniga betänkande, gällande året 1749, fullbordades i slutet af år 1755 och inlemnades till kanslikollegium, der det föredrogs den 7 januari 1756.x) Redan samma dag öfversände kollegiet betänkandet med tabellerna till Kongl. Majestät, uttalande i en

underdånig skrifvelse sin fulla anslutning till de an- *)

*) Detta länge såsom försvunnet ansedda betänkande är med åtföljande tabeller fullständigt publiceradt i t De första officiela relationerna om svenska tabellverket åren 1749—1757,' sidd. 6—21.märkningar och förslag, hvilka deri framställts, samt sitt erkännande åt de kommitterade, »som vid detta wärk en så berömlig möda ådaga lagt», såsom äfven syntes af »den grundeliga tillämpning till Rikets styrka och inrikes hushållning, samt de mångfall-diga andra nyttiga följder de deraf dragit.»

Kollegiet föreslog tillika, att kommitterade måtte än framgent ombetros med tabellarbetet och hemställde, huruvida icke Jacob J. Faggot, som af kommitterade »blifwit brukad till Expeditionens förande, kunde genom något tjenligit arfwode uppmuntras att derwid qwarblifva, såsom den där i detta giöromål redan behörig färdighet och öfning äger.»

Denna skrifvelse jämte de kommitterades betänkande föredrogs i rådet den 3 februari 1756 och öfversändes samma dag till sekreta utskottets statsdeputation vid den samtidigt församlade riksdagen.

De första resultaten af tabellverket förelädes sålunda nu samma riksdagsutskott, inom hvilket dess organisation beslutits och utarbetats. Med spändt intresse och lifligt bifall tog deputationen del af dess i så sträng sekretess höljda uppgifter. »Sjelfva de vidfogade General Tabellerne genomgingos», heter det i deputationens protokoll för den 31 mars 1756, »icke utan särdeles wäl-behags förklarande öfver de wigtiga upplysningar, som deraf äro att inhemta samt öfver förträffeligheten af denna anstalt, hvars like hos ingen annan Nation ännu är til finnande, men derhos med en myckenhet bedröfvande reflexioner öfver den förmärkta stora disproportion mellan landets widd och inwånarnes antal m. m.»

Det var särskildt tvenne viktiga hufvudfakta, hvilka väckte deputationens bekymmer: den starka dödligheten och emigrationen. Den förra ansågs i saknad af tillräckligt antal läkare och sjukhus, genom vanvård af barnen i deras tidigaste ålder, m. fl. omständigheter vida öfverstiga det normala; arkiater Nils Rosén, hvars yttrande begärts, uttalade sig därhän, att genom förbättrad hälso-och sjukvård dödligheten borde kunna nedbringas till hälften och således årligen 30,000 lif sparas. Emigrationen åter ansågs år-ligen beröfva riket omkring 6 å 7,000 personer i den kraftigaste åldern, — ett antagande, som berodde- på felaktigheter i tabellverkets uppgifter, men hvars grundlöshet först ett kvartsekel senare ådagaladés.

I en längre skrifvelse af den 22 juni 1756 framlade sekreta utskottet nu för Kongl. Majestät i 16 punkter förslag till de åtgärder, hvartill kommitterades för tabellverket berättelse och generaltabeller syntes gifva anledning, såsom tillsättande af flere pro-vincialmedici och bättre utbildning af desamma, undervisning vid universiteten i läkekonstens elementer för blifvande präster, utbildning af ett större antal barnmorskor, inrättandet af flere sjukhus o. s. v.; till minskande af utflyttningen borde de mindre bemedlade klassernas ekonomiska vilkor förbättras.

Beträffande »det högnyttiga Tabellverket» sjelft, föreslog sekreta utskottet, att dess dittillsvarande halft provisoriska ledning måtte erhålla en bättre, mer stabil organisation. Utskottet anhöll i detta syfte, att »de Committerade, hvilka under Cantzli Collegii inseende werket om händer hafft och derwid en berömlig möda och omtanke användt, måge med Eders Kongl. Majestäts nådiga consistorial, såsom en Commission varda authoriserade, att med deras påbegynta arbete fortfara och med Landshöfdingar, Consi-storier samt flere vederbörande, immediate correspondera öfver hvad, som dervid kan nödigt finnas: hvarigenom vinnes att de göromål, som dervid dagel. förefalla, skyndsammare kunna afhjel-pas, än om Cantzli Collegium effter den omgång härtill måst brukas, skulle dermed alltjämt besväras.» Dock borde kommissionen allt framgent stå under kanslikollegii inseende i så måtto, att kollegiet ägde hos Kongl. Majestät föreslå nye ledamöter i densamma samt med sitt utlåtande beledsaga de betänkanden, hvilka kommissionen borde åläggas att till hvarje landtdag afgifva. — Derjämte föreslog utskottet, att J. Faggot, jun., »som visat nöjaktiga prof af flit och skicklighet», måtte förordnas till kommissionens sekreterare emot ett årsarvode af 400 dal. smt.

Under afböjande af ett väckt förslag om revision af tabell-formulären, hemställde utskottet om införande af

särskilda tabeller för städerna, hvilkas uppgörande borde åläggas magistraterne.

Med bifall till sekreta utskottets samtliga förslag konstituerade Kongl. Majestät genom bref af den ii oktober 1756 dit-tillsvarande kommitterade för tabellverket såsom en särskild myndighet, den s. k. Tabellkommissioncn.1) Dermed hade Sverige, — långt före någon annan stat i Europa, — erhållit en speciel statistisk myndighet, och hade sålunda äfven i fråga om den statistiska administrationen förvärfvat sig äran att gifva öfriga kulturstater ett vägledande föredöme.

Tabellkommissionen synes med ökad ifver egnat sig åt sina uppgifter. Dess första riksdagsberättelse, som afgafs i juni månad 1761, omfattade generaltabeller för åttaårsperioden 1750 — 1757 samt meddelade uppgifter jämväl för år 1749.2) Den utgör en vidlyftig, väl genomtänkt och sakrik afhandling angående rikets befolkningsförhållanden, betraktade ur olika synpunkter, främst dock med afseende å deras betydelse för landets ekonomiska lif. Den innehåller tillika en stor mängd uttalanden och förslag rörande landets ekonomiska lagstiftning, åkerbruk, industri och öfriga näringar, allmän hälsovård, den militära organisationen m. m., — hvilka uttalanden antyda förtrogenhet med den fysio-kratiska skolans åskådning. Denna berättelse, hvilken betecknar tabellkommissionens debyt inför ständerna och hvilken kunde karaktäriseras såsom ett grundligt specimen i »tillämpad» svenskfinsk demografi, vittnar allt igenom om ett lifligt intresse för de frågor den berör samt om att ett drygt arbete nedlagts på utredningen af desamma.

Tyvärr fann sig kommissionen, enligt hvad redan nämnts, *)

*) Under närmast följande tid förordnades till ledamöter i kommissionen: direktören för landtmäterikommissionen Ephraim Otto Runeberg (1761), arkiatern Abraham Bäck (1763) samt kanslirådet Sten Rabbe (1766), alla medlemmar af svenska vetenskapsakademin.

2) Ifrågavarande förut icke publicerade riksdagsberättelse ingår fullständigt i förenämnda publikation > De första officiela relationerna om svenska tabellverket aren 174g—1757”, sidd. 22—136.föranlåten att inledningsvis framhålla bristande pålitlighet hos tabellerna. Den omständigheten att hvarje pastor »efter sit begrep» upprättade sin husförhörsbok, hvilken tjenade såsom underlag för folkmängdstabellen, verkade att åtskilliga misstag ingingo i socknetabellerne, derifrån de sjelffallet öfverfördes i stifts-, läns- och generaltabellerna. Jämväl hade kommissionen konstaterat, att hela socknar, hvilka legat utom det stift, till hvilket resp. län hörde, alldeles utelemnats från länstabellen eller blott ofullständigt antecknats å densamma. Dessa och likartade felaktigheter berodde, enligt tabellkommissionens förmenande, dels på ovana vid tabellarbetet, dels på bristande kännedom om värdet af dess uppgifter. Till deras afhjelpande skulle bidraga, om ett till tabellverket lämpadt formulär för prästerskapets husförhörsböcker blefve utarbetadt, af prästerskapet vid riksdagen antaget samt trycktes och mot lösen utgåfves till kyrkorna. Nödigt vore ock, att prosteritabellerne fullständiga insändes till domkapitlet i det stift, till hvilket prosteriet, oafsedt länsfördelningen, hörde.Tabellkommissionens hemställan beträffande prästerskapets husförhörsböcker ledde ej till någon åtgärd.

Tabellkommissionens berättelse fann vid riksdagen, der den hänsköts till sekreta utskottets och särskildt till dess mindre sekreta deputations handläggning, välförtjent erkännande, men dess vidlyftighet vållade, att dess behandling drog ut på tiden. För att påskynda densamma nedsattes ett särskildt utskott, i hvilket kallades några deputerade ur sekreta handels- och manufaktur- samt kammar- och ekonomiedeputationerna, hvilka derförinnan edligen förpligtade sig att iakttaga tystnad angående de upplysningar tabellkommissionens berättelse innehöll. Emellertid syntes ej heller detta specialutskott mäktat med sin uppgift. Sekreta utskottet anmälde med afseende härå till Kongl. Majestät, att utskottet, ehuru »öfvertygadt om detta angelägna arbetes stora gagn och nytta», varit förhindradt att punkt för punkt pröfva tabellkommissionens förslag och derför öfverlemnade åt Kongl. Majestät att vidtaga de åtgärder, hvilka i anledning af desamma kunde anses påkallade.I samma skrifvelse, justerad den 13 maj 1762, berördes en för tabellverkets utveckling och praktiska betydelse viktig omständighet, den hemlighetsfullhet, hvarmed dess uppgifter omgåfvos.

Redan innan tabellkommissionens inrättande hade Wargentin något lyftat på den slöja, som för allmänhetens blickar skulle dölja de resultat tabellverket gifvit. Han publicerade nämligen under åren 1754 och 1755 i svenska

vetenskapsakademins »Handlingar» en längre förtjenstfull afhandling *»Anmärkningar om nyttan af årliga Förtekningar på födda och döda i et Land»,* hvari han meddelade ur tabellverket erhållna uppgifter och framhöll de allmänna synpunkterna för en riktig uppskattning af den mångfaldiga nytta den vetenskapliga forskningen och det praktiska samhällsarbetet kunde hemta ur dessa uppgifter. Han ville med denna afhandling väcka allmänhetens och specielt deras intresse för tabellverket, hvilka ägde lägga hand vid detsamma. Också tabellkommissionen framhöll i sin förenämnda berättelse, att vederbörande säkerligen skulle egna mera uppmärksamhet och omsorg åt afgifvandet af uppgifter för tabellverket, derest de hade en riktig uppfattning af dess betydelse, och att i sådant afseende vore godt, om kommissionen tillätes »genom trycket giöra de anmärkningar bekanta, som af Tabellerna till enskylt och allmänt väl giöras kunna.» I mindre sekreta deputationen framställde hofkansleren Carleson, tabellkommissionens ordförande, samma yrkande. »På det icke alla de goda idéer, som igenom Tabell Commissionens relation blifvit frambragta, alldeles måtte nedläggas och blifva utan minsta frukt och nytta för det allmänna», hemställde han, »om icke alla sådane omständigheter, som ej fordra att hållas tysta och hemliga, utan kunna tjena så enskilta personer, som hela allmänheten till upplysningar vid ekonomiska inrättningar, kunde under Tabell Commissionens tillsyn uti Vetenskaps Academiens handlingar införas.» Till de »omständigheter», hvilka sålunda antyddes fortfarande böra undandragas offentlighetens ljus, hörde uppgifterna om folkmängden; ännu från efterföljande tid föreligga bevis för öfvertygelsen om dessauppgifters riksfarliga beskaffenhet.Vid 1765 års riksdag kom folkmängdsuppgifternas sekreta natur åter under debatt. Den 27 oktober 1765 anmälde biskop P. Filenius uti mindre sekreta deputationen, att han i en boklåda anträffat »en tryckt tabell, som utvisade icke allenast folknumren uti hela riket, utan ock uti hvarje province samt deras förhållande så sinsemellan som uti de enskilta näringarne.» Han ansåg, »att ett så allmänt publicerande deraf, var hvarken för Riket nyttigt, ej heller försigtigt i afseende å främmande makter, som deraf finna rikets egentliga styrka, hvilket hvar Nation hos sig sjelf gerna behåller och snarare för andra densamma ökar än så tydeligen uppgifver.»

Vid granskning af nämnda tabell »gjordes väl någon jemförelse den emellan och hvad Tabell Commissionens relation uti förberörda ämnen innehöll», men deputationen ansåg sig dock ej kunna direkt vidtaga några mått och steg till hindrande af dess spridande, utan hänsköts det till kongliga kansliets åtgärd, »uppå hvars försorg sådant alt bör ankomma.»

Vid samma riksdag nekade nämnda deputation (den 21 februari 1766) att villfara handels- och manufaktur-deputationens anhållan att få del af tabellkommissionens berättelse under åberopande, att »Secreta Utskottet fastställt, att samma arbete icke måtte utelemnas.» Först sedan sekreta utskottet den 4 mars, med afseende derå att »välbemälte Deputation genom dess gångne ed vore förpliktad att tysthålla hvad i anseende till Rikets derunder beroende intresse lönligt vara bör» i detta speciela fall dertill lemnat sitt tillstånd, utgafs tabellkommissionens berättelse till ifrågavarande deputation. Anförda förslag accepterades af deputationen och erhöll i den tidigare nämnda skrifvelsen till Kongl. Majestät ett ännu mera bindande uttryck, i ty att Kongl. Majestät uppmanades »i nåder anbefalla Commissionen att vid hvarje års slut låta i Kongliga Wettenskaps Academiens handlingar införa hvad som bäst kunde passa till detta ändamåls vinnande.»

Denna hemställan blef genom ett kongl. bref af den 13 juli 1762 bifallen och till verkställighet anbefalld.

Några regelbundna årspublikationer angående tabellverket kommo emellertid tyvärr aldrig till stånd. Ej heller blefvo tabellkommissionens riksdagsberättelser befordrade till tryck. En följd af fristående afhandlingar i vetenskapsakademins »Handlingar» bära dock vittne om att tabellkommissionen i sin verksamhet besjälades af forskningshåg och ett lefvande intresse för sin uppgift. Detta gäller specielt kommissionens mångårige ledamot PehrWargentin (j 1783) och dess sekreterare (från år 1763) Edvard Fredrik Runeberg, inspektör för mått, mål och vikt, ledamot också han af vetenskapsakademin, hvilken sistnämndes afhandlin-gar granskades inom tabellkommissionen samt ingåfvos till ve-

tenskapsakademin å kommissionens vägnar.*) Uti dessa uppsatser och afhandlingar framlades med belysande

textbehandling olika sidor af de resultat tabellverket gifvit. Särskildt för-tjenar nämnas, att Wargentin, innan han afslöt sin bana, skingrade en vanföreställning, som länge beherrskat allmänheten och till hvars stärkande han sjelf lemnat »bevis», nämligen åsigten att en permanent och betydande emigration från Sverige och Finland skulle ega rum. Han ådagalade uti en år 1780 i vetenskapsakademins Handlingar införd uppsats2), att de stöd denna falska opinion synts hafva i tabellverkets uppgifter faktiskt berodde på förut ej tillräckligt observerade felaktigheter i desamma.

Att dessa publikationer, likasom säkerligen äfven sjelfva tabellarbetet i Sverige och Finland vid denna tid framkallat ett vaket intresse för befolkningsstatistik, derom vittna åtskilliga be-folkningsstatistiska afhandlingar, hvilka begynte ingå till vetenskapsakademin författade af personer, stående utom tabellkommissionen, och behandlande befolkningsförhållandena inom särskilda stift eller församlingar i Sverige och Finland.

Gränsen är här nådd för den nydaningsperiod i den svenskfinska befolkningsstatistikens historia, som varit föremål för denna studie.

Tabellverkets organisation var afslutad och förblef i sina

') Den första af dessa afhandlingar: Om Svea Rikes Folk-nummer och naturliga Styrka upplästes den 9 april 1764 i kommissionen ock blef enligt det vid sessionen förda protokollet >mcd mycket nöje ansedd och i hela sin vidd antagen och gillad.»

2) Se noten 2 å sidan 51.hufvuddrag bestående. Också dess administration och bearbetningen af dess resultat hade ordnats på ett sätt, som sedan länge förblef gällande. Tabellkommissionen, hvars arbete från 1790-talet så väsendtligen stegrades genom tillväxten i de inkommande tabellernas antal, erhöll först år 1802 en nämnvärd ökning af dess biträdande arbetskrafter jämte en något förbättrad stat. Äfven tabellformulären undergingo, då år 1773 nya upplagor af dem trycktes, endast oväsendtliga förändringar (uppgifter angående barnaföderskornas ålder femårsvis samt beträffande antalet in- och utflyttade personer under närmast föregående femårsperiod). Der-emot stadgades, att folkmängdstabellen fr. o. m. år 1775 komme att afgifvas endast hvart femte år samt att endast stifts- icke läns-tabeller borde till tabellkommissionen insändas.

År 1792 vidtogs den för tabelluppgifternas kontroll och riktighet viktiga förbättring, att prosteritabellerna, utan föregående stiftssammandrag genom domkapitlens försorg skulle insändas till tabellkommissionen, och följande år kompletterades denna genom bestämningen, införd i instruktionen å en 1793 tryckt ny tabellupplaga, derom, att för hvaije särskild länsdel af en socken eller ett prosteri, som låg uti två eller flere län, en skild tabell borde upprättas och insändas, — genom hvilket förfarande möjlighet ernåddes att parallellt utarbeta tabeller för de ecklesiastika och administrativa områdena.

En väsendtlig omgestaltning undergingo deremot tabellformulären år 1802, i ty att ej blott de befolkningsstatistiska rubrikerna förändrades och ökades, utan i dem äfven infördes en mängd till landtbruket hörande frågor (arealen af öppen jord och af den del som besåtts, utsädets belopp och korntalet för skilda odlingsväxter; antalet hästar, oxar, kor och ungnöt samt får); hvarigenom dessa tabeller sålunda blefvo grundstommen för den jordbruksstatistik, som sedermera sjelfständigt utbildat sig.

Sådana voro, i korthet antydda, de yttre konturerna af be-folkningsstatistikens organisation i Sverige och dermed äfven i Finland, då också på detta område de fasta banden afsletos ochhvartdera landet för sig gick att bygga vidare på den gamla gemensamma grunden.

*

VI.

Tabellverkets betydelse inskränker sig ingalunda blott till de landamären det omfattat. Det har burit frukter jämväl för utlandet, liksom för den populationistiska vetenskapen öfverhufvud.

Sverige hade genom sin nydanade statistiska institution åstadkommit hvad ännu ingen annan stat, ett enhetligt, oafbrutet fortlöpande befolkningsstatistiskt material för ett helt statsgebit. För den befolkningsstatistiska forskningen, som dittills måst nöja sig med mer eller mindre tillfälliga uppgifter för särskilda persongrupper (t. ex. liffäntetagare), städer eller provinser, erbjödo tabellverkets siffror en bas af förut saknad soliditet och omfattning. Detta insåg man ock i Sverige. Vid tal om de af-lidnes fördelning efter ålder yttrade Wargentin år 1755, efter att hafva omtalat Halleys, Kerssebooms, Deparcieux', Simp-sons och Sussmilchs beräkningar, med berättigad stolthet: »Men ingen har haft tilräckeliga och-säkra observationer i detta ämne, gjorde på Lands-bygden, hvarest Naturens ordning minst i detta målet rubbas. Dem väntar hela den uplysta verlden ifrån Sverige, hvarest inrättningen til deras ärhållande och fortsättande är ständ på så lätt och redig fot.»»*Anmärkningar om nyttan af årliga Förtekningar på födda och döda i et Land*» i Vetenskapsakademins Handlingar 1755, sidd. 86 o. 87.

Tabellverket hade faktiskt tidigt dragit till sig uppmärksamt intresse hos fackmannakretsar i utlandet. Kännedomen om tabellverket och dess vetenskapliga resultat torde i väsendtlig grad förmedlats genom den fullständiga tyska upplaga, hvari vetenskapsakademins »Handlingar», under titeln »Der Königlichen Schwedischen Akademie der Wissens c haft en Abhandlungen aus der Naturlehre, Haushaltungskunst und Mechanik», regelbundet utgåfvos af Göttinger-professom Abraham Gotthelf Kästner, hvartdera landet för sig gick att bygga vidare på den gamla gemensamma grunden.

*

VI.

Tabellverkets betydelse inskränker sig ingalunda blott till de landamären det omfattat. Det har burit frukter jämväl för utlandet, liksom för den populationistiska vetenskapen öfverhufvud.

Sverige hade genom sin nydanade statistiska institution åstadkommit hvad ännu ingen annan stat, ett enhetligt, oafbrutet fortlöpande befolkningsstatistiskt material för ett helt statsgebit. För den befolkningsstatistiska forskningen, som dittills måst nöja sig med mer eller mindre tillfälliga uppgifter för särskilda persongrupper (t. ex. liffäntetagare), städer eller provinser, erbjödo tabellverkets siffror en bas af förut saknad soliditet och omfattning. Detta insåg man ock i Sverige. Vid tal om de af-lidnes fördelning efter ålder yttrade Wargentin år 1755, efter att hafva omtalat Halleys, Kerssebooms, Deparcieux', Simp-sons och Sussmilchs beräkningar, med berättigad stolthet: »Men ingen har haft tilräckeliga och-säkra observationer i detta ämne, gjorde på Lands-bygden, hvarest Naturens ordning minst i detta målet rubbas. Dem väntar hela den uplysta verlden ifrån Sverige, hvarest inrättningen til deras ärhållande och fortsättande är ständ på så lätt och redig fot.»»*Anmärkningar om nyttan af årliga Förtekningar på födda och döda i et Land*» i Vetenskapsakademins Handlingar 1755, sidd. 86 o. 87.

Tabellverket hade faktiskt tidigt dragit till sig uppmärksamt intresse hos fackmannakretsar i utlandet. Kännedomen om tabellverket och dess vetenskapliga resultat torde i väsendtlig grad förmedlats genom den fullständiga tyska upplaga, hvari vetenskapsakademins »Handlingar», under titeln »Der Königlichen Schwedischen Akademie der Wissens c haft en Abhandlungen aus der Naturlehre, Haushaltungskunst und Mechanik», regelbundet utgåfvos af Göttinger-professom Abraham Gotthelf Kästner,som ock ställvis fogade förklarande kommentarier till deri ingående befolkningsstatistiska afhandlingar. Särskildt Sussmilch, som redan i den första upplagan af sitt arbete »Die Göttliche Ordnung in denen Veränderungen des menschlischen Geschlechts» (1741 och 1742) framställt vikten och önskligheten af att prästerskapet allmänt förde befolkningsstatistiska förteckningar, till hvilka han jämväl meddelade formulär 1), begagnade för andra upplagan af sitt verk, utkommen åren 1761—62, flitigt de uppgifter för Sveriges och Finlands befolkningsstatistik, hvilka i Kästners öfver-sättningar dittills ingått. I företalet till denna upplaga motiverade han äfven dess framträdande dels med det erkännande, som kommit den första upplagan till del också i Sverige, dels äfven dermed att bl. a.

»den skicklige Herr Wargentin» hade »riktat honom med mycket vackra egna bevis» för riktigheten af de åsigter, som Siissmilch i sitt arbete framlagt. Han uttalade också hoppet, att, tack vare det svenska tabellverket, lagarne för det mänskliga lifvet »snart skola försättas i ett större ljus.» 2) Beträffande folkmängdens antal och tillstånd i svenska riket var han deremot i saknad af uppgifter vid utarbetandet af ej blott den andra, utan ännu ock af den tredje, år 1765 utgifna upplagan af »Die Göttliche Ordnung», hvilka derför vidkommande Sveriges och Finlands folkmängd innehålla konstruerade, ungefärliga siffror, hemtade ur antikvérade källor.s)

2) I anförda arbete, sid. 356, yttrade Sussmilch: »Wenn dergleichen genaue Verzeiclmisse nur einmal im gantzen Lande verfertiget wiirden; so wiirde man in allen Stiicken mit mehrerer Gewissheit von dem Zustand des menschlichen Geschlechts urtheilen können.» Jfr sida 351 o. ff., der S. uppmanade prästerskapet, särskildt på landet, att begynna författa tabeller angående befolkningsförhållandena inom resp. församlingar.

3) Anfördt arbete, I delen, sid. 78. Ett yttrande i detta sammanhang ger vid handen, att Sussmilch ej hade en riktig uppfattning af tabellverket såsom en allmän, obligatoriskt bindande statsinstitution, utan synes han trott detsamma endast vara frukten af en uppmaning af Svenska Vetenskapsakademin till alla lärda och särskildt till prästerskapet på landet. »Es scheint auch», tillägger han, »das ihr der Reichsrath hierinnen Beystand geleistet hat.»

3) Detta förhållande har efter all sannolikhet sin förklaring deri, att Sussmilch endast genom Kästners öfversättningar kände till svenska vetenskaps-Det var förnämligast den svenska mortalitetsstatistiken, som vid denna tid fängslade utländingarnes intresse. Då Wargentin år 1766, i anslutning till sin 1754 och 1755 publicerade förenämnda afhandling om nyttan af regelbundet förda nativitets- och morta-litets-förteckningar, offentliggjorde en studie angående »Mortaliteten i Sverige, i anledning af Tabell- Verket*, kunde han med skäl framhålla, hurusom det svenska tabellverket till omfattning och fullständighet var enastående, specielt beträffande uppgifterna om de aflidnes, liksom om de lefvandes antal med fördelning efter kön och ålder, hvarefter han tillade: »Därföre vänta Utländingarne af oss den vissaste underrättelse i detta mål, och några hafva träget påmint mig om fortsättning af denna undersökning; hälst emedan jag förra gången ej vågade utgifva för aldeles påliteligt, hvad jag då anförde af Svenska Förteckningar.» 2)

Hvad sålunda tid efter annan uti tryck erbjöds utländske statistiker var dock egentligen blott intresseväckande profstycken af de skatter, hvilka tabellverket bragte i dagen. För en ingående, sjelfständig bearbetning på utländsk botten af tabellverkets resultat voro de ej tillfyllesgörande. Denna blef, — detta låg i sakens natur, — hemlandet förbehållen.

Med fullt skäl kan det sägas, att, — likasom det svenska tabellverket i befolkningsstatistikens utvecklingshistoria betecknar en ny epok vidkommande den praktiska organisationen i stor skala af denna statistik och dess funktioner, — detsamma jämväl varit egnadt att inleda en nydaningsperiod för den befolkningsstati-stiska teorin. På grundvalen af tabellverkets uppgifter hade sär-skildt befolkningsrörelsens företeelser och specielt mortalitetsproblemet kunnat definitivt ställes i riktig och rik belysning.

akademins Handlingar ock att Runebergs förenämnda afhandling af år 1764 angående Svea Rikes folknummer, — den första hvari tabellverkets uppgifter om Sveriges och Finlands folkmängd publicerades, — först år 1767 utkom i tysk öfvcrsättning.— Att ännu den fjerde, år 1775 efter Siissmilchs död föranstaltade upplagan oförän-dradt reproducerade anförda värdelösa uppgifter, ur skrifter af von Horlemann, J. C. Fleming (disputation i Lund 1756) och Biischings Neue JErdbeschreibung, vittnar ej om stort intresse hos utgifvaren.

2) Vetenskapsakademins Handlingar 1766, sid. 2.Tyvärr fanns icke inom den svenska tabellkommissionen den skapande kraft, som mäktat lösa den stora och tacksamma uppgift, hvilken här erbjöd sig. Wargentin förtjenar ett fullt, odeladt erkännande för den flitiga verksamhet han utvecklade till tabellverkets utbildning och spridande af praktisk kunskap om befolk-ningsstatistikens resultat.J) Han lemnade ock nya bidrag till närmare kännedom om särskilda sidor af befolkningsrörelsen: nativitetens och mortalitetens vexlingar efter årstiderna, den olika mortaliteten inom man- och kvinkönet, folkmängdens tillväxthastighet m. m.2) Men några fruktbringande nya uppslag af väsendtlig betydelse för den statistiska teorin åstadkom Wargentin icke. Det synes, såsom skulle han

saknat den härför nödiga djupt gående skarpblicken för och förtrogenheten med befolkningsstatisti-kens forskningsuppgifter, — hvilket förhållande så mycket mindre bör förvåna eller läggas honom till last, som hans befolkningssta-tistiska författareskap var ett olönadt offer af vetenskapligt och fosterländskt intresse, gifvet på sidan om det område, matematiken och astronomin, åt hvilket han främst egnade sig.

Beklagligt var, att han i en så väsendtlig punkt, som beräknandet af mortaliteten inom olika åldrar, gjorde sig saker till en oklarhet, hvilken sedermera utöfvade en menlig inverkan på befolkningsstatistikens vidare utveckling. I sin nyss nämnda afhandling, »Anmärkningar om Nyttan af årliga För-tekningar på födda och döda i et Land-», meddelade han tvenne tabeller, hvilka enligt rubrikerna utvisade »huru många människor dö i hvar ålder, när af alla åldrarna tilsammans tagne dö 1,000», samt »huru många människor lefva i hvar ålder, der jämt 1,000

!) W argen tins flitiga litterära verksamhet har förledt hans utländske biografer att dels kalla honom tabellkommissionens ordförande (Lippert, Handnoörterbuch der Staatswissenscha/ten utg. af Conrad m. fl., Band. VI, s. 603), dels framställa honom såsom den der tabellverkets vetenskapliga bearbetning af regeringen ombetrotts (John, Geschichte der Statistik, s. 239).

2) Bland >Tabellkommissionens Handlingar» ingår en mängd tablåer och beräkningar, utförda af Wargentin, men ej af honom publicerade, utgörande delvis förarbeten till af honom författade afhandlingar i svensk befolkningsstatistik.födas, och lika månge dö hvart år i den ordning, som första Tabellen utmärker.» I dessa tabeller hade Wargentin i io kolumner, såsom kommensurabla, sammanställt fullkomligt heterogena sifferserier. Vid sidan af Halleys, Kerssebooms, Deparcieux’ och Simpsons mortalitetstabeller (gällande Breslau; Holland; franska munkar, nunnor och räntetagare; samt London), hvilka tabeller War gen ti n, »att undvika vidlyftighet», reducerade till .1,000 personer, införde han här, på grundvalen af 1749 års tabellverk, såväl för hela Sverige, som för sex höfdingedömen med normal dödlighet samt specielt för Stockholms stad uppgifter angående de under nämnda år aflidnes åldersfördelning. Den grundväsendt-liga olikheten emellan de aflidnes åldersfördelning å ena sidan inom en viss generation eller årskulle samt å den andra inom en viss tidrymd synes Wargentin icke skänkt tillräcklig uppmärksamhet. Af denna orsak trodde han sig ock berättigad att på antydt sätt omräkna Halleys mortalitetstabelloch likställa resultatet med sina egna siffror, genom hvilket förfarande han gaf upphof till den länge obestridt rådande uppfattningen, att »Halleys metod» för mortalitetsberäkning varit den nyss angifna.*) Wargen-tins här berörda tabeller reproducerades af Siissmilch i andra upplagan af hans verk och ingingo, burna af dennes stora auktoritet, sedermera bland fundamenterna för följande tiders

*) Se de bedömanden af Wargentin såsom statistiker, hvilka ingå i nyss anförda skrifter af John och L i p p e r t samt hos Knapp: Theorie des Bevölke-rungs-Wechsels, sid. 73 o. ff., samt hos H. Westergaard: Die Grundsuge der Theorie der Statistik, sid. 263 o. f. (Jena 1890)

Gentemot det skarpa tadel, for hvilket War g en tins mortalitetstabell varit utsatt, bör det framhållas, att ordalagen i hans afhandling dock otvetydigt gifva vid handen, att han icke utan vidare blindvis betraktat den stationära befolkningen såsom identisk med den faktiska. Det förtjenar ock påpekas, att Wargentin, då han år 1766, med siffermaterial for triennierna 1755—57, 1758—60 och 1761 — 63, publicerade sin redan nämnda afhandling om mortaliteten i Sverige, der icke vidare meddelade någon mortalitetstabell i stil med ofvan anförda, utan nöjde sig med en enkel uträkning af de aflidnes relativa antal inom skilda åldersklasser. Se ock hans yttrande om den vexlande nativitetens och mortalitetens samt flyttningsrörelsens inverkan på »folkpyramiden» (Vetenskapsakademins Handlingar 1766, sid. 15 o. 16).statistiska vetande. Den »stationära befolkningen», — förutsättningen för identifierandet af angifna olika åldersfördelningar, — beherrskade sedan under ett helt sekel den statistiska metoden, till väsendtligt men för dess vidare utbildning.

Erhöll än sålunda tabellverket icke det epokgörande, omgestaltande inflytande på den befolkningsstatistiska teorin, hvilket det kunnat hafva och vid en mer djupgående vetenskaplig bearbetning förvisso skulle haft, har det emellertid obestridligen gjort densamma stora tjenster. De observationsserier angående en hel nations eller rättare tvenne nationers demografiska utveckling, hvilka tabellverket grundlade och som sedan under den vida

tidrymden af halftannat sekel oafbrutet fortsatts, hafva af den internationela befolkningsstatistiska forskningen erkänts och begagnats såsom ett enastående, oskattbart studiematerial.

Det är dessutom höjdt öfver hvarje tvifvel, att ymniga efterskördar ännu stode att hemta vid en ingående, kritisk behandling af de rika sifferskatter tabellverket inhöstat för studium af det svenska och det finska folkets lifsföreteelser sedan medlet af 1700-talet och dermed för den allmänna befolkningsstatistiska forskningen öfverhufvud.

*

I.

Sundhetskommissionens „generallista“ för år 1737 (1738).

Antalet af dem, som här i Riket för förledit åhr 1737,
och underskrefne Höfdingedömen blifve födde och döde.

Födde.

Döde.

Stockholms Stad

1,591

3,802

Stockholms län för Södertörn allena

329

648

Skaraborgs län

3,318

3,080

Cronobergs län

2,191

1,679

Jönkiöpings län

2,519

2,458

Wessmanland

3,864

5,334

Östergiöthland

2,930

5.388

Södermanland

1,500

2,336

Nyland och Tafwastehus län

4,238

3,537

Elfsborgs län

3,590

3,779

Calmare län

2,794

2,681

Kopparbergs län

2,910

3,062

Nerike och Wermelands län

3,591

3,774

Westernorrland

2,894

1,606

Österbottn

3,613

2,686

Gottland

759

652

Christianstads län

3,121

2,581

Blekingen

998

795

Halland

1,863

1,801

Giötheborg och Bohus län

2,611

2,983

Summa

51,224

54,662

Döde flere än födde

3,438

Af en ifrån Upsala Consistorio afgifven förteckning, som ej utvisar huru många blifvit födde och döde, utan allenast brist och öfverskott, ses det där i stiftet blifvit döde flere än födde

1,296

Döde flere än födde

4,734

II.

Svenska Vetenskapsakademins betänkande angående folkmängden i Sverige och Finland (1746).

Til Riksens höglofliga Ständers Secrete Utskått, angående menighetens Talrikhet
i Sveriges Rike, ingifvit af Wetenskaps Academien under Riksdagen 1746.

Man har uti de folkrikaste Städer och orter uti Europa, ifrån någon tid tilbaka, börjat at utgifva Förtekningar öfver antalet af de der årligen födde och döde, til at derigenom dels som en inbördes täflan jämföra hvars andras styrka i en tahlrik menighet, dels ock at hugna sig af en tilväxt uti Inbyggarenas antahl, som utvidgade Näringsfång tid ifrån annan tillåtit.

Academien har nu också likaledes giordt en början, at insamla dylika förtekningar här i Riket, eij allenast för de nu framflytande åren, utan så långt tilbaka som våra kyrkoböcker tillåtit. Hon har likväl eij giordt det i någon sådan förmodan, ehuru behagelig den hade varit, som skulle våra Städers och Landsorters Inbyggare til antalet kunna jämföras med sådane, hvars långlige tiders handel och handaslögder samt upbrukade land redan hunnit giöra [dem] eij mindre tahlrika än förmögna. Hon har mycket väl kunnat föreställa sig, det våra få och magra Näringsfång å den ena sidan och våre långvarige krig å den andra, hvarken kunnat medgifva et emot rikets vidd svarande antal af Inbyggare, eller någon ständig och jämn tilväxt deruti, som kunnat beboda en dylik Folkrikhet i längden. Men Academiens afsikt har här vid eij någon annan varit, än at undersöka och inhämta hvad naturlig art och fallenhet månde vara hos Nationen til en sådan förkofring.

De undersökningar, som således blifvit gjorde i detta ämnet, har Academien haft betänkande vid at utgifva ibland des andre handlingar, vidare än sielfve undersökningssätten eller Methoderne. Hon har hållit dem före vara af sådan beskaffenhet, at de borde vara Regeringen allena förbehållne, och i sådant afseende är detsom Academien understår sig at härigenom öfverlämna til Riksens högloflige Ständers Secrete Utskått det angelägnaste deraf.

1.

Af de förtekningar, som blifvit giorde öfver de årligen föddas antal i hvart och et Län, och nu i desse senare åren af Herrar Landshöfdingarne blifvit insände til hans Kongl. Maij:tt, hafver Academien låtit giöra utdrag. Och som det ena året kunnat vara fruktsammare än det andra, så har man härutinnan tagit et medelmåttigt antal, och äro i

Svea Rike årligen

Födde:

Upsala stift med Stockholms stad

7,100

Södermanland

1,700

Wesmanland

1,900

Dalarne

2,200

Vester Norland

1,500

Westerbottn

1,000

15,400

Finland.

Åbo län

4.500

Wiborgs län

4,300

Nyland

5.000

Österbottn

3.300

17,100

32,500

Götha Rike.

Scaraborgs län

3,100

Elfsborgs

3,000

Götheborgs

2,500

Nerike och Wermeland

7,000

Halland

1,800

Christianstads län

2,900

Malmö län

3,500

Blekinge

1,000

Calmare län

2,900

Cronobergs

2,000

Jönkiöpings

2,000

Östergötland

4,200

Gottland

700

____

36,600

Hvaraf man altså finner, det Götha Rike måste vara manstarkare än både Svea och Finland tilsamans, och at Finland äger mera folk än Svea Riket, samt at antalet af Barnen, som årligen födas öfver hela Riket, är 69,100 eller 70,000 i jämt tahl.

2.

Ehuruväl uti desse Förtekningar ingen skilnad är giord på Könen, som kunnat visa huru stort antal som varit af hvart och et, så kan man likväl räkna det ena ungefär lika tahlrikt somdet andra, och således 35,000 af hvardera, och det i anledning af tvänne förtekningar, hvaruti denna skilnad är giord, den ena öfver de uti Upsala stad under desse sidst förflutne 50 åren födde Barn, och den andra under samma tid uti Fahlun. I den förra äro af 4,924 barn, som under den tiden blifvit födde, eij större skilnad funnen, än et öfverskått af 29 piltbarn, och i den andra et af 136 af samma kön, varandes der 11,528 barn födde under dessa 50 åren.

At det gärna vil vara et öfverskått på mans sidan, bekräfta äfven förtekningar, som på utrikes orter äro giorda, som sätta en sådan proportion, at emot 18 Gossar födas allenast 17 Flickor. Denna lilla skilnad tykes således vilja förekomma den brist, som krigen eljest skulle förorsaka hos mankönet.

3.

Hvad afgången igenom krig vidkommer, så finner man också klarligen af förenämde 50 års förtekningar ifrån Upsala stad, huru det långvariga 20 åra Kriget förminskade Stadsens Invånare. Ty ifrån 1700 til 1720 äro

allenast 1,387 Barn födde, der likväl et antal af 2,244 barn under de derpå följande 20 åren äro tilkomne, som gifver tilkänna at en proportionerad afsaknad har måst äfven varit uti sielfve invånarenas antal. Dock har pesten, som åren 1709 och 1710 var der i Staden gångbar, så väl som annorstädes i Riket, äfven haft någon del i denna förlust. Deremot finner man eij någon sådan skilnad uti Fahlu stads förtekningar för samme tider, hafvandes denna Stad af den förra olägenheten haft myket liten känning, men af den senare aldeles ingen. Således äro på desse första 20 åren 4,670 Barn födde och på de senare 4,650.

4.

När man har betraktat de årligen födde uti Upsala på desse sista 20 åren ifrån 1720 til 1740, röner man också en tämelig utmärkt tilväxt, sådan at när uppå 5 första af desse 20 åren äro vordne födde 504 barn, så äro på de andre, tredie och fierdefem-år födde 530, 580 och 606 Barn.Anförda siffror öfverensstämma ej med de uppgifter Elvius anfört i sin »*Förtekning uppä Barnens dr liga antal, som äro födde i U . . . . Stad* etc.» Vetenskapsakad. Handl. 1744, sid. 293 ff.) Således tyckes Naturen vara benägen för någon tilväxt, ehuru at det efter någon tid samkade öfverskåttet, sedan efter hand förskingras i brist af tilräkeligit närings utrymme, och det när eij Krig eller gångbara Siukdomar varit för handen, igenom den näringslösa ungdomens utflyttande utur Riket, beståendes dels uti handtvärks Lärlingar, och dels uti Siöfolk, som ibland hopetals kunna gå ut ifrån våra Siökanter, at toga i fremmande Herrskapers tienst.

5.

Man hade gärna jämfört de dödas antal med de föddas öfver hela Riket, at deraf inhämta, huruvida en sådan tilväxt deruti kunde skönjas, men man har funnit, at desse ifrån orterne insände förtekningar hafva varit alt för ofulkomlige uti anförandet af de årligen dödas antal. Ibland de få förtekningar, hvar af man likväl någon underrättelse härutinnan kunnat hämta, äro de öfver Malmö, Christianstads, Blekinge, Hallands och Götheborgs Läner, under åren 1742, 1743 och 1744. Vid jämförandet fördenskul af de uti desse Län föddas och dödas årliga antal, har äfven en liten skilnad yppat sig, som styrkt föregående sats om Invånarenas tilväxt. Ty de föddas antal uti samma Län under desse trenne åren är 32,310 och de dödas 31,521, som gifver et öfverskått af 889 personerSkilnaden, såsom synes, rätteligen 789.. Så stor lärer väl tilväxten eij varit, utan lärer förmodeligen det utgångna Siöfolket, i synnerhet från Blekinge, Halland och Bohus Län, giöra en god del uti denna skilnad.

Förtekningen ifrån Fahlun hafver väl, hvad äfven de dödas antal vidkommer, varit så fulkomlig och tilräklig, som den kunnat åstundas, men det har så mycket mindre varit förmodeligit, at den skulle styrka denne Sats, om Menniskosläktets naturliga tilväxt, som den redan visat, at de årligen föddas antal snarare blifvit förminskat än haft någon tilväxt. Den gifver ocksåvärkeligen et antal af 11,568 döda personer, och således en liten mon större än de föddas, som anfördes vara 11,528.

6.

De dödas antal uti desse Förtekningar är indelat uti vissa Classer efter åldrarna, och til at så myket bequämare kunna jämföra, efter dessa Classer, de dödas antal uti förenämde Södre Län med deras i Fahlun, så har man antagit at lika många barn dö under 10 års ålder på det ena stället som [på] det andra, då man funnit, huruvida de dödas antal i de öfrige åldrarne är skiljaktigt, således är de dödas antal

I de södre orterne

I Fahlun

Skilnad.

under

10

års full ålder

4,190

4,190

—

öfver

10

under

20

340

460

+

120

—

20

—

30

430

910

+

480

—

30

—

40

860

1,210

+

350

—

40

—

50

1,160

1,250

+

90

—

50

—

60

1,300

1,260

—

40

—

60

—

70

1,110

1,020

—

90

—

70

—

80

510

470

—

40

—

80

—

—

100

90

—

10

____

____

____

10,000

10,860

+

860

Denna jämförelse visar således, at emellan 10 och 20 års åldrar är större afgång på Folk i Fahlun, än i de södre orterne, och ännu mera emellan 20 och 30 samt 30 och 40 år, äfven emellan 40 och 50, men eij så stark, som uti de förre åldrarna. Deremot är en sådan afgång sparsammare uti Fahlun vid de högre åldrarna, hvilket alt nogsamt gifver tilkänna, at en sådan skilnad bör tilskrifvas Grufarbetningen, hvarvid de vid dessa åldrar mäst pläga omkomma, emedan de gifva de mäste och vågsammaste Grufarbetarné.

7.

Tager man nu til grund at öfver hela Riket 70,000 personer årligen afgå, utaf alla åldrar, det är äfven så många som årligenfödas, hvilket man har orsak at giöra, så vida ingen märkelig tilväxt kan förmodas, och man ännu eij erhållit någre tilräkeliga rön, det icke Folket naturligen ernår samma ålder på den ena orten som på den andra, så framt inga utvärtes orsaker förkorta deras lifstider, sådane som Grufarbetningen i Fahlun, Fördenskul i anledning af denne föregående observation, som man giordt i de södre länderna, böra antalen af de i desse åldrar öfver hela Riket afgående personer vara sådane:

Under

10

års ålder dö årligen

29,300

öfver

10

men under

20

2,400

—

20

—

30

3,000

—

30

—

40

6,100

—

40

—

50

8,100

—

50

—

60

9,100

—

60

—

70

7,800

—

70

—

80

3.500

—

80

—

—

700

____

S:a

70,000

Igenom en vidare delning, så at desse antal blifvit [fördelte] uti flere slags åldrar, har man funnit, at Barn, som dö under trenne års ålder, giöra hälften af allesammans de öfrige, eller at tredje delen af Barnen, som komma med lif til Verlden, dö i en sådan späd ålder, hälften af de öfriga dö under 47 års ålder, och den andra hälften fördenskul deröfver. Och det således, at när de igenomgåt desse klenaste Barndoms åren, äro de minst underkastade dödsfall vid 20 års ålder, således, at de som dö emellan 15 och 20 års ålder, knapt kan räknas til $^{1}/_{30}$ af alle de öfrige. Deremot gifver åldren emellan 50 och 60 år de mäste dödsfallen, den spädaste Barndoms åldern undantagen, hvars antal giör $^{1}/_{8}$ af alla som dö.

8.

Uppå denna grund är nu antalet af hela Rikets menighet uträknad, efter en särdeles Method, som Academien framdeleslärer giöra allmän ibland des Handlingar, som tillika gifvit detta antal i följande Classer efter åldrarna.

Under

10

års ålder

491,000

öfver

10

under

20

392,000

»

20

—

30

365,000

»

30

—

40

322,000

»

40

—

50

252,000

»

50

—

60

166,000

»

60

—

70

82,000

»

70

—

80

24,000

»

80

—

—

3,000

____

2,097,000

Således kan Rikets menighet med Qvinnor och Barn föga räknas öfver Två Millioner, och således En Million af hvardera könet. Af barn och ungt folk, under 15 år, sådane, som eij föras i Mantalslängden, giöra nästan ett antal af 700,000 personer, och gammalt folk öfver 60 år, som också pläga befrias ifrån mantalsskrifning, stiga något öfver 100,000 personer. Således kan antalet af det föra Folket räknas til 1,300,000 personer, och af hvardera könet til 650,000.

Här vid är också at märka, det Barn som eij fylt 11 år, ungt folk emellan 11 och 25 år, medelåldrigt emellan 25 och 50 samt gammalt folk öfver 50 år, äro ungefär af lika stort antal nemligen här i Riket öfver 500,000 i hvardera af desse åldrar.Enligt hvad de af Elvius anförda siffrorna gifva vid handen, skulle endast 275,000 personer hafva hört till åldersklasserna öfver 50 år.

9.

När man jämförer antalet af dem, som årligen födas eller dö, med hela menighetens antal, sådant som det nu blifvit utsatt, finner man, at det förra talet är en trettionde del af det senare. Således kan, i anledning af den gifna Förtekningen uppå deföddas antal uti hvart och et Län, hela menighetens antal i samma Län utsättas således at i

Svea Rike.

Upsala Stift med Stockholms stad

213,000

Södermanland

51,000

Wesmanland

57,000

Dahlarna

66,000

Vester Norland

45,000

Westerbottn

30,000

462,000

Finland.

Åbo Län

135,000

Wiborgs Län

129,000

Nyland

150,000

Österbottn

99,000

513,000

—————————

975,000

Götha Rike.

Scaraborgs Län

93,000

Elfsborgs

90,000

Götheborgs

75,000

Nerike och Wermeland

210,000

Halland

54,000

Christianstad

87,000

Malmö

105,000

Blekinge

30,000

Calmare Län

87,000

Cronobergs

60,000

Jönkiöpings

60,000

Öster Götland

126,000

Gottland

21,000

————————

1,098,000

Fast det eij kan lofvas, det denna Uträkning skall gifva antalet af Rikets menighet så noga, som en värkelig Mantalsskrifning öfver hela Riket det skulle förmå, hvilken också deremot kostade oförlikneligen mera möda och arbete, så lärer den likväl förmodeligen vara af en tilräklig noghet för Regeringen uti hvarjehanda förslagers uprättande som på något sätt fordra Invånarnes antal til grund. Och i hvad mål som desse uträkningar ännu kunna förbättras igenom en Samling af fullkomligare och flere års Förtekningar öfver de i Riket födda och döda, hvaruppå de böra grundas, deruppå lärer Academien eij underlåta at använda sin flit, enär tid och tilfälle det medgifva.

Uppå Kongl. Vetenskaps Academiens
befallning uppsatt af

Pehr Elvius,
Dess ständige Secreterare.

*

III.

J. A. von Lantingshausens memorial angående »Nödvändigheten af närmare underrättelsers inhemtande om Rikets styrka i anseende till dess Inbyggares antal, tillväxt och afgång med mera“ (1746).

Som jag har den ähran at wara ledamot af Rikzens Högl. Ständers Cammar, Oeconomie och Commercie Deputation; Så har jag ock hafft tilfälle, at åhöra Samtel. Herrar Landzhöfdingarnas underdåniga Riksdags-Berättelser; men har så wäl som åtskillige mine medbröder i bem:te Deputation måst erfara, at desse riksdags-berättelser aldeles icke stämma öfwerens i et wisst sätt, til en säker uträkning, huru mycket folket i deras lähn förökas eller minskas. Mig är obekant, om Herrar Landshöfdingarne hafwa i detta mål någon wiss föreskrifwen ordning at följa, eller om det är lämnadt i deras fria behag, at förtiga eller angifwa förändringarne i folkets antal: men mig synes dock som de herutinnan eij wore bundne til enahanda regler; emedan den ene beropar sig på den underrättelse, som Consistorium bör derom lämna: den andre upgifwer i et för alt huru många, som i lähnet äro födde och döde sedan sidsta riksdag; en annan antecknar dem för hwart åhr och en annan talar derom aldeles intet; men ingendera går in i en rätt uträkning, hwaraf Hans M:t och Rikzens Ständer kunna hafwa den påsyfftade nyttan och alltid wara i stånd, sedan dylik tilförlitelig förteckning en gång skiedt, at weta alla Rikzens Jnwånares rätta antal och döma af deras förökning om hwar och en landzorts wälstånd och styrka, så wäl som ock af deras händelsewis infallande förminskningar om de fel i anstalterne och Styrelsen, som oundgängeligen böra rättas.

Wore kunskapen om folkets antal eij annat, än en nyfikenhet, så skulle den wara likså straffbar som onyttig och wår dierfhet torde då eij blifwa onäpst; men som underrättelsen om et Landz Jnbyggares tiltagande och aftagande är grundwalen til de mått, som en regering bör taga til deras Sällhet, så är ingenting angelägnare, än at föreskrifwa ju förr ju hellre en renordordning, hwareffter berättelserne til konungen i detta mål måga inrättas.

Jag antager således för en grundsatz, at en ren och noga kunskap om undersåtarnes antal är omistelig för en Lagstifftande makt, så wäl til at känna sina kraffter i anseende til åkerbruk, handel och förswarswärk, som til at rätta dereffter sina steg och afsikter. En regering äger ock intet annat medel til at winna en så högstangelägen sak, som at känna sig sielf och sin styrka, än genom uträkningen på sine undersåtare. Den kan skie på Trehanda sätt:

först då man allenast i almänhet uptecknar antalet af hwart och et Län.

2:o genom wissa flocker och afdelningar i åldren från fem til fem åhr, hwarwid äfven antalet af båda könen anmärkes.

3:o genom wissa indelningar af alla Landzens Jnwånare i sina hwarjehanda stånd och wilkor: til exempel i hionelag, änklingar, änkor, ogiffte, ungdom och Barn, husfolk, främlingar.

Det första sättet tienar allenast til at få weta folkets antal i almänhet: det andra lägger ännu dertil den förmån at wj blifwe underrättade om menniskians lifslängd i den climaten wj bo, och det tredie, som effter mit tycke är det fullkomligaste, kan endast uplysa oss angående wår styrka i hwarjehanda oundgängelige hushålls-författningar.

Af hwilketdera man nu hittils hos oss betient sig, är mig okunnigt; men at döma af dess wärkan, så syns som man eij hafft annat upsåt med Folkets räknande, än at få weta antalet i almänhet, hwaraf dock nyttan är ganska måttelig emot den man af de twenne andra sätten kan hämta.

Betraktom ge angelägnaste fördelar, som tilflyta en regering af denna sak, så framt Herrar Landzhöfdingarne få befallning, atalla åhr insända fullkomlige förtekningar på alla de menniskior, som i deras lähn födas och dö.

Först will jag tala om födelserne och uttyda det Sätt, hwarpå jag skulle önska, at förtekningen från hwart och et lähn inkomme, neml.:

1. giffterMålens antal,

2. gossars och flickors antal, hwart i sit kön, som kommit af bemälte giffterMål.

Den förra puncten syns i början fåfäng; men i wärket är han angelägen och gagnar både seder och hushållning i et wäl inrättadt rike, der alla de uplysningar, som en lagstifftare får, böra lända til undersåtarnes bästa; ty som man af almän förtekning kan döma om rikets närwarande kraffter; så kan en god uträkning af de nuvarande gifftermåls afföda hafwa för framtiden sin stora nytta. Som alting är uträkning underkastadt; så kunna naturens alster eij derifrån undantagas: Han går sin jämna wäg i alla sina wärkningar och hans Följder swara så mathematiskt emot hans Physiska orsaker, hwariffån de herröra, at man med temmelig wisshet kan uträkna hans bekanta wärkan, utan fruktan at mycket bedraga sig och utan at det lönar mödan, at hålla räkning öfwer skiljemonen; Ty hwem skulle tro, om saken icke blifwit erkänd och bewjst genom goda förtekningar på landzbygden i Holland och Engeland, at 100 gifftermål af all slags ålder der eij frambringa åhrligen mer än 15 til 16 barn, och at eij flere barn komma af 108 gifftermål i de stora handelsstäder, som London, Amsterdam och flera. Om desse för sin handel och hushållning så berömde Folk hafwa funnit denna kunskap om Jnvånarnes antal oundgängelig för sina mått och steg til sit stora ändemål; hwarföre skulle icke wij bruka samma upmärksamhet så länge wij föresättia oss samma ögnemärke genom wår flit och alla de påbegynte inrättningar, hwilkas fullkomlighet är oss om hjärtat.

Desse folkeslag hafwa welat känna de lagar, hwareffter Skaparen behagar gifwa deras länder jnwånare: de hafwa wunnit sit syfftemål och weta det wjsligen nyttia, hwaremot wj ännu lefwai okunnighet huruvida den wälgiörande naturen gynnat oss i detta mål och antingen wj äge större eller mindre förmåner; ty ingen kan twifla, at ju oss emellan är någon åtskillnad i anseende til Seder, inrättningar, föda, mat, lufft och himmel; om hwilket alt wj behöfwe uplysning.

Nyttan, som wj hämte af andra puncter angående förtekning på huru många barn, som födas af hwardera könet, är den at wj finne hwad öde naturen undt oss emot Holländare och Engländare, bland hvilka Swenbarnens antal är åhrligen så mycket mindreDenna oriktiga uppgift får måhända skrifvas på öfversättningens räkning. Jfr. uttalandet i sista stycket å denna sida om de födda gossebarnens öfvertalighet. än flickornas som 17 är mindre än 18. Törhända, at hos oss är mindre skilnad, törhända större, törhända aldeles ingen. At uplösa denna knut lönar sannerligen mödan, och det är så mycket lättare, som det eij kostar mer än et ögnekast, när desse förtekningar komma i sin ordning.

Sedan jag nu förmodeligen tilfyllest wjst hwad lius förtekningen på alla Barns födzel i riket kan gifwa; så återstår eij mer, än at märka hwad man kan winna genom riktiga listor på alla dem, som dö: och fastän nyttan af det förra är så anseenlig, at man ju förr ju hellre skulle önska dess wärkställighet; så wågar jag dock säija, at förmånerne af det senare är långt större, tienandes eij allenast hwar och en i synnerhet utan hela Samfundet til wälfärd och bibehållande.

At blott weta huru många, som åhrligen dö, är för regeringen en onyttig kunskap och förnöjer eij annat, än en barnslig nyfikenhet; men helt annat är det om förtekningen indelas i wissa åldrar genom alla 5 åhr, til ex. 5. 10. 15. 20 etc. och så mycket bättre om alt skier med en riktig skilnad af könen; ty wj skulle deraf lära, åt hwilketdera den gudomliga Försynen unnar längsta lifstiden: kan hända, at wj skulle finna en förunderlig delning emellan begge könen, så at om försynen til sina ändemåls fullbordan låter flera mans-barn födas, Han deremot gynnar det wackra könet med flera lifsdagar. Denna senare Satz är wäl en blott gissning, den man kan förbigå, om man så tycker; men jagafsäijer mig icke med lika läraktighet den förra angående förtek -ning på de döda genom wissa åldrar: dess nytta är altför mycket utrönt af kloka rikshushållare i Engeland, Frankrike, Holland och annorstädes, som deruti på mer än hundrade åhr tillbaka funnit en outöselig brunn til ny styrka för deras Öfverhet genom wäl inrättade liffäntor, fruktbärande Jnsättningar och wäl förwaltade besparingscassor, hwilka alla hafwa sin grund i en riktig underrättelse om landzens Jnwånares antal och lägga nog å daga en sådan Jnrättnings nytta.

Wj äro dageligen i bekymmer om nödiga medels utfinnande til åtskillige inrättningars antingen anläggande eller fullkomnande så wäl i wår inwärtes hushållning som i wår handel och wåra förswarswärk; men i mediertid försumme wj, at följa andra fria folks effterdömen och uphielpa wårt almänna genom så säkra och lagliga förråd, som i ofwannämnde lifräntor och dylika författningar finnas: wj kunne eij heller giöra oss deraf fullkomlig nytta

så länge wj eij med någorlunda wisshet weta menniskiornas ålder i wår climat.

Ännu en stor förmån finner jag heraf, på hwilken jag fruktar at wj lika så litet anwändt wår upmärksamhet som på de förra: om dödzförtekningarne blefwo stälte på det sätt, som föreslagit är, skulle Hans Maij:st få tilräckeliga tilfällen, at låta lysa sin ömhet om sina undersåtare genom faderlige och kloka anstalter emot alt det, som kan förorsaka deras förtidiga afgång. Man märker wäl heraf, at min mening är, det Herrar Landshöfdingar-nes Berättelser borde äfwen innehålla de hwaijehanda slags Siuk-domar, som mäst upfylla dödzlistorne; ty man kan eij neka, at ju brist på läkedom, illa lämpade hus-medel, elak föda, hunger och fattigdom giöra på landsbygderne stort elände och offta förorsaka Smittosamma Siukdomar, som föröda mycket folk. En försiktig regering, som är mohn om undersåtarnas wältrefnad, biuder til på alt möijeligt wjs, at afböija sådane almänna olyckor: det har offta lyckats, då han inhämtat råd af uplyste och forfarne naturkunnighetens Jdkare, som utan twifwel snarare finnas i hufwudstäder, än i Små-städer och på landet: om då konungen i sådant fall ärså nådig och låter kungiöra deras påminnelser och hielpemedel med befallning til Herrar Landshöfdingarne, at låta noga försöka hwad dermed kan uträttas och gifwa sådant strax tilkänna; så har han det nöijet, at offta hindra det onda, som plågar hans folk och ådrager sig dermed nya wälsignelser.

At bewaka undersåtarnes wälfärd på sådant sätt, är alt det samma som at föröka deras antal, liksom en Konung med segrande hand intager nya länder, när han låter uptaga obrukade fält och giöra dem fruktbara. Wj förmere wår egendom, när wj den rätt anwände och menniskian föröker sig, när hon wet förwara sig från fahrligheter.

Hwad jag här anfört til at wisa nyttan af desse almänna och enskijlta förtekningar, som innehålla hela Swenska Folkets antal, des tiltagande och minskning, är skiedt af en så ren och oweldug nit för det almänna Bästa, at jag förmodar det Rikzens Högl. Ständer enhälligt täckas anhålla i underdånighet hos Hans Kl. M:t om en så angelägen saks wärkställighet: Hans Maij:t lär då i nåder anbefalla sina landshöfdingar, at åhrligen insända sådane Förtekningar effter det sätt, som finnes gagneligast och bäst swara så wäl emot deras syfftemål som emot Konungens oföränderliga Upsåt, at giöra sine undersåtare lyckelige.

*

Förslag till befolkningsstatistiska tabeller.

Projet d*un Etat des Naissances. 1746. Etat des Naissances provenues de deux cent cinquante mariage qui se trouvent dans la Paroisse de N. N. pendant l'année de 1746, ainsique le nombre des batars nés dans la dite paroisse pendant la méme année. Mois de Naissances légi times. Naissances de jumaux Naissances illégitimes. Jumeaux batards. Totaux des naissances par mois. Observations. l'année. Garnns Filles. Gar^ons Filles, Gar^ons Filles. Galons Filles. Gar^ons Filles. Janvier i . Fevrier . . Mars . . . Avril . . . May . . . Juin .... Juillet. . . Aout . . . 7 bre . . . 8 bre . . . 9 bre . . . X bre . . . 1 2 2 I 3 1 2 2 2 I 1 3 2 2 i 3 i 3 2 Combien de nouveaux mariage il se sont faits dans le Cour de l'année dans l'intérieure de la paroisse. NB pour éviter l'equi-voque dans la colonne des naissances de Jumeaux et du nombre d'enfants, il serait bon que le Curé specifiat le nombre des femmes qui Totaux 8 6 2 — I I Total des totaux . . 11 7 18 auraient fait deux, trois ou plus d'enfants å la fois. Cette remarque se-roit placée parmi les observations.1746. Projet

Extrait des Registres mortuaires de la Paroisse de N. N. pour l'année 1746. Observations.

ans Morts entre 5 et lo ans liforts entre io et 15 ans Morts entre 15 et 20 ans Morts entre 20 et 25 ans Morts entre 25 et 30 ans etc. Totaux de la fatalité spécifique chaque mois mais femel- les. m. f. m. f. m. f. m. f. m. t. m. f. males femel- les. Janvier . . 7 6 3 3 1 2 1 1 1 »4 I T Février . . 2 2 1 — — 1 — I — 1 — — 2 — 5 5 Mars . . . Avril . . . May . . . . Juin . . . . Jouillet . . Août . . . 7 bre . . . 8 bre . . . 9 bre . . . X bre . . . I I I 1 1 1 ; 2 4 Totaux 9 9 4 4 i 2 — I 3 2 1 — 3 2 Total des totaux 21 4 20 1

1. Les noms des maladies croniques qui ont le plus- enflé l'extrait des Registres mortuaires.

2. L'âge spécifiée des personnes décédées au dessus de celui de 90 ans.

3. Le nombre des criminels exécutés par la justice et pour quels crimes.

NB. Les enfants venus morts au monde doivent être placés dans la colonne de ceux qui sont morts dans l'année de leure naissance. NB. Les gens qui meurent à la campagne hors de leure Paroisse doivent être compris dans l'Extrait de la paroisse ou ils sont enterrés pour éviter double emploi. Mois de l'année. Morts dans l'année de leure naissance. Morts entre 1 et 51747- Projet d'une Formule de Dénombrement Général du ____________ Peuple, par classes d'âge.

Dénombrement general par classes d'âge des habitants de la Paroisse de N. N. au Gouvernement de N. N. fait par ordre du Roy en 1747.

Nombre des habitants Les classes d'âge de la Paroisse. Observations. Males. Femelles. Enfants de moins d'un an 18 17 L'age des personnes au des- De 1 à 5 ans inclusivement 112 105 sus de 90 ans doit être spécifiée s-m 96 98 ici. Combien d'impotants hors 10—15 90 79 d état de gagner leur pain com- 15—20 100 90 pris dans le dénombrement se 20—25 98 95 trouvent dans la paroisse. 25—3° 86 87 etc. Totaux 600 571 Total des totaux 1171

Projet d'un Etat de dénombrement g[én]éral du Peuple.

Etat du dénombrement du Peuple de la Paroisse de N. N. fait par ordre du Roy en 1747.

Resultat.

Gens mariés........................... 420

Veufs.................................. 40

Veuves................................ 160

Gens non mariés, jeunesse et enfants 700

Doméstiques........................... 210

Etrangers domiciliés. Voyageurs et Vagabonds. 25

Total 1,555.

*

IV.

Sekreta utskottets förslag om tabellverkets upprättande (1747).

Stormäcktigste, Allernådigste Konung!

'Wid thet Secrete. utskottet, med besynnerlig fägnad, ärfarit den nytta och förmån, som, medelst Eders Kongl. Maij:sts allernådigste befrämjande af Wettenskaps Academiens opkomst och tillwäxt, Riket i mångfalldig måtto tillflutit, har Secrete Utskottet trodt sin underdånige skyldighet likmätigt at hoos Eders Kongl. Maijrst i underdånighet böra aflägga, såsom ett wädermäle be-melte Eders Kongl. Maij:sts Wettenskaps Academies, under wa-rande Riksdag, till Secrete Utskottet, öfwerlämnade uträkning, angående menighetens talrikhet uti hela Riket.

Secrete Utskottet bör ej underlåta at för Eders Kongl. Maij:st betyga sitt besynnerliga nöje öfwer den ömma sorgfällighet, och åhåga, hwarmedelst Wettenskaps Academien ett för Regeringen så högst nödigt och nyttigt rön och försök, för första gången, uti wärt kära Fädernes Land, optäckt och utarbetadt: Såsom ock bemelte Eders Kongl. Maij:sts Wettenskaps Academie dymedelst förtjent allt godt beröm, at den i Liuset sökt at frambringa en så nödig Kundskap, blott igenom uträkningar, utan at thärtill haft annan tillgång på hjelpemedel, än the ifrån Landshöfdinge Em-beten öfwer' hela Riket årligen insände förteckningar öfwer födde och döde, som dock warit alldeles otillräckelige, hälst the ej efter någon faststäld och i nåder anbefald samt wedertagen lika me-thode öfwer hela Landet härtills blifwit uprättade.

I anledning häraf, har Secrete Utskottet tagit et Rikets wäl-färd så nära rörande mål uti ett ömsindt

öfwerwägande, och så-wäl i anseende till hwad Wettenskaps Academien redan tillgjordt, som ett af en Ledamot uti Riksens Ständers Kammar och Oeco-nomie Deputation, till Secrete utskottet ingifwit memorial, igenom wisse thess Ledamöter !) låtit tillse, på hwad sätt sådane Förteck-

*) I konceptet ståt: Statsdeputationen.ningar öfwer födde och döde uti en nyttig och redig ordning, efter en öfwer hela Riket hädan efter brukelig och fastständ Me-thode, till ett för Riket så oumgängeligt ändamåls ärnående, måtte kunna uprättas, såsom uti andre Länder och wälbeställdte Regeringar långt öfwer ioo år tillbakars warit, och än i denna dag är wedertagit.

Secrete Utskottet kan, efter noga omhugsan icke undgå at i underdånighet styrka *) Eders Kongl. Maij:st till en öfwer hela Riket enlig Methodes uprättande, hwilken ej allenast har den nyttan, at den genom owedersäijelige och af store Theologis samt wittre män, nogsamt bewiste grundsanningar, uti ett tyde-ligit begrep och sammanhang, föreställer och öfwertygar, äfwen then gudlösaste, om then allwisa Gudens faderliga försorg och förunderliga samt härliga Regering, uti en altid och allestädes lika befunnen och oförändrad, samt oförnekelig Ordning, uti Menniskio Slägtets tillkomst, wid mackt hållande och afgång, så i anseende till Kjön, som särskildte Lefnads ålldrar: utan finner ock Secrete Utskottet samma enliga Methodiska Förteckningar wara så mycket oumgängeligare, som alldrig någre fast grundade Beslut och uträkningar, till Lif-Räntors, Tontiners eller wisse Cassors nödige inrättningar hos oss, såsom alle andre Nationer, hwilket äfwen i år uti Frank-Rike, Danmark och Holland med hastig framgång tillskyndadt Publico ansenlige förlager, kunna med någon tillförlitelig säkerhet, inrättas eller antagas, hwarken af Öfwerhet eller undersåtare, med mindre Regeringen förut, genom åtskillige års öfwer hela Riket, efter enahanda Methode, samlade Förteckningar öfwer the thärstädes födde och döde, undersökt och inhämtadt, hwad naturlig art och fallenhet månde wara hoos wår Nation särskildt, så wäl som hoos alla andra, till en kårtare eller längre Lifs Längd uti wisse år, af hwaije-handa wår menneskeliga och kårta Lefnads-ålldrar, med mera, hwar efter insättnings Summorne, och sedermera sielfwa Lijf-Räntorne, böra komma at proportioneras.

!) I konceptet står: Häröfver har Statsdeputationen inkommit med dess Betänkande, som styrker — — —.De stora förmåner, som genom så hällsosamma och wid högsta nöden måst tillförlitelige uträkningar och tillgångar af en hastig och säker Fond för Kronan, som the mäcktigaste Riken i Europa wisligen och dageligen nyttja, och här med lika säkerhet stå at förwäntas, sedan Eders Kongl. Maijist i nåder beha-gadt minska the öfwer handen tagande Låtterierne i Riket, hafwa uppmuntradt Secrete Utskottet till at spara ingen möda at undersöka the säkraste anledningar, som kunnat wärkställa hoos andre Folkslag ett så nyttigt ändamål, Ock har sålunda ej räk-nadt then tiden förlorad, somr) kunnat anwändas till genomläsande och tillämpningar till wårt kära Fädernesland af alt, hwad the wittraste män uti Engeland, Frankrike, Holland, Preussen och flere Länder, uti widlyftige skrifter och ibland the Lärdas handlingar, i så måtto, till en lika, fast senare skiörd, för wårt Rike, kunna uptäcka och utröna: Första frukten tharaf äro hoosgående Tabeller som Secrete Utskottet till en sådan likformig Methodes ärhållande öfwer hela Riket, hoos Eders Kongl. Maij-.st härmedelst i underdånighet afgifwer, Hwilka, ehuruwäl Secrete Utskottet har skiälig anledning at tro at the både äro the kårtaste och tillika fullkomligaste, samt till theras upfinnande och Methode, the första af thet slaget, som hittills uti redighet och Systematisk ordning, i något Rike framkommit; Så kan thet dock thäijämte i underdånighet försäkra, at the med flit äro gjorde så enfalldige och lätte at the till alle delar kunna åstadkomma hoos alle we-derbörande, som them böra bruka, en så önskelig som lätt wärk-ställigbet.

Secrete Utskottet har för thesse och flere omständigheter skull, funnit sig föranlåtit, at i underdånighet tillstyrka Eders Kongl. Maijtst at i Nåder anbefalla des Stats Contoir om nödige medels anordnande till sådane Tabellers allmänna utgifwande nem-ligen 25 för hwarje Kyrka i Riket, på Franskt-Median-skrifpap-per, 50 d:o för hwart Probsteri, på Median papper, utom sielfwa Profarken för Kyrkor och Probsterierne, samt 50 dito på realpapper, för hwart Consistorium och Landshöfdinge Embete, jäm-wäl för hwar och en af the öfrig^ Riksens Embätsmän, som häraf sedermera komma at hoos Eders Kongl. Maij:st afgifwa sine underdånige utdrag och samlingar: Kunnandes Secrete Utskottet ej styrka till mindre antal af Tabeller, än, som ofwan förmäldt är, [om de] wilja blifwa tillräckelige för fiärdedelen af ett Secu-lum, så framt ett så nyttigt wärk, som thetta, hoos oss, så wäl som

andre Nationer skall hinna till någon stadga, redighet och wärkelig nytta. Secrete Utskottet har och funnit utwäg till desse Tabellers undfående för lindrigaste omkostnad; Ock ärfordras för 3420 exemplar af thetta slags Tabeller, till hela Riket, å 26 ark exemplaret, på fint Franskt Median- och Real-papper 5,126 D:r Smt, hwilka af extra utgifts medlen nu straxt komma at anordnas, på thet med Papper-Sorternes införskrifwande och uphand-lande, samt tjenlige Stylars och Tryck-Machiners förfärdigande, med mera tillbehör, nu genast måtte giöras en början, och wär-ket sedan méd all möijelig drift och skyndsamhet fortsättjas: så at, om giörligit är, wärkställigheten häraf kunde öfwer hela Riket med instundande år 1748, taga sin begynnelse.1)

Förthenskull ock Secrete Utskottet i underdånighet anhåller, at thesse medel måtte anordnas på Boktryckaren Salvius, såsom then tjenligaste och påliteligaste och hwilken är anmodad, för then noga grannlagenhet skull, som härwid är nödig, at om tryckningen beställa.

Eders Kongl. Maij:st täcktes äfwen allernådigst befalla, at, så snart Eders Kongl. Maij:sts Stats Contoir inkommer med sin underdånige berättelse, thet Prof Tabellen häraf och en dito bru-

Sekreta utskottets betänkande finnes bilagd en den 9 december 1747 daterad af boktryckaren Lars Salvius .uppgjord och undertecknad specificerad »Uträkning pä et projecteradt Tabellarbete för alla Kyrkor, Consistorier, Landshöfdinge Ämbeten i Riket, til 3,420 Exemplar på bästa Franskt Median Skrilpapper, Median och Realpapper, med många linier, sifror och differante nye stilar, som närmast träffa in med gravering i Koppar, efter görligaste bästa pris, när hela summan betalas förut.» Denna uträkning slutar på 6,626 daler 8 öre och synes sålunda Salvius senare hafva sänkt sina anspråk.kelig Tabell får år 1748, kunnat hinna at blifwa aftryckta för alle Kyrkorne i Riket, thet jämwäl med thet gjörligaste som ske kan, måge öfwersändas med påsten till alle wederbörande Con-sistorier, at till Kyrkorne aflevereras, jämte allernådigste befallning at ställa sig then på samma Tabell utsatta Methoden till underdånigst efterlefnad: Såsom ock, tå hela thetta Tabell-arbetet blifwit färdigt, och Stats Contoiret gifwit Eders Kongl. Maij:st i underdånighet wid handen, at thet är i stånd, på tjenligit sätt om thess öfwerstyrande till wederbörande General-Gouverneurer, Lands-höfdingar ock Consistorier at draga behörig försorg, Eders Kongl. Maij:st äfwen en lika nådig befallning, till alle wederbörande Em-betsmän, täcktes låta afgå.

Secrete Utskottet har jämwäl bordt gifwa Eders Kongl. Maij:st i underdånighet wid handen, at thet, i anledning af Secrete Manufactur- och Handels Deputationens af Riksens Högl. Ständer fastställdte betänkande, under den 31 sistledne Januari, äfwen sträckt sin omtanka thärhän, at fullgjöra Riksens Ständers önskan, medelst en lätt och otwungen Methodes inrättning till en nödwändig kundskaps inhämtande, om Riksens undersåtares talrikhet samt årlige tillwäxt eller aftagande hwarmedelst så wäl andre näringsfång, som i synnerhet tillwärkningarne wid Fabri-querne, genom säkrare rön, än härtills skedt är, måtte kunna lämpas efter Landets consumtion, med flere, och särdeles Stats wär-ket, häraf tillflytande förmåner och nödige underrättelser.

Secrete Utskottet har fördenskull låtit1) utarbetadt .en jämn samt lätt och redig Methode, efter wiss fördelning af Rikets sam-telige Jinwånares Ållder, Kön, samt Stånd och flere omständigheter: Hwilken härjämte hoos Eders Kongl. Maij:st i underdånighet warder ingifwen; Då äfwen Secrete Utskottet i underdånighet anhåller, thet Eders Kongl. Maij:st, the till bemelte Methodes tryckande och i wärket ställande ärforderligé medel, till samma antal af exemplar och Tabeller som the förre, samt lika Summa af Fem Tusende Ett Hundrade Tiugu Sex Daler Silfvermynt, i nåder täcktes anordna låta på före omrörde Boktryckare, at äf-wen härom, på sätt och med willkor, som tillförene i underdånighet är anmäldt, wederbörligen besörja; Kunnandes Secrete Utskottet i all underdånighet försäkra, thet nyttan af en sådan nu förut stadgad oumgängelig inrättning wida öfwergår then ringa omkostnad, som härwid nödwändigt måste anwändas; I synnerhet som Secrete Utskottet nogsamt ärfarit at Riksens Ständer wid hwarjehanda tillfällen och uträkningar, som fordra Jinwånarenas antal till grund, aldrig för thetta haft någon säkerhet, såsom andre Nationer, hwarpå the kunnat bygga sine författningar: Såsom ock, härmedelst kan, utom annan nytta 1), ärhållas, för Sundhets Commissionen och Collegium Medicum en tillräckelig kundskap, om hwarjehanda i Landsorterne gängse skadelige Siukdomar, samt anledning gifwas, at i tid skaffa Bote Medel för the öfwer handen tagande Epidemiske Krankheter.

Secrete Utskottet finner jämwäl nödigt at i underdånighet tillstyrka Eders Kongl. Maij:st at så wäl hafwa thenna Eders Kongl. Maij:sts Wettenskaps Academies här i underdånighet bifogade uträkning, såsom ock then omrörde senare, på Folkets be-fintelige talrikhet i Landet, tå then årligen ifrån Höfdingedömen inkommer, Eders Kongl. Maij:st och Regeringen ensamt förbehållen, såsom en stor hemlighet: The wisse Articlarne undantagne, af hwilka Kongl. Collegierne, och Manufactur Contoiret, wid angelägne tillfällen, kunna finna nödigt at i underdånighet begiära utdrag; dock finner Secrete Utskottet rådeligit, at Kongl. Stats Contoiret thäraf undfår en fullkommelig afskrift: Såsom ock Eders Kongl. Maij:st i nåder täcktes anbefalla Presidenterne uti Eders Kongl. Maij:sts och Riksens Cantzlie Collegio och Stats Contoir, General Gouverneurerne, Öfwer Ståthållaren, Landshöfdingar- och Biskoparne, at thet hoos them qwarblifwande Exemplaret, af be-melte Summariske Tabell på Folkets talrikhet må lämnas af them förseglad, till sine Cantzlier och Consistorier, på thet ingen afskrift thäraf måtte kunna tagas, åt hwem thet ock wara må; Men af Tabellerne öfwer the årligen födde och döde tror Secrete Utskot-

!) I konceptet: »en säker kontroll emot Mantalslängderna.»tet sig böra i underdånighet anhålla, thet Eders Kongl. Maijrst täckes gifwa Eders Kongl. Maijrsts Wettenskaps Academie och Collegio Medico nådig del, för then margfalliga nytto skull, som för thet allmänna härigenom förmodeligen står at förwäntas.

Secrete Utskottet har ock warit omtänckt, huru, i den händelsen desse Twenne Tabeller, utan någors förwållande, för en eller annan skulle förkomma, sådane måtte wara at tillgå: och förthenskull, funnit rådeligit at styrka Eders Kongl. Maijist till at låta aftrycka 200 exemplar, å 26 ark, af Tabellen öfwer födde och döde, nemligen 140 exemplar häraf för Kyrkiorne i Riket, 25 dito för Probstérierne, 15 dito för Consistorierne och 10 dito för Landshöfdinge Embeten, 4 för General-Gouverneurerne, 2:ne för Öfwer Ståthållaren och 4 för Eders Kongl. Maij:sts Cantzlie Collegium, prof arken för Kyrkior och Probsterierne inberäknade: Jämwäl 200 Exemplar af den senare Tabellen öfwer folkets talrikhet, på lika sätt fördelade imellan Kyrkor, Probsterier, Consi-storier och the öfrige Eders Kongl. Maij.sts höga Embeten: Hwilka 400 exemplar utgiöra en Summa af 598 D:r 14./' Smt, them Secrete utskottet äfwen i underdånighet anhåller, at Eders Kongl. Maij:st i nåder täcktes på Boktryckaren Salvius låta anordna: ock komma desse 400 Exemplar uti Archivo at förwaras, thär wederbörande, wid ofwannemde händelse, hafwa sig om theras utbekommande at anmäla.*)

Ock på thet thesse Tabeller måtte utkomma med all ärfor-derlig granlagenhet, har Secrete Utskottet anmodadt Domb Prob-sten Doktor Filenius, hwars mogna insickt i the till thetta ändamål hörande stycken Secrete Utskottet haft ymriogt tillfälle at ärfara, at åtaga sig inseendet öfwer Tryckningen och Tabellernes accurate inrättande efter Methoden, samt at besörja om correctu-ret. Hwilket alt han och, uppå Secrete Utskottets åstundan, låf- l

l) Af välmotiverad försiktighet tillades detta stycke kort (ore betänkandets ex-

edition.wadt sig åtaga och thärwid sin wanlige berömmelige flit å daga lägga, utan förwäntan af någon belöning.

Secrete Utskottet framhärdar

Stormäcktigste allernådigste Konung,

Eders Kongl. Maj:sts Aldraunderdånigste och Tropligtigste tienare och Undersåtar

Uppå Ridderskapets och Adelns wägn. Uppå Präste Ståndets wägn. M. A. von Ungern Sternberg. C. Kiörning.

H. I. Landtmarskalk.

På Bårgare Ståndets wägnar P. Huldvill.

Talman.

Stockholm den 12 December år 1747.

*

V.

Kongl. Majestäts skrifvelse till domkapitlen angående tabellverkets upprättande (1748).

Till samtelige Consistorieme undantagande Stockholms stads och Håf Consistorium angående författade tabeller öfwer födde och döde samt folkets talrikhet.

Friedrich etc. etc. Aldenstund af de ifrån Wåra Landshöf-dingar öfwer hela Riket åhrligen insände förteckningar öfwer födde och döde, et så nyttigt ändamål som påsyfftat warit, ej kunnat winnas, förmedelst det, at de samma ej blifwit efter någon wedertagen lika methode öfwer hela Landet uprättade; ty hafwe Wij warit omtänkte på hwad sätt sådane förteckningar öfwer födde och döde uti en nyttig ock redig ordning hädan effter måtte kunna inrättas. Till den endan äro behörige tabeller wordne författade, hwaraf igenom Wårt Stats Contoirs försorg nödige exemplarer med extra påst skola til Eder öfwersändas, så wäl för Kyrkioherdarne och Prostarne som Eder sielfwe, och det utan at wadt sig åtaga och thärwid sin wanlige berömmelige flit å daga lägga, utan förwäntan af någon belöning.

Secrete Utskottet framhärdar

Stormäcktigste allernådigste Konung,

Eders Kongl. Maj:sts Aldraunderdånigste och Tropligtigste tienare och Undersåtar

Uppå Ridderskapets och Adelns wägn. Uppå Präste Ståndets wägn. M. A. von Ungern Sternberg. C. Kiörning.

H. I. Landtmarskalk.

På Bårgare Ståndets wägnar P. Huldvill.

Talman.

Stockholm den 12 December år 1747.

*

V.

Kongl. Majestäts skrifvelse till domkapitlen angående tabellverkets upprättande (1748).

Till samtelige Consistorieme undantagande Stockholms stads och Håf Consistorium angående författade tabeller öfwer födde och döde samt folkets talrikhet.

Friedrich etc. etc. Aldenstund af de ifrån Wåra Landshöf-dingar öfwer hela Riket åhrligen insände förteckningar öfwer födde och döde, et så nyttigt ändamål som påsyfftat warit, ej kunnat winnas, förmedelst det, at de samma ej blifwit efter någon wedertagen lika methode öfwer hela Landet uprättade; ty hafwe Wij warit omtänkte på hwad sätt sådane förteckningar öfwer födde och döde uti en nyttig ock redig ordning hädan effter måtte kunna inrättas. Till den endan äro behörige tabeller wordne författade, hwaraf igenom Wårt Stats Contoirs försorg nödige exemplarer med extra påst skola til Eder öfwersändas, så wäl för Kyrkioherdarne och Prostarne som Eder sielfwe, och det utan atKyrkiorna eller Prästerskapet med någon afgifft derföre warde betungade. Som nu denna inrättning med näst instundande åhr 1749 kommer at taga sin början, så blifwer i anseende thertill, at hela tabellarbetet för 25 åhr ej så snart kan blifwa färdigt tryckt, allenast ett rent ark, jemte proftabellen för hwar Kyrkia, samt 2 rena ark af profarket för hwar häradsprost, jemwäl 2 rena ark för Eder, nu innan detta års slut öfwerskickade at nyttias för åhr 1749; och attenderas ej at uppå Prof Tabellens summariske Tabell innewarande åhr 1748 är infördt, emedan samma tabell allenast tienar wederbörande till rättelse och efftersyn, huru summorne årligen böra rätteligen formeras och införas; Wi wele Eder således härmed i nåder hafwa anbefalt, at så snart ofwannämde tabeller till Eder ankomma I dem, som Kyrkioherdarne och Pro-starne i Edert stifft böra tillställas, genast afsänden och därhos antyden Prästerskapat at hålla sig den på tabellen utsatta metho-den till underdånig effterlefnad, äfwen som I ock låten den för Consistorierne utfärdade tabellen lända Eder sielfwe till

effterrät-telse, wiljande Wij likwäl, hwad terminen till tabellernes inlefwe-rerande angår, om hwilken uti en af anmärkningarne uppå tabellen förmäles, den samma hafwa prolongerat till en månad längre fram på nya åhret, så att Pastores ingifwa sine tabeller till Prosten in medio Februarii, och i följe häraf alla andre embetsmän äfwen få en månads längre prolongation till detta wärks insändande.

Som Wij jämwäl warit omtänkte på hwad sätt en lätt och otwungen methode måtte kunna inrättas till en nödwändig kunskaps inhämtande om Riksens undersåtares talrikhet samt åhrliga tilwäxt eller aftagande; Så hafwe Wij en slik methode låtit utarbeta effter wiss fördelning af Rikets samtelige innewånares ålder, kiön samt stånd och flere omständigheter, af hwilken Wårt Stats Contoir på lika sätt som med tabellen öfwer födde och döde skier, nödige exemplar warder Eder tilsendandes, at likaledes för nästkommande åhr taga sin början; dock hinna ej för tidsens korthet skull flere exemplarer i detta åhr at öfwersendas, än et för hwar Kyrkioherde jemte et profark, som tienar dem till under-rättelse. Till att nu facilitera detta arbete åligger Eder påminna Prästerskapet, at enligt 2 Cap. 10 § Kyrkiolagen noga tilsee, det de wid Husförhören holla riktiga längder öfwer alla sina åhörare i församlingen, och jämwäl där uptekna barnen så wäl som de äldre, samt lämna en column i sin husförhörs längd, däräst åhörarenes ålder utsätties så de yngres som äldres, samt när barn döpas, införa dem straxt i sin längd, jemwäl, där någon dör, blif-wer gifift eller flyttar bort, at det äfwen riktigt annoteras uti längden, warandes denna påminnelse för prästerskapet så mycket nödigare, som annars torde hända at husförhören redan förut woro håldne innan denne sista tabellen kunde ankomma; men om detta går förut, är Pastor i stånd, at när som befalles, på några timmar upprätta tabellen öfwer folkets talrikhet.

För öfrigt hafwen I at antyda Prästerskapet, det de exemplaren både af dem förra och senare tabellen, som nu i åhr öf-wersändes, wäl förwaras, på det at de med de öfrige exemplaren af bägge tabellarbeten, som så snart de blifwa tryckte, skola här-härifrån afsändas, måge alle uti ett band kunna inhäftas såsom andre Cartor.

Sluteligen lären I af ofwannämde methodique tabellarbeten nogsamt kunna finna, huru Wårt ändamål är at igenom kundskapens inhämtande om undersåtarnes talrikhet, kunna, wid infallande misswäxt åhr, äga en säker grund till de nödiga författningar, som böra tagas, at menigheten med nödtorftig brödföda warder understödd; Såsom ock at igenom en tilräckelig kundskaps erhållande om hwaijehanda i Landsorteme gängse skade-liga 'siukdommar, Wårt Collegio Medico må gifwas anledning, at i tid skaffa botemedel för de öfwer handen tagande Epidemiske krankheter. Och Wij etc. etc.

Stockholm i Råd Cammaren d. 10 Nov. 1748.

Under Hans Kongl. Maij:ts opasslighet.

Adolph Friedrich.

G. Boneauschöld.

*

VI.

Kongl. Majestäts skrifvelse till statskontoret angående Tabellverket (1748).

Till Stats Contoiret, angående författade Tabeller, till observerande öfwer hela Riket så wäl af åhrligen födde och döde, som undersåtarenas talrikhet, med mera.

Friedrich etc. etc. Wij hafwe erhållit Edert underdåniga swar af d. 12 sistledne September, hwarutinnan I gifwen Oss wid handen huru wida det avancerat med de tabellers tryckande, hwilka enligit Wår under d. 3 Febr. innewarande åhr till Eder aflåtne Nådiga skrifwelse skola tiena till en öfwer hela Riket likformig methode wid observerandet så wäl af åhrligen födde och döde, som ock öfwer undersåtarnas talrikhet samt åhrliga tillwäxt eller aftagande, med mera; IIwarjemte I bland annat underdånigst hemställen, huruvida i betraktande däraf, att detta arbete ogiör-ligen kunnat hinna wid detta åhrs början utkomma och det således så långt efteråt lärer falla

swårt at ifrån början af åhret i or-terne wärkställas, någon annan termin wederbörande nu mera må blifwa föreskrefwen, hwarifrån samma arbete öfwer alt må taga sin begynnelse. Hwad nu detta widkommer, så wele Wi hafwa lemnat Eder till nådigt swar, at ehuru wäl den tryckte summariske proftabellen öfwer födde och döde är börjad med 1748, må likwäl detta tabellarbete ej nyttias för än nästkommande åhr 1749, warandes derföre nödigt att på den rena summariska tabellen för Kyrkioherdar och Prostar, som bör aftryckas på det rena sista arket, och för sista åhret eller 1773, aldraförst utsättia 1749 och sluta med åhr 1773.

Som nu hela tabell-arbetet för 25 åhr ej så snart kan blifwa färdigt tryckt, så komma af tabellerne öfwer födde och döde allenast för 1749 ett rent ark jemte Proftabellen för hwar Kyrkia, samt 2:ne rena ark och profarket för hwar Härads Prost, jemwäl 2:ne rena ark för hwart Consistorium, Landshöfdinge embete och flere wederbörande Embetsmän nu i åhr at afsändas, och hwad tabellerna öfwer folkets talrikhet beträffar; Så emedan Wij finne Secrete utskottets åstundan hafwa warit, att bägge Tabell arbetenpå en gång skulle komma at brukas, ty hafwen I att anbefalla Boktryckaren Salvius at, så wida för honom giörligit är, skynda med et arks aftryckande af den senare tabellen, hwilken I äfwen hafwen at afsända til att nyttias af Kyrkioherdarne för åhr 1749 jemte et profark, som tienar dem till underrättelse; till facilite-rande hwaraf Wi funnit nödigt at tillåta hos följande ändring uti samma tabell för Kyrkioherdarne, såsom den där ej giör'någon rubning i sielfwa ställningen, men har den wärkeliga nyttan, at ej allenast någre 1000 mindre stifter behöfwas och tiden sålunda winnes för Boktryckaren, utan ock sielfwe praxis för Prästerskapet derigenom blifwer lättare.

Ofwannämde exemplarer af begge tabellerne hafwen I med giörligaste skyndsamhet nu i åhr med extra påster at afsända; men till undwikande af exemplarens skingrande på något sätt eller ställe i Landsorterne för än de blifwit där af wederbörande inbundne komma de återstående 24 ark öfwer födde och döde för hwar Kyrkia i Riket då först at afskickas, när äfwen så många ark af den andra tabellen öfwer folkets talrikhet blifwa aftryckte, hwarigenom äfwen dubbel omkostnad besparas med expressers twenne gånger afsändande; Kunnandes alt hwad som upgår så uti frakt till Finland, som ock i skiuts för de öfrige exemplarer, hwilka Landwägen afsände warda, af extra utgiffts medlen förnöjas. För öfrigt och där Auctorn af tabell arbetet skulle wilja med ett eller annat ord förbättra i tabell wärket hwad han i synnerhet finner wara nyttigt och med sielfwa Flufwudwärket öfwer-ensstämmande, sådant wele Wi i nåder hafwa tillåtit. Och på det I mågen blifwa underrättade om en eller annan omständighet, som i anledning af ofwannämde auctors hos Oss ingifne underdånige påminnelser Wi funnit nödigt at tillägga, uti Wåre till Consistorierne om detta tabellarbetes bruk nu afgående Circulaire bref, wele Wi en afskrifft af detsamma Eder härhos i nåder hafwa till handa sändt. Wi befalla etc.

Stockholm i Råd Cammaren d. 10 Novemb. 1748.

Under Hans Kongl. Maij:ts opasslighet

Adolph Friedrich.

G. Boneauschöld.

* Ink. d. 23 Jan. 1756.

Upl. d. 3 Febr. 1756. VII. Kanzlikollegii skrifvelse med kommiterades för tabellverket betänkande för år 1749 (1756).

Stormägtigste Allernådigste Konung.

Sedan ibland de flera författningar, som uppå Riksens Ständers underdåniga tillstyrkande äro tagne med Tabell wärket öf-wer detta Rikets Inwånare samt deras antal och årliga, tillwäxt, Eder Kongl. Maij:ts och Riksens Cantzlie Collegio blifwit anbefallt, att utur alla ifrån Lähnen inkommande special Tabeller för hwart år sammanfatta General Tabeller öfwer hela Riket och de samma sedermehra till Eder Kongl. Maij:t insända, har Collegium updragit mig Carleson detta arbete, hwartil uppå Collegii anmodan, samt efter den anledning, Kongl. Maijrts bref af d. 29 Maij 1750 dertill gifwer, sig adjungerat Kongl. Wettenskaps Acade-miens Ledamöter, Assessor Rudenschiöld, Öfwer Directeuren Fag-got och Academiens Secreterare Wargentin.

Efter denna inrättning och sedan till wederbörande Lands-höfdingar skedt så trägna påminnelser om Special Tabellernes tidiga insändande, hade wäl Collegium förmodat, att wid detta tillfälle kunna afgifwa General Tabeller för alla, sedan inrättningens böljan, förflutna åren; Men ehuru nu änteligen special Tabellerne ifrån Lähnen äro inkomne, har likwäl sådant skedt så sent, att flere för denna gången icke kunnat redigeras i General Tabeller, än för det första året eller 1749, och är det för nyss-nämde år, som närgående Tabeller äro författade, hwilka Collegium härmed har den nåden i underdånighet att öfwerlämna, tilllika med Committerades deröfwer afgifne betänkande; warandes i öfrigit Committerade nu i begrep, att äfwen öfwer de följjande åren dylika General Tabeller upрätta.

Det ena och det andra har Collegium med behörig upmärk-samhet igenomgådt, och ehuru det icke är Collegii gïöromål att pröfwa Committerades betänkande, eller de inrättningar, som der-utinnan äro föreslagne, dels till förekommande af Folkbristen, delstill den allmänna hushållningens uphielpande; har dock Collegium funnit sin underdåniga pligt fordra, att derwid följjande omständigheter anmärka, neml.:

1:0 Att som desse Tabeller och det derwid fogade Betänkande så tydeligen ådagalägger hwad mångfaldig nytta och up-lysning utaf Tabellwärket hämtas kan i fall det efter Riksens Ständers afsigt behörigen fortsatt warder; hwilket ock Kongl. Wettenskaps Academien uti dess handlingar än yttermehra bestyrker, så synes ingenting angelägnare, än att alfwarsam hand der öfwer hålles, att wederbörande, som med special Tabellerne hafwa att syssla, dem i rättan tid insända, samt wid deras författande noga iagttaga hwad sielfwa inrättningen föreskrifwer. Sådant tyckes hädanefter böra dem så mycket lättare falla, som för-modeligen de hinder, hwilka owahnan och en mindre färdig öf-ning härtills i wägen lagt, nu mehra torde wara öfwerwundne.

2:e Att i anseende till undersåtarnes afwikande ur Riket, och den deraf existerande Folckbrist, som Committerade p. 6 öt-werklaga Collegium redan uti flera dess underdåniga betänkande, såsom af d. 16 Octobr. och 17 Dec. 1753 och jemwäl uti ett betänkande af d. 13 Martii 1752 till Riksens Ständers mindre Se-creta Deputation wid sistledne Riksdag, sig omständeligen yttrat angående hwad i denna delen kan äga relation till de närmast intill Swerige gräntzande magter. Uti det sista betänkande har ock Collegium föreslagit åtskilliga medel rörande den inwärtes hushållningen, till förekommande af ett sådant undersåtarnes afwikande; Men hwad Collegium för sin del i gemen i denna afsigt skulle hålla nödigt, wore, att det ringare Folckets willkor, som med tjenande nödgas söka sig födan, warda så mycket giör-ligit är, lättade och jemngode giorde med dem, de tro sig kunna förwänta utomlands, och i synnerhet, att derwid icke något finner rum, som någon art af twång, eller eljest någon owanlig förbindelse innebär.

3:0 Att hwad committerade pag. 6 och de följjande andra-git om Barn a sjukdomar, deras botande och förekommande: om tillsättjande af flera Provincial Medici, om Läkare konstens stu-derande af dem som ärna begifwa sig i Präste Ståndet, sådant alt äro omständigheter, som synas kräfwa en så krafftig som skyndesam åtgärd, och hafwa jemwäl de twenne sistnemde punc-ter redan för sistledne Riksdag warit hos Eder Kongl. Maij:t i öfwerwägande, ehuru de då föreslagne utwägar icke kunde komma till wärkställighet. I öfrigit har Collegium wid Committerades yttrande i detta ämne eij något för sin del i underdånighet att till-lägga: ägandes utom dess Collegium af mig von Stenhagen den ' underrättelsen, att Kongl. Sundhetskommissionen nyligen skall hos Eder Kongl. Maij:t inkommit med ett omständeligit underdånigt Betänkande angående så wäl de föregående, som de flera till Medicinalwärket här i Riket hörande ärender.

4:0 Angående hwad Committerade p. 14 anfört om Hospitaler och Fattighusen här i Riket, deras inrättning till arbetshus samt det ringa antal fattige, som därstädes äro intagne, emot dem som icke fådt inrymme, derom håller Collegium så mycket mindre nödigt något i underdånighet att anmärka, som Collegium all anledning äger att förmoda, det i fall wid dessa inrättningar ännu någon ofullkomlighet låda skulle, den samma lärer alt mehr och mehr förswinna, sedan samma inrättningar kommit under det höga Seraphimer Capitlets inseende, hwars öma nit och sorgfällig-het jemwäl i synnerhet bör tillskrifwas det förbättrade tillstånd, hwaruti Hospitaler och Fattighusen i Riket nu emot förra tider sig befinna.

Sist bör ock Collegium med ett wälförtjent witnesbörd ihug-komma Committerade, som wid detta wärk en så

berömlig möda ådaga lagt. Den grundeliga tillämpning till Rikets styrka och inrikes hushållning, samt de mångfalldiga andra nyttiga följder de deraf dragit, intyga nogsamt om den insigt och erfarenhet de i detta ämne sig förwärfwat, och i det afseende lärer Eder Kongl. Maijrt med nådigst wälbehag anse, att detsamma äfwen hädanefter under Collegii upsigt till deras utarbetande lämnat warder. Uppå samma grund har ock Collegium till Eder Kongl. Maij:ts nådiga ompröfwande skolat i underdånighet underställa, huruvida icke Öfwer Directeuren Faggots Son, som uti Landtmäteri-Con-toiret är antagen och af .Committerade blifwit brukad till Expeditionens förande, kunde genom något tjenligit arfwode uppmuntras, att derwid qwarblifwa, såsom den där i detta giöromål redan behörig färdighet och öfning äger.

Detta med alt det öffiga underställer Eder Kongl. Maij:ts Egit widare högt uplyste ompröfwande Collegium i underdånighet och framhärdar med djupaste wördnad

Stormägtigste Allernådigste Konung Eder Kongl. Maijtts

Allerunderdånigste Troplicktigste tienare och undersåtare Clas Ekeblad.

C. Rudenschöld.

M. Benzelstierna.

Sten Rabbe.

Till Kongl. Maij:t med General Tabellerne för år 1749.

A. J. v. Höpken.

L. Klinckowström.

F. v. Stenhagen. Stockholm d. 7 Jan. 1756.

*